

št. 1-2

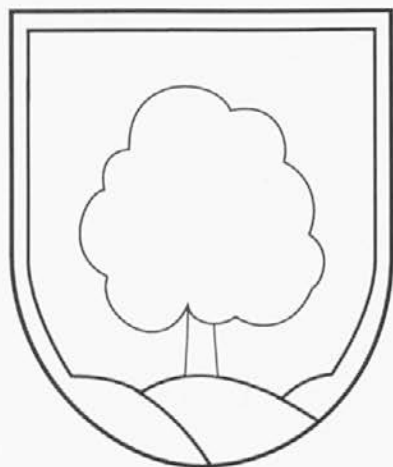
ZGODOVINA
PORTRETI
KULTURA
ŠTUDIJE
SPOMINI
NARAVA
POTOPISI

KOROŠKI FUŽINAR

KI 1019f/2006

LETO 56 ŠT. 1 JUNIJ 2006 500 SIT

POKROVITELJI

OBČINA RAVNE NA KOROŠKEM

Gačnikova pot 5
2390 Ravne na Koroškem

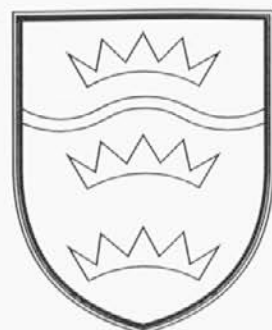

OBČINA MEŽICA

Trg svobode 1
2392 Mežica

OBČINA
ČRNA NA KOROŠKEM
Center 101
2393 Črna na Koroškem

OBČINA PREVALJE

Trg 2a
2391 Prevalje

**RAVNE
KNIVES**

2390 Ravne na Koroškem · Slovenija

OPREMA RAVNE

Pnevmatika, hidravlika, orodja
in tehnološke linije d.o.o.

Koroška cesta 14, SI-2390 Ravne na Koroškem

VSEBINA

PRIZNANJA OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM ZA LETO 2005	2	DOMOZNAVSTVO IN POSEBNE ZBIRKE V KOROŠKI OSREDNJI KNJIŽNICI DR. FRANCA SUŠNIKA	29
		Simona Šuler Pandev, Simona Vončina	
OB DEVETDESETLETNICI BORISA FLORJANČIČA Gorenjec, ki so mu Ravne postale dom	7	VITRINA MESECA Kavni servis družine Zois	36
	Mag. Andreja Čibron - Kodrin		Mag. Karla Oder
ŠTEFAN LEDNIK Mežiški in koroški kronist in nadosemdesetletni slavljenec	10	ČEZMEJNI PROJEKT SLOVENIJA/AVSTRIJA	39
	Franček Lasbaher		Stanko Kumprej
IN MEMORIAM Hedvika Jamšek je odplesala v neminljivost	13	KRIŽEV POT IN PASIJONSKA MOTIVIKA ..	40
	Mitja Šipek		Mag. Simona Javornik
MED KRAJINO IN PRAOBLIKO Štefan Marflak, akademski slikar	14	ŠTEHVANJE (KUFENSTECHEN)	42
	Mag. Simona Javornik		Aljaž Gradišnik
PROJEKT VODA	16	DOLINŠKOVE "ZAUSTAVLJENE PODOBE ČASA" 1 O novi ambulanti pa o barakah in delavskih hišicah pričajo stare Dolinškove fotografije izpred 55 let	46
	Dragica Dervodel Moškon		Miroslav Osojnik
POVZETKI S SIMPOZIJA KONEC DRUGE SVETOVNE VOJNE NA KOROŠKEM Partizanski odpor v dnevnih poročilih 13. SS-policijskega regimenta od marca 1944 do konca vojne	18	TOPLA Biser iz pozabljenih časov, park raznovrstne narave, prijaznih ljudi	48
	Dr. Avguštin Malle		Martin Vernik
Spomini na konec druge svetovne vojne (od 9. do 16. maja 1945)	20	PLEZALNI VODNIKI KOROŠKE Pogovor z avtorjem Stankom Mihevom	52
	Alojz Krivograd		Mag. Andreja Čibron - Kodrin
PREŽIHOVO LITERARNO IZKUSTVO Uvodno poglavje iz razprave Prežihov ustvarjeni svet	23	POHODNIŠTVO V DU RAVNE NA KOROŠKEM Na obisku v Josipdolu	55
	Mag. Marija Vačun Kolar		Adi Rauter
		INDIJA – MESTNI BOJ	57
			Petra Štirn

DOBITNIKI PRIZNANJ OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM ZA LETO 2005

Na svečani seji Občinskega sveta Občine Ravne na Koroškem so 12. aprila 2006 počastili občinski praznik, kot spomin na dan, ko so bile Ravne na Koroškem leta 1952 proglašene za mesto. Kot vsako leto je svečana seja v prvi vrsti namenjena pozornosti do prejemnikov občinskih priznanj. Sklepe o podelitvi je sprejel občinski svet na svoji 29. redni seji 29. marca, in sicer na predlog komisije za mandatna vprašanja, volitve, imenovanja in priznanja.

Uvod v slovesnost je prispevala komorna skupina godal in pihal Glasbene šole Ravne, potem pa je župan Maksimilijan Večko v imenu občine in občinskega sveta nagrajencem podelil nagrado in plakete.

Nagrado Občine Ravne za leto 2005 je prejel BOJAN PROJE za dolgoletno požrtovalno delo v Društvu diabetikov Mežiške doline, za pošteno, zavzeto in iskreno zastopanje pravic diabetikov.

Bojan Proje – dobitnik nagrade Občine Ravne na Koroškem za leto 2005

Bojan Proje je bil pobudnik ustanovitve Društva diabetikov Mežiške doline in je njegov predsednik že od ustanovitve leta 1987. Izjemne napore je vložil v aktiviranje članov, v izdelavo in financiranje programov društva, v povezovanje s sorodnimi

organizacijami, za umestitev društva v družbeni prostor. Ob ustanovitvi je društvo štelu 90 članov, danes jih je že 600. Brez njegove požrtovalnosti, darovanega časa in energije društvo ne bi bilo močna vez med člani, kot je to njegovo veliko poslanstvo danes; kajti medsebojna solidarnost in pomoč dajeta obolelim za diabetesom najboljše smernice za aktivno in ustvarjalno življenje.

Med največje dosežke društva in njegovega predsednika štejejo poleg osnovnega poslanstva še: organizacija in izvedba številnih družabnih srečanj in športnih tekmovanj, tekmovanj mladih na temo poznavanja sladkorne bolezni, okroglih miz in strokovnih predavanj, zdraviliških okrevanj, izletov in družabnih dejavnosti ... Vsega se na tem mestu niti ne da naštet.

Vsekakor lahko povzamemo, da je Bojan Proje z dolgoletnim prizadevnim, vsestranskim in kakovostnim delom na področju skrbi in pomoči diabetikom in njihovim družinam tvorno posegel v izboljšanje njihovih življenjskih razmer in k enakovredni vključitvi v vse sfere družbenega življenja. Od leta 1995 je aktivni član izvršnega odbora Zveze društev diabetikov Slovenije, za svoje izjemno delo pa je prejel že več visokih priznanj, med drugim bronasti, srebrni in zlati znak Zveze društev diabetikov Slovenije.

Za nagrado občine Ravne na Koroškem sta ga predlagala: Koroško društvo za osteoporozo in Društvo diabetikov Mežiške doline.

Veliko plaketo Občine Ravne na Koroškem za leto 2005

podeljuje občinski svet

**PODJETJU
METAL
RAVNE, d. o. o.,
IN
DIREKTORJU
DARKU
MIKCU**

za negovanje
tradicije jeklarstva
na Ravnah, za
uspehe pri
poslovanju
ter za uveljavitev
podjetja na
slovenskem
in mednarodnem
trgu.

Andrej Gradišnik
je prevzel veliko
plaketo Občine
Ravne na
Koroškem za
leto 2005.

Metal Ravne je eno vodilnih podjetij v koroški regiji, ki ohranja več kot 380-letno tradicijo jeklarstva na Koroškem. Podjetje se je po razpadu jugoslovanskega trga uspelo tako izdelčno kot tržno prestrukturirati, v zadnjem desetletju se je uveljavilo kot kakovosten proizvajalec orodnih in hitroreznih jekel. Blagovna znamka »jekla Ravne« se je uspešno globalno uveljavila med distributerji in uporabniki teh jekel. Znanje in izkušnje ravenskih jeklarjev zagotavljajo stalno kakovost, ki se uspešno izkazuje tudi v končnih izdelkih podjetij Noži Ravne, Sistemska tehnika in Åkers valji.

Leta 2005 je Metal Ravne zaposloval 960 delavcev, ustvaril 140 milijonov EUR prodajne realizacije in dosegel 11-odstotno donosnost prodaje, s čimer se je po uspešnosti poslovanja postavil ob bok najboljšim proizvajalcem orodnih jekel v svetu. Prav dobri poslovni rezultati v zadnjih dveh letih so Metal Ravne popeljali med vodilna slovenska podjetja po izvozu, dodani vrednosti in donosnosti na prodajo.

Velike zasluge za preobrat poslovanja Metala Ravne v pozitivno smer ima tudi njegov direktor mag. Darko Mikec, ki je direktorovanje prevzel pred dvema letoma. Z vero v prihodnost podjetja, s trdim in

vztrajnim delom je z vodstveno ekipo in vsemi zaposlenimi uspel potegniti voz naprej, izkoristiti konjunkturo na trgu, ustvariti zavidljive rezultate in izdelati dolgoročno strategijo razvoja.

Metal Ravne dobro sodeluje tudi z lokalno skupnostjo, predvsem na področjih športa, kulture in zdravstva, kjer se s svojimi donacijami aktivno vključuje v razvoj.

V imenu Metala Ravne je plaketo prevzel namestnik direktorja Andrej Gradišnik.

Predlagatelja: Občinski odbor Slovenske demokratske stranke in Občinski odbor Slovenske ljudske stranke.

**Plaketo
Občine
Ravne za
leto 2005
podeljuje
občinski svet
PODJETJU
ZIP
CENTER,
d. o. o.,
za uspehe pri
vzpostavitvi
poslanstva
invalidskega
podjetja
ter
usposabljanja
in
zaposlovanja
invalidov
z ustvarjanjem
novih delovnih
mest.**

V imenu ZIP centra je
plaketo Občine
Ravne na Koroškem
za leto 2005
prevzela direktorica
Alenka Stres.

Invalidsko podjetje ZIP center, vpeto med tržno ekonomijo in socialo, je primer dobre prakse med prepletenostjo gospodarstva, lokalnega okolja in težje zaposljivih brezposelnih oseb.

Podjetje je nastalo leta 1997, ob prestrukturiranju lesne, jeklarske in rudarske industrije v regiji, da bi skušalo zagotoviti zaposlitev tistim delavcem, ki so jo zaradi teh procesov izgubili, in zaposlitev delovnim invalidom. Prvo leto je podjetje zaposlovalo 17 delavcev. V osmih letih so ustvarili skoraj 90 delovnih mest in danes lahko ponosni ugotavljajo, da nudijo socialno varnost 104 družinam. Med zaposlenimi v ZIP centru je tudi 42 delovnih invalidov.

V ZIP centru so razvili več dejavnosti. Najpomembnejši programi so lesarstvo, tiskarstvo in čiščenje ter urejanje okolice, ki v enakih deležih ustvarijo okoli 90 odstotkov vseh prihodkov podjetja. Podjetje ima tudi koncesijo za posredovanje del, v njegovi rokodelnici nastajajo poslovna darila in ročna dela, izjemno dobro sodelujejo z velenjsko enoto Zavoda RS za zaposlovanje, in sicer pri javnih delih in zaposlitveni rehabilitaciji invalidov. Prav tako ne skrivajo ambicije, da želijo ustanoviti tudi Zaposlitveni center Koroške.

ZIP center ima jasno vizijo razvoja, s katero želi ohraniti in odpirati nova delovna mesta za ljudi, ki so na trgu najmanj konkurenčni. To so starejši, delovni invalidi in brezposelni z nižjo strokovno izobrazbo.

V imenu ZIP centra je plaketo prevzela direktorica Alenka Stres.

Predlagatelj: Občinska organizacija Socialnih demokratov.

**Plaketo
Občine Ravne
za leto 2005
podeljuje občinski
svet
OBMOČNEMU
ZDRUŽENJU
ZVEZE
VETERANOV
VOJNE ZA
SLOVENIJO
MEŽIŠKA
DOLINA**

za negovanje
pomena
osamosvojitvene
vojne za
Slovenijo,
za pomoč članom
na socialnem
področju ter pri
kulturnem
in športnem
udejstvom.

Plaketo Občine Ravne na Koroškem za leto 2005 je dobilo tudi Območno združenje zveze veteranov vojne za Slovenijo Mežiška dolina – prevzel jo je njegov predsednik Maksimilijan Gorenšek.

Območno združenje Zveze veteranov vojne za Slovenijo Mežiška dolina združuje preko petsto članov, udeležencev osamosvojitvene vojne leta 1991,

ko smo tudi z orožjem izbojevali svojo lastno državo Slovenijo. Kolikšen pomen imajo ti dogodki za zgodovino Slovencev in za potrditev naše samobitnosti, najbrž ni treba posebej poudarjati. Ostaja pa dejstvo, da so Mežiška dolina in naši fantje prispevali ogromen delež v tistih burnih zgodovinskih časih, da so se na mejnem prehodu Holmec bili oboroženi boji, da so bile tudi žrtve. Njim, ki so za samostojno Slovenijo dali življenja, tudi s tega mesta izrekamo posebno zahvalo in jim posvečamo poseben spomin.

Območno združenje Zveze veteranov vojne za Slovenijo Mežiška dolina je bilo ustanovljeno takoj po vojni, in sicer kot eno od prvih združenj na območju države. Poleg simbolnega pomena, ki ga ima zveza veteranov, je poslanstvo združenja v pomoči njenim članom pri družbenem, športnem in kulturnem udejstvom. Člani združenja so zgradili osrednji dom na Obretanovem, s svojo dejavnostjo pa so vseskozi vpeti tudi v druga dogajanja v lokalnem prostoru in širše.

V imenu združenja je plaketo prevzel njegov predsednik Maksimilijan Gorenšek.

Predlagatelj: Pokrajinski odbor Zveze veteranov vojne za Slovenijo Koroška.

**Plaketo
Občine
Ravne za
leto 2005
podeljuje
občinski svet
GORSKI
REŠEVALNI
SLUŽBI,
POSTAJI
PREVALJE,**
za nesebično
izkazovanje
medčloveške
pomoči,
za nešteto
prostovoljno
opravljenih ur
pri reševalnem
in
humanitarnem
delu.

Plaketo Občine Ravne na Koroškem za leto 2005 za Gorsko reševalno službo, Postajo Prevalje, je prevzel Franci Telcer.

Postaja Gorske reševalne službe Prevalje je regijska postaja za Mežiško, Mislinjsko in Zgornjedravsko dolino. V Občini Ravne na Koroškem je neposredno vključena v sistem zaščite in reševanja in deluje kot eden aktivnejših členov tega sistema. Njeno osnovno poslanstvo pa je zagotovo varovanje v gorah, vključno z izobraževanjem obiskovalcev gora, pri organizaciji akcij iskanja pogrešanih ljudi, nudenju pomoči ponesrečenim in pri varovanju smučarjev na naših urejenih smučiščih.

Služba zelo uspešno sodeluje s Planinskim društvom Ravne, v času visoke planinske sezone ima organizirano stalno dežurstvo na vseh bolj množično obiskanih poteh na Raduho, Peco, Olševo in Uršljo goro. Gorski reševalci so navzoči pri množičnih pohodih, kot je zimski pohod Čez goro k očetu, ki se ga zadnja leta udeležuje od 500 do 600 pohodnikov. Sodelujejo pri organizaciji in izvedbi pohodov planincev slovenskih železarn in skrbijo za njihovo varnost.

Člani gorske reševalne službe sodijo med tiste ljudi, ki še znajo prisluhniti potrebam drugih in ki so v kriznih situacijah še pripravljeni nesebično pomagati. Svoje poslanstvo uresničujejo volunteersko, samo lani so pripadniki GRS Prevalje v okviru svoje dejavnosti opravili več kot 7500 ur prostovoljnega dela.

V imenu Gorske reševalne službe, Postaje Prevalje, je plaketo prevzel Franci Telcer.

Predlagatelj: Občinska organizacija Socialnih demokratov.

Veliko Prežihovo plaketo za leto 2005 podeljuje občinski svet GLASBENI ŠOLI RAVNE NA KOROŠKEM za izjemne dosežke pri izobraževanju mladih glasbenikov, sodelovanje v kulturnem življenju občine in za razvoj širokega izbora glasbenih dejavnosti.

Veliko Prežihovo plaketo za leto 2005 je dobila Glasbena šola Ravne na Koroškem, prevzel pa jo je direktor Avgust Pogorevčnik.

Svečano sejo je vodila in utemeljitve priznanj prebirala Špela Šavc.

Uradni začetek Glasbene šole Ravne na Koroškem sega v leto 1956, ko je postala samostojen zavod. Že nekaj let prej pa je šola neuradno delovala v okviru godbe na pihala, pod vodstvom Joška Hermana, Marjana Tanciga, Franca Debeljaka in drugih entuziastov.

Z razvojem je šola razvila cel spekter glasbenih dejavnosti, ki so jih vodili uspešni ravnatelji Jože Petrun, Ivan Gradišek in prof. Lojze Lipovnik. Od leta 1993 vodi ravensko glasbeno šolo Avgust Pogorevčnik. V letošnjem, uradno petdesetem letu delovanja, obiskuje šolo 338 učencev in dijakov rednega in dogovorjenega programa.

Že vrsto let uspešno delujejo pihalni, godalni, harmonikarski in tolkalni orkestri, v katerih družno igrajo sedanji in nekdanji učenci in njihovi učitelji. Sodelujejo z drugimi šolami, s pihalnimi orkestri, kulturnimi društvi in z organizacijami v občini in širše. Z najbolj nadarjenimi učenci dosegajo na regijskih, državnih in drugih tekmovanjih zavidljive uspehe, redno se vračajo z nagradami in odlikovanji.

Cilje, kot so glasbeno izobraževanje in negovanje orkestrske glasbe, vključevanje in bogatenje kulturnega dogajanja, ohranjanje ljudskega izročila ter spodbujanje marljivih in nadarjenih učencev k nadaljnemu študiju glasbe, je ravenska glasbena šola vseskozi zgledno uresničevala, zato se ob letošnjem jubileju lahko pohvalijo z bogato tradicijo in uspehi.

V imenu Glasbene šole Ravne na Koroškem je plaketo prevzel direktor Avgust Pogorevčnik.

Predlagatelj: Občinski odbor Slovenske demokratske stranke.

Veliko Klančnikovo plaketo za leto 2005

podeljuje občinski svet **MIRANU KOSU** za njegov izjemni prispevek k vzpostavitvi trdnih temeljev koroškega plavalnega športa in k uspehom naših plavalcev, ki promovirajo občino v slovenskem in mednarodnem prostoru.

Miran Kos je dobil veliko Klančnikovo plaketo za leto 2005.

Miran Kos, odvetnik in ugleden športni delavec, je svojo otroštvo, izobraževalno in športno pot začel na Ravnah, kjer je živel do zaključka gimnazije leta 1983. V tistem času je bil eden najbolj uspešnih plavalcev ravenskega Fužinarja v državnem in mednarodnem merilu, nosilec več naslovov državnega prvaka in državnih rekordov, udeleženec številnih velikih tekmovanj, med drugim mediteranskih iger in evropskih prvenstev.

Po končanem študiju prava se je zaposlil v Železarni Ravne, svojih niti s plavalnim klubom pa nikoli ni pretrgal. Vseskozi je tvorno sodeloval pri negovanju naše plavalne tradicije in ko je leta 1998 prevzel vodenje Plavalnega kluba Fužinar, so bili postavljeni novi dolgoročni temelji razvoja tega športa v občini in v koroški regiji. Predvsem mladi plavalci so ponovno pričeli dosegati vrhunske rezultate in danes lahko rečemo, da so plavalci Fužinarja v samem državnem vrhu.

Nenadomestljiv je bil njegov prispevek k izgradnji novega mestnega kopališča oziroma olimpijskega tekmovalnega bazena na Ravnah. Mirno lahko rečemo, da brez Mirana tudi bazena ne bi bilo. S svojimi prizadevanji za izvedbo projekta je ponovno izkazal pripadnost okolju, v katerem živi, in soljudem, s katerimi dela in sooblikuje razmere za bolj kakovostno življenje in za razvoj.

Predlagatelj: Občinska organizacija Socialnih demokratov in Občinski odbor Slovenske ljudske stranke.

Klančnikovo plaketo za leto 2005

podeljuje občinski svet **MATJAŽU FERARIČU** za njegove izjemne dosežke v jadralnem padalstvu, kjer je dosegel sam svetovni vrh, in za nesebičen prenos znanja na mlade ljubitelje letenja s padali.

Matjaž Ferarič je nosilec Klančnikove plakete za leto 2005.

Jadralni padalec Matjaž Ferarič, športni pedagog v CUDV Črna na Koroškem, je v svoji karieri vseskozi dosegal vrhunske rezultate. Najodmevnejši dosežki so vsekakor naslov svetovnega prvaka, tako v posamični kot ekipni konkurenci leta 2003, srebrna ekipna medalja s svetovnega prvenstva leta 2000 v Angliji in zlata ekipna kolajna z lanskega svetovnega prvenstva v Srbiji.

Matjaž je nosilec še mnogih priznanj in zmag v evropskem pokalu, več kot 26 mesecev je zasedal prvo mesto na svetovni lestvici v disciplini natančnega pristajanja za jadralne padalce, njegovih vrhunskih dosežkov v domači konkurenci, na državnih prvenstvih pa je toliko, da jih na tem mestu ne kaže naštevati. Ni naključje, da mu je Zveza za prosto letenje kar dvakrat podelila naziv najboljšega jadralnega padalca v posamezni sezoni.

Matjaž Ferarič že od leta 1990 vodi eno najbolj priznanih šol letenja v Sloveniji, Koroško šolo letenja z jadralnimi padali ČUK. Od leta 1995 je dejaven član upravnega odbora pri Zvezi za prosto letenje in član mednarodne komisije za disciplino natančno pristajanje pri mednarodni letalski zvezi. Je prejemnik priznanj Olimpijskega komiteja Slovenije za športne dosežke v letih 2000 in 2003. Občina Ravne na Koroškem mu za njegove dosežke podeljuje Klančnikovo plaketo za leto 2005.

Predlagatelj: Občinski odbor Slovenske demokratske stranke.

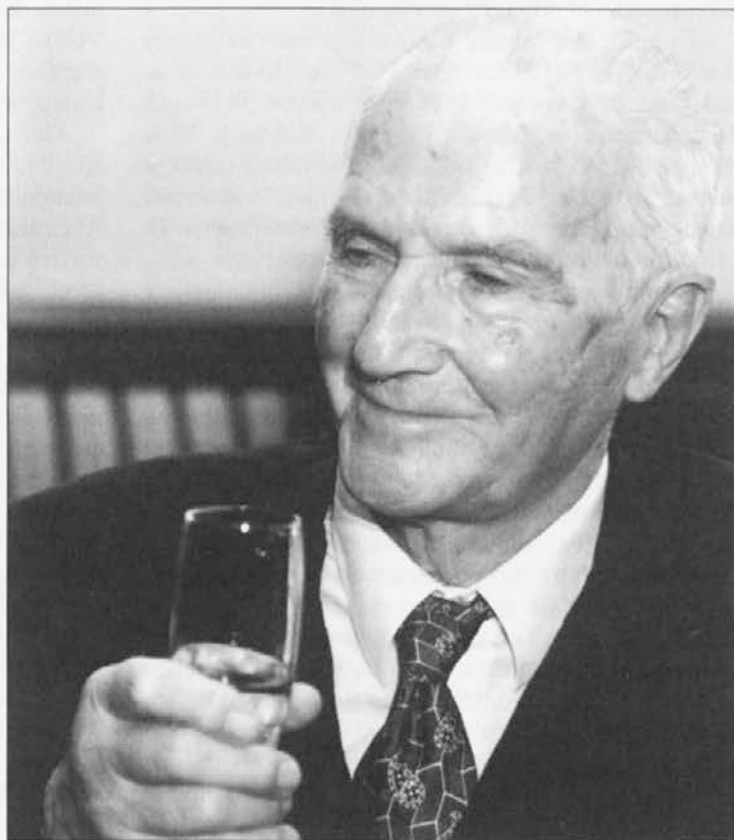
(Foto: Andreja Čibron - Kodrin.)

Ob devetdesetletnici Borisa Florjančiča

GORENJEJEC, KI SO MU RAVNE POSTALE DOM

Mag. Andreja Čibron - Kodrin

**Boris Florjančič – ob
praznovanju 90. rojstnega dne**
(Foto: osebni arhiv) →

Biografski podatki so suhoparni: Boris Florjančič se je rodil 11. januarja 1916. leta na Bledu, dokončal srednjo tehnično šolo, od leta 1935 do oktobra 1944. delal v Železarni Jesenice, nato bil udeleženec NOV, po vojni zopet slabi dve leti zaposlen v jeseniški železarni, nato pa na ministrstvu za težko industrijo v Beogradu, od koder je leta 1951 prišel na Ravne, kjer je postal vodja obratovanja jeklarne, leta 1963 pa direktor komercialnega oddelka. Od leta 1975 je upokojenec, dejaven v zvezi borcev.

Medtem ko iz podatkov lahko le slutimo pestro življenjsko pot, se pričakovanja glede zanimivosti v pogovoru z njim več kot uresničijo, saj Boris Florjančič z množico anekdot in živim spominom za podrobnosti svojo življenjsko zgodbo kot iz rokava stresa pred poslušalca.

Na Koroško po lastni izbiri

Boris Florjančič zdaj že 55 let živi na Ravnah, kamor je z dekretom prišel junija 1951. leta. V Beogradu so takrat razpustili centralizirano službo, ki je na ministrstvu za industrijo skrbela za razvoj jugoslovanskih jeklarn, minister Franc Leskošek pa je

Florjančiču zaradi dolgoletnega delovnega staža dovolil, da si je sam izbral novo službeno mesto. Odločil se je za Ravne oziroma takrat še Guštanj. Zakaj? »Zaradi delovnega mesta sem bil natančno seznanjen z načrti izgradnje jeklarn in livarn ter drugih obratov po državi, zato sem vedel, da je za Guštanj predviden obsežen načrt širitve tovarne, večji kot drugod.« Nostalgije za Jesenicami, kjer je delal prej, ni čutil, pravi. »Jesenice so bile le odskočna deska za zahod, tja so prihajali predvsem delavci iz BiH, Makedonije in Srbije, nekaj časa delali, potem pa šli čez mejo. To mi ni bilo všeč, pa tudi predviden razvoj tovarne je bil manjši.«

Potovanje iz Beograda na Koroško je bilo posebne vrste, danes nepredstavljivo. Z ženo Maro in otrokoma Alenčico in Matjažem se je pripeljal z vlakom; kompoziciji so železničarji priključili še tovorni vagon, v katerega so Florjančiči naložili vse svoje imetje: postelje, omare, premog, drva ..., pa tudi šivalni stroj, ki so ga dobili na nakaznico pri eni od delitev pomoči iz tujine in je gospe, ki je bila modistka, zelo prav prišel.

Razočaranje na koncu poti, potem ko so izstopili na posebnem odstavnem tiru, je bilo velikansko. Na železniški postaji, ki je bila le lesena uta, se je žena skoraj razjokala: »V takole vas smo prišli ...« Tudi železarna je bila takrat še čisto majhna.

Potem pa je začela tovarna rasti. Kot pomni Florjančič, so »fabriški« pogosto hodili v Beograd, da so zagotovili denar za naložbe. Šlo je lahko, saj so bili državni strategji prepričani, da je ravenska lokacija tako oddaljena, da jo je npr. nemogoče napasti z ladij, zatorej varna in primerna za vlaganja.

To je bil tudi čas, ko je Jugoslavija ogromno strojev dobila kot vojno odškodnino. Med Jugoslovani, ki so sodelovali pri demontaži industrijske opreme, je bil tudi Janez Gorjanc, se spominja Florjančič. Ker pa je bil le rezervni kapetan in ne major, kot so zahtevali zavezniki, je minister Leskošek, da bi se izognil njegovi morebitni zavrnitvi, posredoval in mu priskrbel uniformo majorja. To je zadostovalo, saj dokumentov niso preverjali.

Iz Nemčije pripeljane stroje so postavili na polje v bližini Sarajeva, kjer so jih stražili vojaki. Ker agregati niso bili zaščiteni pred vremenskimi vplivi, so rjaveli, in veliko jih je bilo uničenih. Na to polje so torej hodili predstavniki vseh podjetij ter izbirali primerno opremo. Z Raven so pošiljali Iva Zupana, ki je bil šef mehanskih obratov in je zaslužen, da je železarna dobila veliko strojev.

Florjančič ni pozabil megalomanskih jugoslovanskih načrtov: V Beogradu so se odločili, da hočejo iz Nemčije tudi takrat največjo stiskalnico v Evropi, 6000-tonsko. Odlitek je tehtal več kot 250 ton, zato ga ni bilo mogoče naložiti na vagon. Stiskalnico so potem dali na ladjo, ki so jo po Renu vlekli vlačilci, nato pa je ladja zaplula v Atlantski ocean in skozi Gibraltar v Sredozemlje do Jadrana. Ker je bila stiskalnica glede na republiški ključ dodeljena Splitu, so jo pred tamkajšnjim pristaniščem z žerjavom Veli Jože nameravali pretovoriti na našo ladjo. Žal se ni izteklo po načrtih, stiskalnica je zgrmela v morje in se potopila 40 m globoko. Preroško so izzvenele besede Florjančičevega sodelavca, po narodnosti Nemca: »Ta stiskalnica je bila za velike topove, in Američani so rekli, mi je ne potrebujemo, ker jo imamo sami, Angleži pa je ne smejo dobiti, prav tako ne Francozi, ne damo je niti Rusom, torej bo stiskalnica šla tja, kjer z njo ne bodo nikoli delali, in to je Jugoslavija.«

Bolj stvarni glede pridobljenih strojev pa so bili na Ravnah. Čeprav so jih priskrbeli toliko, da so bili postavljeni vse do Votle peči, pa so zanje lepše skrbeli in jih pokrili ter tako zaščitili pred rjo, da so, ko so bile hale sezidane, takoj začeli nemoteno obratovati.

Kakšen pa je bil odnos domačinov do prišlekov, kako so jih sprejemali? »Vsem, ki smo prišli, so rekli, da smo pritepenci,« pravi Florjančič, a poudarja, da se je sčasoma ta odnos zaradi množice priseljencev unesel. Direktor Gregor Klančnik je poleg tega, da je zaposloval pretežno le Slovence, bil tudi prepričan, da je treba te ljudi na Ravnah zasidrati, zato so jim omogočili kredite za gradnjo hiš. In res, ljudje so ostali, le nekaj jih je pobegnilo na zahod. Za tiste, ki si niso postavili hiše sami, je poskrbela tovarna. Na leto so sezidali tudi po 240 stanovanj. Znana je anekdota, kako je pripombo politika in takratnega premiera Mihe Marinka, da na Ravnah gradijo preveč

stanovanj, zavrnil sekretar železarne Avgust Kuhar: »Veste, tovariš predsednik, mi bajte zidamo na tri šihte, otroke pa delajo na štiri, zato nikoli ne bo dovolj stanovanj.« Sicer pa je tudi Florjančičeva družina ob priselitvi izkusila slabe bivalne razmere; čeprav so mnogi mislili, da so »dobili najlepše stanovanje«. Vendar je bila hiša, ki je nekdanj stala poleg modelne mizarne in bila namenjena direktorjem, grajena iz kamna in zato zelo vlažna ...

Florjančič je seveda veliko sodeloval z direktorjem Klančnikom, s tehničnim direktorjem Mahorčičem, pristojnim za gradnje Lojzatom Horjakom ter z Avgustom Kuharjem, ki je bil odgovoren tudi za varstvo pri delu. Slednjega je spoznal že zelo zgodaj, še na Jesenicah, ko je bil kot dijak na počitniškem delu. Kuhar je bil v jeseniški železarni tudi še takrat, ko je Florjančič že služboval na ministrstvu v Beogradu in je moral vsako jutro do 10. ure ministru Leskošku nesti podatke, koliko ton jekla so prejšnji dan izdelali v Smederevu, Skopju, Zenici, Sisku, Štorah, na Ravnah, Jesenicah itd. Kjer niso izpolnili plana, je bil direktor hitro poklican na zagovor v Beograd in lahko tudi odstavljen. Enkrat se zgodilo, da je pogovor s Kuharjem, potem ko ga je Florjančič po direktni telefonski liniji spet spraševal za poročilo, potekal takole: »Halo, nič se ne sliši.« »Kuhar, koliko ste naredili?« »Halo, nič ne slišim.« »Daj povej, koliko ton, a plan ste izpolnili?« »Se nič ne sliši.« Takrat pa je Florjančič rekel: »Kuhar, a veš, da je Leskošek dal dekret, da vam povišajo plače.« Zveza je bila takoj brezhibna, saj je Kuhar nemudoma vprašal, za koliko, ker ni sprevidel, da mu je sogovornik nastavljal zanko. Ko je priznal, da načrta niso izpolnili, sta se dogovorila, da v poročilo zapišeta plansko količino, zamujeno pa bodo v tovarni nadoknadili tisti dan.

Florjančič še zdaj hrani doma tri kataloge, v katerih je opisanih 300 kvalitet jekla, ki so jih v železarni delali včasih, zajeti pa so tudi vsi izdelki.

V službi izgradnje domovine

Močan pečat je Borisu Florjančiču pustilo tudi »beograjsko« obdobje, ko je bil vodja vseh jeklarn. Pogosto je potoval, najpogosteje v Zenico, kjer so bile razmere obupne, saj so bile ceste v okolici tovarne makadamske, podobne njivam, zato so jih na ukaz ministra Leskoška utrjevali s kamenjem. Tudi voznja do Zenice je bila nevdružna: prenatrpani vagoni ozkotirne železnice; sopotniki, od katerih si dobil uši; polno prtljage, med katero je bilo tudi olje, ki je med voznjo zalilo nič hudega slutečega potnika, itd. Sčasoma je tam zrastle masovna jeklarna z dvema milijonoma ton proizvodnje jekla na leto.

To je bilo obdobje, ko so zrastle tudi predelovalne tovarne. V Litostraju so postavili elektropeč, na odprtje pa so povabili tudi Tita. Florjančič je takrat za nekaj trenutkov celo postal direktor Litostraja.

Zgodba pa je bila naslednja: Florjančič je v Ljubljano spremljal ministra Franca Leskoška, ki mu je obetal tudi, da ga bo predstavil Titu. V zmedbi pred odprtjem peči se je direktor Litostroja nekje zadržal, potem pa ga Udba ni spustila na prireditveni prostor. Leskošek se je znašel in nerodno situacijo rešil tako, da je Florjančiča Titu predstavil kot direktorja, »novi« vodja ljubljanskega podjetja pa je nato predsednika, ki ni nič slutil o zamenjavi, povabil, da ob spremljavi godbe zakuri v peči ...

V prvih povojnih letih so izjemno moč imeli tudi ulični partijski sekretarji. Po ukazu enega od njih, v katerega ni kazalo dvomiti, sta se morala udarniškem delu pri gradnji nove zvezne vladne palače pridružiti tudi Florjančič in njegov nadrejeni, generalni direktor Kotnik. Delali so od osme ure zvečer do enih zjutraj, delo pa je bilo fizično izjemno naporno. Po štirih tednih prenašanja tramov ju je po naključju videl Leskošek in ju rešil te obveznosti, sekretar pa je bil premeščen na kravjo farmo.

Znano je, da je Udba po vojni svojo dejavnost razpredla po vsej državi, žrtev le-te je bila tudi Florjančičeva teta, ki pa jo je Florjančič zaradi svojega položaja uspel rešiti. Danes se ti dogodki zdijo kot prava kriminalka: Lojzka Bratina je bila zaradi znanja jezikov dodeljena veleposlaniku Vilfanu v London. Njen mož Franjo ji je tja pošiljal Borbo, a da ne bi za prebiranje časopisa porabila preveč časa, ji je pomembne dele podčrtal z rdečo barvo. Udba, ki je seveda spremljala pošto, je bila prepričana, da gre za šifre in sovražno dejavnost, zato so teto s pretvezo, da mora osebno nesti zelo pomembno pismo, poslali v domovino, že na letališču pa so jo priprli in odpeljali na Goli otok. Domači so vedeli, da bo tam umrla, zato je Florjančič pisal Titu. A ne direktno, ker po tej poti predsednik pisma nikoli ne bi osebno prebral. Prosil je Leskoška, naj njegovo pismo kurir Titu izroči skupaj z ministrovno pošto. V pismu je podrobno razložil, kdo je, kaj dela, kakšna aktivistka OF je bila teta med vojno, kako je na fronto kot prostovoljca poslala sedemnajstletnega edinca, ki je padel na pragu svobode, kako je zavedna ... in čez dva tedna je bila teta že doma!

Angažiranje za odškodnine internirancev

Boris Florjančič vsa leta dela v borčevski organizaciji, tudi v njenem vrhu. Bil je partizan, leta 1944. se je priključil 9. korpusu. Usposobil se je tudi za miniranje prog. Na pragu svobode so partizane v Trnovskem gozdu, kjer je bilo še skoraj dva metra snega, napadli Nemci. Florjančič si je nakopal omrzline, zato so ga z voli odpeljali na osvobojeno ozemlje na Črešnjevce in določili za transport v Bari. Tudi polet z angleškim DC3 je bil prava pustolovščina. Pravzaprav že start, saj je letalo ob

vzletu z vrvo držalo petdeset partizanov, potem pa so vrv presekali, da je avion dobil zalet. Trideset ranjencev in bolnikov, med njimi tudi Florjančiča, ki je partizankam pred odhodom razdal vso svojo obleko, pa je na slami premetavalo sem ter tja ... Med poletom pa so doživeli še napad nemških lovcev, ki se je zaradi spremljajočih zavezniških letal srečno končal.

V Bariju je prvič videl črnice; bili so del osebja, ki je sprejelo jugoslovanske partizane in jih najprej oskrbelo: umilo, razkužilo z lizolom, obleklo v čista oblačila in pospremlilo v bolnišnico. Ker so zavezniki že imeli penicilin, se je zdravje Florjančiču po operaciji hitro povrnilo.

V Italiji je dočakal tudi konec vojne. Sirene so tulile, zvonili so zvonovi, odpirali so skladišča, vojaki so se od veselja opijanjali, ljudje so se objemali ..., evforija svobode je bila nepopisna, tej je sledila nekajdnevna anarhija; kdor ju je doživel, razume tudi dogodke takoj po vojni.

Boris Florjančič se je v zadnjih letih angažiral predvsem pri pomoči žrtvam vojne oziroma internirancem v avstrijskih in nemških taboriščih pri pridobivanju odškodnin. Izpolnil je okoli 160 vlog za ljudi s koroškega območja, pa tudi od drugod. Predvideva, da je v to dolino iz naslova odškodnin prispelo okrog milijon evrov.

Zdrav duh v zdravem telesu

Mladost je Florjančič preživel na Bledu, ki je bil takrat nekakšen slovenski Monte Carlo. Tja so zahajali bogataši in znane osebnosti. V postavnega mladeniča so se mlade tujke pogosto zagledale; v smehu pravi, da mu je malo žal, da ni sprejel poročne ponudbe sedemnajstletne Hamburžanke, saj je bil njen oče lastnik dveh prekooceanskih ladij.

Na Bled so prihajale tudi filmske igralke, pevke in plesalke; Florjančič je v živo videl npr. Marlene Dietrich in Josephine Baker. To mu je bilo omogočeno, saj je bila njegova mama šefica Park hotela, drugače se v takšnih krogih ne bi mogel sukati. Cene v barih so bile v sezoni namreč domačinom nedostopne, saj je topilec takrat na mesec zaslužil le za deset malinovcev. Kaj so si bogataši privoščili, govori tudi dogodek, ki se ga še živo spominja: Josephine se je skopala v banji, polni šampanjca, ki so ga gospodje potem popili ...

V mladosti je Florjančič tudi smučal, vsak teden plaval na Blejski otok, imel je tudi čoln – dvojec brez krmarja, bil je tudi pri jadrskih padalcih. Na vprašanje, kako mu je uspelo ohraniti vitalnost tako dolgo v starost, razkriva svoj recept: »**Vedno sem se ukvarjal s športom, nikoli nisem kadil in nikdar pil, še zdaj me ni sram, če rečem, da pijem mleko, in tako sem dočakal 90 let.**«

Mežiški in koroški kronist in nadosemdesetletni slavljenec Štefan Lednik

Franček Lasbaher

Slavljenec Štefan je Korošec, ki mu ne bomo zlahka našli enakega. Za slavljenca ga imenujem ne glede na to, da s tem zapisom že precej zamujam njegovo osemdesetletnico – je spoštovanja vreden letnik 1922, saj je visok jubilar z vsemi svojimi globokimi delovnimi sledmi v dolgih in častitljivih letih, ki mu jih je doslej že bilo dano nabrati. Kot osebnost je svojski posebnež, razumnik in raziskovalec, kakor ga opredeljuje sokrajan Herman Rigelnik v posvetilu na začetku njegove najobsežnejše in najpomembnejše knjige *Mežica 1994*, ki jo je nekako z zamudo in tiho namenil svoji sedemdesetletnici. Odlikuje ga prepričljiva privrženost celotni koroški krajini z vsemi tremi dolinami, torej ob rodni Mežiški tudi po ne tako redkih mnenjih nekaj manj koroškima Dravski in Mislinjski dolini (da tu ne omenjamo še tistih treh severno od državne meje). Čeprav po izobrazbi in poklicu pripada tehniki, pa po samoučno pridobljenem zgodovinskem, zemljepisnem in jezikovnem znanju nedvomno temeljito prekaša običajno formalno izobrazbeno raven. Svoje silne delovne zmogljivosti je razdajal domačemu rudniku, daleč nadpovprečno pa še krajevnemu in širšemu družbenemu življenju ter kulturi in športu. Na vseh teh področjih je dosegel izjemno veliko, kar se da ugotoviti takoj, kakor hitro se le malo seznanimo z njegovo ustvarjalnostjo in njegovimi dejanskimi dosežki. Po tej strani sem ga rad spoznaval, odkar sem za Delove Književne liste v devetdesetih letih prejšnjega stoletja kot prvi redno pisal o glasilu Koroški fužinar, v katerem je najbrž najbolj redno objavljajal svoje članke vključno z vojnimi spomini in zapisi iz dnevnika pod naslovom

Štefan Lednik, ob sedemdesetletnici leta 1992

(Foto: osebni arhiv.)

Leta izgnanstva. Teh spominov je v Fužinarju od jeseni 1986 do pomladi 1988 bilo za kakšno manjšo knjigo, pravo knjižno prvenstvo pa z letnico izida 1971 vsekakor pripada publikaciji *50 let telesne kulture in športa v Mežici 1921–1971* na sto straneh. Posvečena je sijajnim, tako rekoč vsestranskim uspehom mežiških športnikov, zlasti atletov, telovadcev, odbojkarjev in smučarjev, med vsemi temi pa je na klubskih (društvenih), slovenskih in državnih

(jugoslovanskih) prvenstvih tekmoval tudi Štefan. Mežica je bila v tistih letih med prvimi slovenskimi kraji z zavidljivim športnim plavalščem in smučiščem z vlečnico, prvenstva v veleslalomu pa so prirejali kar na pobočjih Pece. Lednik je zbral natančno dokumentacijo in besedilo oblikoval pripovedno ter še toliko bolj zanimivo, ker ga je dopolnil s številnimi dobro prepoznavnimi fotoposnetki. Vse to priča o neverjetnem razmahu in pristnem vzdušju sodelovalne dejavnosti, ki je visoko presegala bolj ali manj običajno medsebojno tekmovalnost in zmogla preraščati tudi v Mežici zelo pestro politično oziroma strankarsko pripadnost. V enem od sklepnih poglavij spoznamo sedem posebno zaslužnih mežiških športnih delavcev, med njimi je tudi Štefan Lednik.

Naslednja knjižica, *Mežica ob jubilejih 1943–1983, 1154–1984* (Krajevna skupnost Mežica, 1983), za katero med podatki o njej piše, da jo je Lednik vsebinsko zasnoval, je mali zbornik skupine piscev (Milan Ocepek, Pavle Žavcer - Matjaž, Olga Kastelic - Marjetka, Boris Ziherl, Peter Tomazin), ki so prispevali svoje spomine na narodnoosvobodilni boj v Mežici, osredotočene na štiridesetletnico njene kratke osvoboditve leta 1943. Dobršen del njenega skromnega obsega na 54 straneh je z 20 stranmi Štefan Lednik namenil svojemu prvemu celostnemu zgodovinskemu orisu rojstnega kraja (zanj navaja še imeni Možica in Mižica), ki ga pričinja s prvo omembo leta 1154 v pismu oglejskega patriarha Peregrina I., s katerim jo je dodelil šmihelski prafari. Sicer temeljit zgodovinski prerez pa Lednik brez kakšne posebne pozornosti privede do osemstoletnice Mežice leta 1984. Tu med zanimivejše vsebinske sklope spada razdelek o splošnih volitvah konec leta 1927, na katerih je delavsko jedro s komunisti po zaslugi učitelja Vinka Möderdorferja dobilo daleč največ glasov prav v Mežici (360) ter v bližnji Črni (212), sorazmerno precej manj pa na Ravnah (134). Nemška lista je takrat v Mežici dobila samo tri glasove, na Ravnah pa kar dobrih desetkrat več.

48 strani knjižice *85 let Pihalnega orkestra Rudnika Mežica 1901–1986* je lep primer, s kakšno širino se Štefan Lednik, zapisan kot njen urednik, prav tako zmore ukvarjati s povsem kulturniško dejavnostjo. Dognal je, da je že od ustanovitve znatna večina glasbenikov navzlic tedaj še močnemu deležu nemškega prebivalstva v Mežici bila Slovencev. Zgodovino orkestra je razčlenil v splošna zgodovinska obdobja in jo dokumentiral z vsemi javnimi koncerti oziroma nastopi ter z imenskimi sestavi po obdobjih ali pri posameznih dirigentih. Velikega pomena so bili radijski prenosi celo že v začetnem delovanju ljubljanskega radia, po glasbeni plati pa se je orkester zlasti uveljavil z lastnimi operetami njegovega dirigenta in skladatelja Eda Mauhlerja. Leta 1976 jim je rudnik zgradil glasbeni dom, ki je hkrati še bolj omogočal vsaj občasno delovanje oddelka ravenske glasbene šole. – Seveda je v knjižici nekaj priložnostnih uvodnikov, ki so jih napisali Drago

Krištof (v imenu rudnika), Stanko Arnšek (za Zvezo kulturnih organizacij občine Ravne) ter Ivan Zorman, predsednik izvršnega odbora orkestra. Na koncu je še spominski zapis godbenika Otmarja Perkliča.

Vrstni red Lednikovih knjig bomo preskočili zaradi vsebinske naveze s tisto z naslovom *Sto let Pihalnega orkestra Rudnika Mežica 1901–2001*. Je enake kvadratne velikosti 20,5 x 20,5 cm, le da je za šest strani obsežnejša. Za izdajatelja je napisano 'Kulturno društvo Pihalni orkester Rudnika Mežica'. Lednika ni niti v uredniškem odboru, je pa omenjen v kratki začetni opombi, da gre za ponatisnjen nekoliko popravljen in dopolnjen prvi jubilejni zbornik. To se zares nanaša na tokratnih 32 strani Lednikovega spisa, naslovljenega enako kakor knjiga, vsaj na dodanih straneh z dopoljenimi podatki za 15 let daljšo zgodovino orkestra. Vsekakor je Lednikova zgodovina dopolnjena še s prispevkom Ivana Zormanana Kratek zgodovinski pregled o delovanju godbe od leta 1901 do leta 2001. Z vrnitvijo na začetek vidimo, da prvi uvodnik pripada črnjanskemu županu Francu Staknetu, sledita mu društveni funkcionar Otmar Perključ in dirigent Janez Miklavžina. Opazen je tiskarski napredek – na lepšem papirju je fotodokumentacija še lepša.

Tu se bomo vrnili k prej že omenjenemu najpomembnejšemu Lednikovemu knjižnemu delu *Mežica 1994* s podnaslovom O podobi in preteklosti kraja ob njegovi 840-letnici (na spoštljivih 200 straneh, velikost A 4, izdano v samozaložbi!). O njem sem napisal kmalu po izidu precej temeljit članek za Delove Književne liste, ki je bil objavljen v celoti v obsegu dobre četrtine velike Delove strani (kar priča, da je tudi uredništvo želelo dati svoje priznanje Štefanovi knjigi) 11. 8. 1994 z nadnaslovom Izčrpana monografija o Mežici in glavnim naslovom po izbiri urednika (dejansko prevzet iz sklepnega odstavka mojega članka) Nov vpogled v premalo znani del Slovenije, ponatisnil pa sem ga v svoji knjigi Vpogledi v koroško kulturno in šolsko kroniko (Zavod za šolstvo Slovenj Gradec, 2003). – Zdaj si pač dovoljujem uporabiti isto gradivo. – Pričel sem z mnenjem, da je glavni naslov knjige, ki je seveda prvi natisnjen v vsaki katalogizaciji, glede na njeno celotno vsebino daleč preskromen, kakor nam to vsaj delno potrjuje njen podnaslov, še bolj pa pregled natančnega celostranskega kazala, postavljenega takoj za kratko, a veliko povedno hvalnico Hermana Rigelnika avtorju knjige. Uvod je odlično napisal Lednik sam, v ta del knjige pa je primerno umeščeno še prvo poglavje Kratka uvodna predstavitev današnje Mežice in okoliških krajev. Naslednja tri, vsa na okrog 60 straneh, so Splošni zgodovinski opis, Glavne gospodarske dejavnosti ter Rast in razvoj kraja po letu 1800 z upoštevanjem šolstva ter društvenih in družabnih dejavnosti. Sklepno poglavje Opombe in viri vsebuje še prevod Majde Gregorek po nepotrebnem neavtoriziranega povzetka v nemščino in angleščino, pri čemer je bralec za neobjavljeni slovenski izvirnik žal prikrajšan. Vsa poglavja sem

vsebinsko podrobno prikazal in v sklepnem delu izrazil prepričanje, da knjiga zaradi vsega svojega bogastva mora najti mesto tudi v vsaki šolski knjižnici. Na koncu sem pač dolžnostno naštel nekaj manjših pomanjkljivosti, celo jezikovnih navzlic navedenemu lektorstvu, ki pa ne morejo bistveno zmanjšati končnega vtisa, da knjiga zares dostojno odraža desetletja avtorjevega vztrajnega proučevanja Mežice in zelo plodnega pisanja o njej.

Dosedanja objavljena knjižna bera zaključuje 40 strani obsegajoči zbornik *75 let odbojke v Mežici (1930–2005)* (Društvo za šport, Odbojarski klub Mežica, 2005). V prejšnjih tiskih smo že zvedeli, da je odbojka Štefanov najljubši šport in očitno to ostaja tudi v družini, saj je za urednika knjižice napisan sin Mitja Lednik, kot predsednik kluba podpisan tudi pod pre/kratko Uvodno besedo, za pisca besedila pa Štefan Lednik, avtoriziran tudi v kataložnem zapisu. Besedilo je na svoj smotrni način razporedil v več vsebinskih razdelkov, med katerimi je poglobitvi in najboljšeje naslovljen Pomembnejši mejniki in dosežki mežiške odbojke, ki nas seznanja s številnimi vrhunskimi uspehi v slovenskem in celo nekdanjem jugoslovanskem merilu. Sledita mu le še vmesna naslova V samostojni Sloveniji in Kronika. V Zaključku beremo pomembno opozorilo, naj se mlada država bolj zaveda pomembnosti zdravega telesnega razvoja za narodovo življenje predvsem s tem, da vsestransko športno vzgojo zares tudi vsestransko podpira.

S tem smo zaokrožili najnujnejši vpogled v Lednikovo knjižno ustvarjanje in prišli do enako pomembnega in po izpisanih straneh gotovo nič manj obsežnega člankarskega področja, na katerem je prav tako zbral zavidljivo obsežno bibliografijo. Še največ je pisal za glasilo Koroški fužinar in dnevne časopise, pomembne daljše članke oziroma prispevke pa še za Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN) ter za Planinski vestnik. Posebej moramo omeniti njegovo sodelovanje v *Krajevnem leksikonu Slovenije*, za katerega je s svojo uveljavljeno študijsko natančnostjo obdelal gesla zahodnega dela Mežiške doline (KLS IV/DZS 1980), torej z najpomembnejšima Črna na Koroškem in Mežica s šolstvom vred, kar ni ravno redna odlika te knjige, Lednik pa je pri slednji zapisal tudi vse letnice za meščansko ter rudarsko šolo in za nižjo gimnazijo, medtem ko v geslu Ravne n. K. zaman iščemo celo podatek, da je tam gimnazija, kaj šele, da bi zvedeli, od kdaj. V primerjavi z Enciklopedijo Slovenije, ki šolstvo nasploh zapostavlja, je to pravo razkošje, geslo Mežica, očitno sta ga napisala nepoznavalca kraja, pa je vsekakor prekratko in zaradi tega pomanjkljivo, čeprav sta pisca imela na voljo Lednikov vzorec v KLS.

Rad in temeljito se je oglašal v različnih družbeno političnih razpravah in marsikaj napisanega naslavljal in pošiljal naravnost na zadevne forume in posameznikom. Vsebinsko seveda prednjači krajevno, torej mežiško dogajanje zlasti v zvezi z doseženim in načrtovanim razvojem okolja tako v sedanjem ožjem

mežiškem kot v nekdanjem širšem ravenskem občinskem merilu, v ožjem smislu pa o mnogočem, povezanim z zdaj že lep čas nekdanjim mežiškim rudnikom. O vsem tem in zlasti še o športnem dogajanju mu je uspelo napisati izredno veliko, in tu si lahko privoščimo komaj kakšen skromen izbor večjih nekoliko skrajšanih naslovov:

Ob odkritju spomenika mežiškemu rudarju (KF 3/1980, Popravek članka dr. V. Bračiča Prostorski razvoj samo/upravne razdelitve Severovzhodne Slovenije (ČZN 1/1986), Breg. O podobi in preteklosti pozabljenega kraja (KF 3/1988), Nekaj utrinkov iz življenja Mežice in Mežiške doline pred dobrega pol stoletja (KF 4/1989, KF 1/1990), Imena starih mežiških domačij (KF 1/2001), Devet desetletij elektrike v Mežiški dolini (ČZN dec. 1992), Ob 40. obletnici partizanskega napada na Mežico (KF 3/1983);

da je vsestranski zgodovinar, se pri priči izkaže tudi v Lednikovih sicer slikovitih in iskrih planinskih spisih: *O delu SPD Mežica od ustanovitve do leta 1941 (KF 4/1987 31–37), Iz Mežice čez Kamniške Alpe na Bled (PV 7/8/1998 332–36),*

kako dobrohotno polemično zna popravljati napake drugih, tokrat npr. Leona Vrhovška, pa vidimo v zapisu *Razgledi s Pece (PV 4/1995)*, ki jih sicer ima za komaj kaj manj vredne od triglavskih;

politična sočasnost: *DZ drugič o zakonu o občinah (Delo 8. 6. 1996)* s predlogom za 9–10 regij vključno s koroško s sedežem v Slovenjem Gradcu, številna neobjavljena pisma vodilnim politikom o aktualnih vprašanjih tako na Koroškem kot v Sloveniji, npr. Cirilu Zlobcu zelo dolgo pismo 20. 2. 1987 v podporo njegovim stališčem o jugoslovanskem unitarizmu in ogroženosti slovenščine, Bogu Gorjanu 16. 4. 1988 o naslovljenčevi podpori izključni veljavi srbohrvaškega jezika v vojski, ter raznim naslovom 10. 10. 2003 o gradnji džamije v Ljubljani, ki jo Lednik podpira v skladnem sorazmerju;

O telesni kulturi in športu na Koroškem (KF 2/1974), Telesna kultura ne le za izbrance (Delo 30. 4. 1985), pismo poslanskim skupinam DZS 22. 5. 1995 o zakonu o športu in nacionalnem programu športa.

Veliko gradiva ima trajnejšo vrednost in gotovo bi bil zelo dobrodošel Lednikov lastni cvetnik v znatnem knjižnem obsegu ne le njegovih objavljenih, temveč prav tako neobjavljenih avtorskih enot. Morda kakšen tak zbornik celo že pripravlja, če pa ga še ne, ga k temu zares rad in dobronamerno spodbujam.

Naj se spet vrnem k Enciklopediji Slovenije, saj se na koncu svojega zapisa moram vprašati, kako je njen geslovnik sploh nastajal, če v njem zaman iščemo osebnost s tolikimi objavami, kot se z njimi lahko izkazuje Štefan Lednik. Morda si moramo nekaj očitkov prav tako pripisati Korošci sami, ker smo tudi na tem področju premalo organizirani.

IN MEMORIAM

Hedvika Jamšek je odplesala v neminljivost

Mitja Šipek

Kot ptica je pred 97 leti iz preozkega gnezda, kjer je čivkalo devet ptičkov, poletela pod nebo, naravnost soncu naproti, kjer so oblaki plesali pomladni ples in so dežne kaplje spreminjale sončni sij v mavrični lok nad dolino, od koder je bilo slišati pesem in glas harmonike.

»Saj to je kot v nebesih,« je vztrepotalo otroško srce. Ko so se v sončno jutro razpršile

mege nad dolino, je njeno oko zagledalo procesijo ljudi, ki so spremljali mlado nevesto pred oltar. Veliki zvon iz stolpa farne cerkve je oznanjal praznik in harmonika v rokah živopisno oblečenih ovsetarjev je vabila na veseli dan. Ta podoba, ki jo je videlo njeno oko, se je vtisnila v njeno srce in spomin, in zazdelo se ji je, da se je podoba nebes nad oblaki iz otroških dni spustila na zemljo. »Saj tu je domovina srečnih ljudi,« je sklenila, »ljudi, ki se imajo radi in spoštujejo svoj dom.«

Minil je veseli dan, sonce je zašlo in mrak je legel nad dolino. Štiri dolga leta je bila noč. Namesto ubranih glasov pevcev so temo parali kriki trpečih in odzvanjanje farnih zvonov je preglasil hrup topov in granat.

Ko je sonce ponovno posijalo, je ptica zopet vzletela in pod sabo v dolini srečnih ljudi videla postave sklonjenih hrbtov in obraze, s solzami pokrite, ki so strmeli v porušena gnezda.

»Kaj stojite sklonjenih hrbtov in solznih oči,« jim je govorila. »Rodi se nov dan in sreča vas bo zopet obiskala, če jo boste povabili. Stopite skupaj in ji zapojte in zaplešite, kot so zaplesali vaši očetje in dedje, nadenite si oblačila po njihovi podobi ter pokažite vsemu svetu, da ste ponosni na svojo domovino in njeno zgodovino.«

Tako so storili, rodila se je prva folklorna skupina na Koroškem, leta 1947, in za njo še mnoge skupine naokrog, tudi v zamejstvu, kjer je pokojna Hedvika zastavila svoje znanje in trud. Poleg mnogih športnih dejavnosti pred vojno v tedanjem sokolskem društvu je večji del svojega življenja posvetila plesni umetnosti in tako omogočila sodelovanje ravenske folklore na številnih festivalih doma in po svetu.

Ob njeni častitljivi 90-letnici so jo obiskali nekateri še živeči prvi plesalci ravenske folklore iz leta 1947. Razen tistih, ki so pred 60 leti plesali z njo, se je na njenem pogrebu zbrala množica in v njej tudi taki, ki je osebno niso nikoli poznali, poznali pa so glas o človeku, ki je širokosrčno trosil svoje znanje in moči, da kulturno življenje v kraju popestri z ljubeznijo do lepote kulture in ne za odškodnino.

Vsa priznanja in odličja, ki so jih ji podelili, bodo neme priče, spomin nanjo v srcih pa bo še dolgo živa priča in neizrečena zahvala za njeno nesebično žrtev.

MED KRAJINO IN PRAOBLIKO

Štefan Marflak, akademski slikar

Mag. Simona Javornik

Če svoj kratek prispevek začnem takole: *Mislím, da bi moral svet prežeti slikarja, ne da bi on sam želel prežeti svet [...] Želim biti od znotraj preplavljen, utopljen. Slikam zato, da bi mogoče nekoč izplaval na površje [...]*, kar so strnjene misli o lastni likovni zgodbi francoskega slikarja 20. stoletja Andréja Marchanda, potem sem v besedah zelo blizu opusu stvaritev akademskega slikarja Štefana Marflaka.

Štefan Marflak se je rodil leta 1952 v Črni na Koroškem. Diplomiral je na oddelku za slikarstvo Akademije za likovno umetnost v Ljubljani pri prof. Gustavu Gnamušu. Akademski slikar, scenograf, kostumograf, pedagog, domačin in človek, ki živi v času in

prostoru, zadnjih nekaj let aktivno soustvarja likovno podobo rodne Koroške. Kot slikar Marflak v vsej poplavi digitalizirane umetnosti postmodernega časa ohranja klasično držo, uporablja klasične slikarske principe, prepoznavne v dvodimenzionalnih platnih, v zasnovi oblikovnih komponent, v izbiri barv in njihovi medsebojni organizaciji. Lahko bi ga označili kot soustvarjaleca sodobne slovenske likovne zgodbe, v kateri je Marflak intenzivno prisoten z likovnimi razmišljanji o največjih in najbolj kompleksnih vprašanjih človeške eksistence.

Marflak je v zadnjem času, kakor kažejo tudi nedavne razstave na Koroškem (Koroški

Štefan Marflak je svoja dela na ogled postavil tudi oktobra 2005 ob predstavitvi razstavnega ambienta prihodnje muzejske zbirke v t. i. štauhariji na Ravnah.

(Foto: Andreja Čibron - Kodrin.)

pokrajinski muzej, enota Ravne, Koroški dom starostnikov Črneče, hotel Hesper Dravograd), motivno razpet med klasično krajino in monokromna platna – praobljke, ki predstavljajo angažiran odgovor na novodobno poslanstvo opuščeni jeklarskih ambientov na Ravnah. Ne glede na izbiro tematike bodisi krajin ali pa »železarskih« prapodob oboje družijo skupna slikarjeva nujna po preseganju snovnosti obravnavanega motiva, z vso slikarjevo občutljivostjo, dovtetnostjo in nenazadnje tudi s sposobnostjo likovnega prevajanja očem prekritih informacij.

V ciklu svojih »železarskih« podob Marflak opozarja tako na materialno tehniško kot tudi na nematerialno dediščino prostora. Tovrstno polarnost fizičnega in duhovnega, združenega v nedeljivo celoto, je najbolj eksplicitno izpostavila prav razstava, ki je potekala v enem

Kompozicije slik so zasnovane v skladu z naravnim prostorskim redom. Poleg barv, ki so nanese pastozno, s testenimi nanosi ter poleg zrnatih in črtnih tekstur z le nakazanimi figuralnimi intervencijami, ima v slikah Štefana Marflaka odločujočo vlogo še svetloba, ki pade na sliko. Plastični barvni nanosi mečejo komaj zaznavno senco in tako dopolnjujejo slikarjevo vizijo.

Štefan Marflak je večino svojih krajin slikal neposredno na prostem, v smislu tradicionalne drže doseganja maksimalnih svetlobnih učinkov. Ne zanima ga krajina kot medij ali kot posebna vrednota, ampak pojavnost krajine in njena duhovna komponenta, ki se vzpostavlja in zavibrira šele v tesnem odnosu med avtorjem in motiviko. Oljne krajinske podobe Štefana Marflaka ponujajo vzdušje, ki po moči ne zaostaja za klasiki slovenskega krajinarstva,

Marflakove krajine v Koroškem domu starostnikov Črneče, februar 2006

(Foto: Manca Javornik.)

izmed opuščeni jeklarskih ambientov na Ravnah, v nastajajoči muzejski zbirki »štauharija«. Monokromna platna, postavljena v primarno industrijsko okolje, so osupljivo ekspresivno soočenje barve in oblike.

seveda pa pripadajoče sodobnejšemu času in sodobnejšim slogovnim usmeritvam opozarja na nove možnosti doživljanja sveta, za katerega smo prepričani, da ga poznamo, a ga redko res občutimo v vsej njegovi polnosti.

Projekt VODA

Dragica Dervodel Moškon

Na Gimnaziji Ravne na Koroškem smo se lotili obširnega projekta, v katerem so hkrati sodelovali prav vsi aktivni na šoli.

Novih pristopov na poti do znanja smo kot šola, vključena v didaktično prenovu, že vajeni. Tokrat smo združili moči v čast VODI, najpomembnejši in najdragocenejši tekočini za življenje na Zemlji. 198 dijakov drugih letnikov in 20 mentorjev je proučevalo vodo iz različnih vidikov in sestavilo MOZAIK o njenem pomenu.

Aktiv **informatike** je za sodelujoče pripravil priporočila za iskanje in zapisovanje virov, priporočilo za izdelavo plakata in računalniške predstavitev in s tem začel oblikovati prve strani biltena na spletni strani šole <http://www.gimnazija-ravne.si/predmeti.htm> - medpredmetno povezovanje. Z informatiko se taki projekti namreč začnejo in tudi končajo.

Približno dva meseca so potekale priprave na dva ustvarjalna dneva za dijake drugih letnikov. Znotraj aktivov so iskali primerne teme in določili mentorje. Njihove priprave so bile torej strokovne narave.

Moja naloga je bila bolj vsestranska, saj je vsebovala idejni načrt celotnega projekta s časovnim in prostorskim načrtovanjem dogajanj. Predvidevala sem obseg biltena (dve strani za vsak aktiv), medsebojno predstavitev podprojektov na šoli (pet minut s plakatom ali Power Pointom) in javno predstavitev z vabili gostom in predstavnikom medijev v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem.

Na podprojekte so se dijaki pripravili glede na svoj interes in oblikovala sem skupine s približno 15 dijaki. V vsaki skupini so bili najmanj poročevalec, dijak, zadolžen za izdelavo plakata, in dijak kot član skupine za informatiko, odgovoren za vnos povzetkov v bilten. Če se je skupina odločila za računalniško predstavitev, so jo pripravili v posebni, računalniško opremljeni učilnici.

15. in 16. marca 2006 se je odvijala večina dejavnosti.

Geografi so predstavili vodovje, ki ga sestavljajo svetovna morja in vodovje na kopnem. Poudarili so pomen pitne vode. Človek je lahko nemočen, kadar se pojavijo hudourniki, toča, žled, poplave, suše ali celo cunamiji.

Sociološka skupina je proučevala pomen vode v religijah, **filozofi** so prebrali dela Talesa in Heraklita, znanega po reku: Panta rei – Vse teče.

Aktiv **športne vzgoje** je seznanil dijake z Zakonom o varstvu pred utopitvami. Vadili so reševanje iz vode in se poučili o hidraciji in dehidraciji.

Fiziki so teoretično znanje uporabe vode za pogon praktično preizkusili pri izdelavi Peltonove turbine, rakete na vodni curek, avtomobilčka na vodni pogon itd. Tako smo lahko poslušali radio na »vodni pogon«, videli raketo, ki je v parku poletela zelo visoko, avtomobilčke na vodo ...

Biološka skupina se je skupaj s **kemično** z avtobusom odpeljala do čistilne naprave za vodo v Mežici. Prvi so preučili biološko čiščenje odpadnih vod, drugi pa kemično analizirali vodo pred vstopom v čistilno napravo in po čiščenju v njej.

Angleščina – dijaki so se ukvarjali z ustvarjalnim pisanjem in za bilten izbrali le najlepše pesmi in spis. Pri izboru je sodelovala asistentka iz Anglije.

Nemščina – skupina se je lotila internetnega raziskovanja vodnih duhov (Wassergeister). Predstavili so nam moška in ženska čudežna vodna bitja.

Pri **slovenščini** so izraz voda in izpeljanke iz njega poiskali v SSKJ in Etimološkem slovarju. Preučevali so tudi prozo in poezijo, v kateri se pojavlja voda.

Dijaki so pri **zgodovini** osvetlili pomen in preučili zgradbo akvaduktov starih rimskih in španskih mest (Rim, Kartagina). Predstavili so terme nekoč in nas spomnili, da so danes zopet v modi. Marsikdo se je nasmihal, ko je slišal, kako so skrbeli za higieno v srednjem veku, kakšne vodnjake in kanalizacijo so imeli.

Da je voda uporabna za izdelavo glasbenih instrumentov, nas je prepričala **glasbena** skupina. Najprej so poslušali Smetano, Čajkovskega, Straussa, Kogoja in druge skladatelje, katerih dela so nastajala v povezanosti z vodo, nato pa so sami ustvarili preprosto glasbeno delo s pomočjo kozarcev, steklenic, veder, napolnjenih z vodo, po katerih so udarjali ali vanje pihali ob spremljavi bolj znanih kitar.

Ozadje prireditve na šoli, namenjene dijakom drugih letnikov, so nam popestrila **likovna** dela na temo voda. Navdih so mladi ustvarjalci iskali pri znamenitih slikarjih, nato pa se sami potrudili z unikatnimi izdelki. Dijaki so sodelovali še pri fotografiranju, snemanju filma o projektu in oblikovanju biltena.

Prav gotovo je vsakdo pridobil neka nova, trajna znanja, nove izkušnje, tako dijaki kot njihovi mentorji, nenazadnje pa je bil tudi zame projekt VODA nov življenjski izziv.

Vesela sem, da smo se vsi dobro odrezali, žal mi je le, da si je za zaključno prireditev v Koroški osrednji knjižnici ob svetovnem dnevu voda 22. marcu tako malo povabljenih lahko vzelo čas.

Prireditev je posneta za Kabelsko televizijo Ravne, povabljeni smo bili na VTV Velenje, kjer sem

predstavila projekt, omenjeni smo bili v članku v Večeru. Zato sem vesela, da nam je Koroški fužinar znova dal priložnost, da se predstavimo.

Dijaki in njihovi mentorji so zbrali, poiskali, razložili, naredili in ustvarili marsikaj zanimivega in enkratnega, kar si še vedno lahko ogledate na spletni strani šole.

Vabljeni!

POVZETKI S SIMPOZIJA

KONEC DRUGE SVETOVNE VOJNE NA KOROŠKEM

Na Prevaljah je 13. maja lani potekal simpozij Konec druge svetovne vojne na Koroškem. Organizator Koroški pokrajinski muzej – Enota Ravne na Koroškem je k sodelovanju pritegnil pomembne slovenske zgodovinarje. Povzetke referatov **doc. dr. Damijana Guština, dr. Marjana Žnidariča, dr. Rista Stojanoviča, dr. Boža Repeta in dr. Zdenka Čepiča** smo objavili že v lanski decembrski številki. V tej številki objavljamo še prispevka **dr. Avguština Malleja in Alojza Krivograda.**

Partizanski odpor v dnevni poročilih 13. SS-policijskega regimenta od marca 1944 do konca vojne

Dr. Avguštin Malle

Partizanski odpor na avstrijskem Koroškem so znanstveno raziskali v prvi vrsti slovenski zgodovinarji.¹ Nekaj razprav za boljše poznavanje predvsem pregona koroških Slovencev in njihovega odpora so prispevali tudi posamezni koroški Slovenci.² Delež avstrijskih zgodovinarjev, in s tem avstrijskega zgodovinskega, pri raziskavah je sorazmerno skromen. Omenim naj v tej zvezi raziskavi Josefa Rauscha³ in Christiana Flecka⁴. Pregledna dela avstrijskega zgodovinskega odpora koroških Slovencev proti nacističnemu režimu omenjajo pogosto kot edini oboroženi boj znotraj mej Tretjega rajha.⁵ Ne registrirajo pa, da so se zadnji boji druge svetovne vojne v Evropi odvijali prav na koroških tleh, na drugi strani pa ne manjka opozoril o »odvedencih«.⁶

Partizanski protinacistični boj neposredno po osvoboditvi ni bil sporen, sporni pa so bili cilji, ki so bili v teritorialnem oziru z njim neločljivo povezani. Na Koroškem so politične elite seveda poznale temeljne točke Osvobodilne fronte. Te so registrirali že nacistični oblastniki in drugi. Vemo, da je zgodovinar Martin Wutte svetoval nacističnim oblastnikom, kako učinkovito, a manj krvavo ponemčiti Gorenjsko⁷, in da je ponudil tik pred koncem vojne gavlajterju Friedrichu Rainerju svojo izvedeniško strokovno pomoč za zavrnitev pričakovanih teritorialnih zahtev Jugoslavije.⁸ Provizorično koroško deželno vlado⁹ so britanske oblasti zamenjale 6. junija 1945 s Konsultativnim deželnim odborom z enim samim »govornikom«, Hansom Pieschem.¹⁰ Temu posvetovalnemu odboru so 25. julija 1945 priznali spet status Provizorične deželne vlade.¹¹ Deželna vlada je z Martinom Wuttejem s pridržki sodelovala. Vendar je hotela k sodelovanju v znanstvenem odboru pritegniti očitno manj

kompromitirane eksperte, četudi zgodovinarja koroškega obrambnega boja ni zavračala.¹² Spomenici koroške deželne vlade, ki sta preventivno zavračali pričakovane teritorialne zahteve Jugoslavije (september 1945, oktober 1945 – o nemožnosti meje na Dravi), je uradno formuliral konzul Hoffinger, ki z nacizmom, v nasprotju z Wuttejem, ni bil inficiran.¹³

Na znanstveni ravni je prišlo glede vrednotenja partizanskega odpora do določenega in zaznavnega premika. Wilhelm Wadl in Alfred Ogris priznavata partizanom, da so se borili proti nacizmu, zanikata pa, da se bi bili borili za Avstrijo.¹⁴ Drugi zgodovinarji spet so mnenja, da je partizanski boj posredno koristil tudi obnovi povojne Avstrije.¹⁵

Do konca marca 1944 je bil za boj proti partizanom pristojen komandant žandarmerije v Celovcu. Ko je partizanski odpor v tej vigradi porastel, so 1. aprila 1944 v Celovcu ustanovili »Akeijski štab za boj proti bandam pri komandantu žandarmerije v Celovcu« (Einsatzstab zur Bandenbekämpfung beim Kommandeur der Gendarmerie in Klagenfurt). Za boj proti partizanskemu odporu je bil v istem mesecu na Koroško premeščen 13. SS-policijski regiment. Sestavljalo ga je v pretežni meri moštvo iz baltskih dežel. Da bi bil uspešnejši, so bile njegovi komandi podrejene vse druge oborožene formacije, ki so bile locirane na območju južne Koroške. Pogosto so sodelovale v boju proti partizanom tudi redne enote vermahta in se tako vadile v »ostrem strelu«. Tudi te enote so bile podrejene pri boju proti partizanom komandi 13. SS-policijskega regimenta. Pomembno je bilo v prvi vrsti sodelovanje »domačinov«, ki so kraje in teren poznali in bili v številnih primerih vodilni pri operacijah enot tega regimenta in enot

drugih vojaških formacij. Partizanske akcije in aktivnosti od tega trenutka naprej tako dokumentirajo tudi dnevni raporti imenovanega regimenta. Ta poročila so sestavljali v Borovljah na osnovi lastnih opazovanj ter opazovanj žandarmerijskih postaj, domačinov in ovaduhov.¹⁶ V celoti nudijo zelo natančno sliko o gibanju in aktivnostih partizanov, seveda iz zornega kota njihovih nasprotnikov.

Krajevne žandarmerijske postaje so pravzaprav od »anšlusa« naprej poročale nadrejenim o razpoloženju prebivalstva¹⁷. Prva razpoložljiva navodila za velikovško okrožje so iz marca 1939. Ta mesečna poročila so deloma strukturirana, vendar se od žandarmerijske postaje do žandarmerijske postaje razlikujejo. V bistvu zajemajo naslednja poglavja: opis političnih razmer, opis gospodarske situacije, razpoloženje med delavstvom, politični dogodki, dotok tujcev (nekateri postaje so poročale o »tujem prometu/turizmu«), krajevne razmere, tihotapljenje, slovenska manjšina, dogodki političnega in kriminalnega značaja, nadzor nad cenami, prijave. S porastom partizanskega odpora so žandarmerijske postaje prevzele še nalogo natančnega poročanja o vseh oblikah odpora. V primeru delovanja partizanov so nemudoma poslane poročila komandantu žandarmerije pri namestništvu Koroške, komandantu varnostne policije na Bledu (če so partizani bili aktivni v Mežiški dolini ali Dravogradu) in okrožnemu žandarmerijskemu poveljstvu v Velikovecu. Posamezna poročila so poslale tudi izpostavam gestapa na južnem Koroškem. Občasno so poročevalci priložili natančnim in deloma zelo obsežnim poročilom še sezname predmetov, ki so jih vzeli partizani. Navedli so tudi vrednost odvzetih predmetov, jestvin, oblek, obutve itd. Med temi poročili so se v prepisih ali v originalu ohranili tudi posamezni letaki Osvobodilne fronte. Prvotna strukturirana zasnova žandarmerijskih poročil je s porastom odpora propadla. Žandarji niso več imeli časa, da bi poročali o političnem razpoloženju prebivalstva, gospodarstvu, krajevnih razmerah itd. Njihova pozornost je veljala domala le še oboroženemu odporu. Če primerjamo poročila krajevnih žandarmerijskih postaj s sumarnimi 13. SS-policijskega regimenta, hitro opazimo, da zadnji niti najmanj ne registrirajo vseh partizanskih akcij. Odpor je dobil razsežnost, ki so kmalu zarisale meje administraciji varnostnega aparata nacistične Nemčije in njegovih koroških ekspozitur.

Dnevni raporti 13. SS-policijskega polka utegnejo biti ob kritičnem vrednotenju posameznih podatkov dober, dodaten vir za analizo partizanskega gibanja na avstrijskem Koroškem.

OPOMBE

¹France Škerl, Koroška v borbi za svobodo. V: Koroški zbornik. Ljubljana 1946. 493-603; Bogdan Žolnir/Mile Pavlin, Protifašistični odpor. Koroška – od začetkov vstaje do konca 1943. Celovec – Ljubljana 1994. Slovenska zgodovinska stroka obravnava odpor koroških Slovencev kot del slovenskega in zato najdemo informacije o njem v številnih razpravah, zbornikih in v strokovnih revijah. Število spominskih zapisov pa je nepregledno in na

Koroškem jih je že v svojih prvih številkah od junija 1946 naprej objavljala Slovenski vestnik (SV).

²Malle Avguštin/Sima Valentin (izd.), Der "Anschluss" und die Minderheiten in Österreich/«Anschluss» in manjšine v Avstriji = Disertacije in razprave 19. Klagenfurt/Celovec 1989; ista, Narodu in državi sovražni. Pregon koroških Slovencev 1942./Volks- und staatsfeindlich. Die Vertreibung der Kärntner Slowenen 1942. Celovec/Klagenfurt 1992; Avguštin Malle, Die Vertreibung der Kärntner Slowenen 1942. Pregon koroških Slovencev 1942-2002. Klagenfurt/Celovec 2002; Valentin Sima, Kärntner Slowenen unter nationalistischer Herrschaft. V: Emmerich Thálos i. dr. (izd.), NS-Herrschaft in Österreich. Ein Handbuch. Wien 2003³. 744-766; Feliks J. Bister/Joško Buch, Die Deportation slowenischer Familien aus Kärnten. Wien 2004²; nadaljnji izbor literature glej v Avguštin Malle, Die Vertreibung 285-291.

³Josef Rausch, Der Partisanenkampf in Kärnten im Zweiten Weltkrieg = Militärhistorische Schriftenreihe 39/40. Wien 1979.

⁴Christian Fleck, Koralmpartisanen. Über abweichende Karrieren politisch motivierter Widerstandskämpfer = Studien zur historischen Sozialwissenschaft 4. Wien 1986.

⁵na primer Ernst Hanisch, Der lange Schatten des Staates. Österreichische Gesellschaftsgeschichte im 20. Jahrhundert. Wien 1994. 389-394, 392-394.

⁶Ibd., 394.

⁷Valentin Sima, Die Vertreibung der Kärntner Slowenen 1942. Vorgeschichte, Reaktionen und Interventionen von Wehrmachtsstellen. V: Avguštin Malle in Valentin Sima, Narodu in državi sovražni. Pregon koroških Slovencev 1842/Volks- und staatsfeindlich. Die Vertreibung von Kärntner Slowenen 1942. Celovec/Klagenfurt 1992. 133-209, 181-182.

⁸Arhiv Inštituta za narodnostna vprašanja.

⁹Kärntner Landesarchiv (KLA), LAD I (Landesamtsdirektion), 1. bis 10. Sitzung der Provisorischen Landesregierung.

¹⁰Ibd., 1. Sitzung des Konsultativen Landesausschusses am 6. Juni 1945.

¹¹Ibd., 1. (konstituierende) Sitzung der Provisorischen Kärntner Landesregierung vom 25. Juli 1945.

¹²KLA, LAD I, Regierungssitzung am 15. Mai 1945.

¹³Josef Hans, Zwei Kärntner Denkschriften vom September 1945. V: Carinthia I, 150/1960, 879-885.

¹⁴Wilhelm Wadl, Alfred Ogris (bearbeitet von), Partisanen in Kärnten. Kämpfer gegen den Faschismus Kämpfer für ...? Eine Ausstellung des Kärntner Landesarchivs. Katalog. Klagenfurt 2003 (na več mestih tematizirata cilje OF).

¹⁵Hanns Haas in Karl Stuhlpfarrer, Österreich und seine Slowenen. Wien 1977. 74-87; pregledno Karl Stuhlpfarrer, Gutachten zum Dokumentarfilm »Die Kärntner Partisanen« in Zusammenarbeit mit Brigitte Entner, Lisa Retzl und Valentin Sima im Auftrag des ORF, Rechtsabteilung (<http://www.uni.lku.ac.at/bis/Aktuelles/ORF-Gutachten.ktn>).

¹⁶KLA, Bundespolizeidirektion Klagenfurt, škatla 11.

¹⁷Arhiv Slovenskega znanstvenega inštituta (ASZI), fond Lageberichte (zajemajo okrožje Velikovec).

SPOMINI NA KONEC DRUGE SVETOVNE VOJNE (OD 9. DO 16. MAJA 1945)

Alojz Krivograd

To so spomini 11-letnega dečka, zapisani leta 2004/2005. Glavna dogajanja, ki sem jih videl in doživljal, bom navedel kar po datumih, in sicer z geografske točke Koroškega Selovca nad Dobrijami, kjer sem bil doma. S pogledom smo obvladali majhen del Mežiške doline, tj. območje Dobrij od kmetije Cesnik proti Ravnam do kapelice pri Votli peči. Prehajam na dogajanje po posameznih dnevih.

9. maj – sredo

Bil sem pri spodnjem sosedu na njivi in sem dobro videl območje ceste in železnice od Malgajevega spomenika proti Ravnam. Približno ob 9. uri zjutraj so začeli voziti vlaki iz dravograjske smeri v presledku od 15 do 20 minut. Domačini, ki so takrat šli na Ravne, so povedali, da so na odprtih tovornih vagonih bili nemški vojaki s topovi in z motornim vozili. Sam sem videl, ko je vozil vlak, da so se ob ljudeh, ki so šli po cesti, razpočile dimne bombe. Raznobarvni dim se je razkadil in ljudem se ni nič zgodilo. Ljudje so pripovedovali, da so vojaki kričali: "Unsere Kamaraden Krieg ist fertig."

10. maj – četrtek

To zgodbo je povedal oče: Ko je prišel na Kovtrov most pri Dravogradu med 14. in 15. uro, je naletel na neprekinjeno nemško vojaško kolono, ki se je premikala po cesti iz slovenjgraške smeri proti Dravogradu. Večina vojakov je bila peš, vmes so bili jezdeci, pratežne vprege, motorna vozila in tovorni konji. Bili so z vso vojno opremo.

Na omenjenem mostu se je znašla skupina oboroženih slovenskih partizanov. Kar naenkrat se je nemška kolona pretrgala in konjske vprege so zavile na most proti Ravnam. Partizani so jih ustavili in se pogovarjali z nemškimi oficirji. Ker je oče še kar

dobro razumel nemško, si je zapomnil, da je partizan rekel, da jugoslovanska višja komanda ne dovoli prehoda skozi Mežiško dolino. Vprege so se obrnile in nadaljevale pot proti Dravogradu. Ko se je oče prerinil do železniške postaje, je videl še drugo nemško kolono, ki se je vlekla iz mariborske strani. Obe sta se na severni strani mostu zlivali v en tok, ki se je premikal skozi trg proti Labodu. Tega dne se je nemška vojska umikala neovirano.

11. maj – petek

Ta dan dopoldan sem se znašel pri Blatniku (pri sedanjem Malgajevem spomeniku). Po cesti iz Dravograda proti Ravnam se je pomikala nemška vojska brez orožja. Cesta je bila dobesedno nabita s pešci, z jezdeci in vpregami, na katerih so se vozili vojaki. Okoli ene ure se je kolona začela redčiti, nazadnje so še tavalji proti Ravnam posamezni onemogli vojaki. To kolono so spremljali partizanski jezdeci, ki so ob strani dirjali sem ter tja. Po vzklikih sodeč so bili Slovenci. Ob 15. uri, ko sem spet prišel k cesti, sem opazil le nekaj do kraja utrujenih "soldatov".

12. maj – sobota

Mimo naše domačije so ves dan hodile skupine nemških vojakov brez orožja in tudi posamezniki. Po mojem so prihajali z območja Šentjanža preko Selovca (Grubarjevega in Konečnikovega vrha). Šli so v smeri proti Dobrijam oziroma Ravnam.

Sredi popoldneva (od 15. do 16. ure) se je pri naši domačiji znašla skupina srbohrvaško govorečih partizanov (20 do 30 ljudi), med njimi sta bili dve oboroženi ženski, imeli so enega tovornega konja. Ob 19. uri sem bil pri spodnjem sosedu Korenu in sem videl naslednje: Slučajno sta se tam srečali skupina nemških neoboroženih vojakov in skupina južnih

partizanov (okoli 40). Pozdravili so z "Guten Tag, Kamaraden", in sicer oboji. Obe skupini sta se usedli na trato, zvečer pa so jih partizani odpeljali proti Dobrijam. Ti dve skupini partizanov sta morebiti bili iz 51. divizije, ki je prejšnji dan prišla v Dravograd.

13. maj – nedelja

S travnika na dravograjski strani Koroškega Selovca smo ob 13. uri začeli opazovati dogajanje med Dravogradom in Šentjanžem. Dejansko ni bilo videti nič, slišalo pa se je silovito streljanje z lahkim in s težkim orožjem.

Gledali smo z vojaškim daljnogledom in opazili kolono konjskih vpreg, ki se je pomikala po cesti iz smeri Maribor proti Dravogradu. Kmalu je zagrmelo in se je pokadilo nad vpregami, takoj za tem se je pokadilo pod vpregami. Trenutek za tem je zagrmelo tretjič in se je pokadilo tam, kjer je bila prva vprega. Ko se je razkadilo, se je skozi daljnogled videl samo madež na cesti (daljava od nas je bila 4 do 5 km). Ostale vprege so se vrnile. Verjetno so bile del jugoslovanske vojske, obstreljevali so jih pa ustaši.

Na levi strani Drave je bila jugoslovanska vojska in tudi na desni strani na Otiškem vrhu, ob vznožju Tolstega vrha vse do Meže pri Poljancu (kmetija).

Čez pol ure ali več je nad nami v gozdu zaropotala brzostrelka, takoj smo se pobrali domov. Čez kakih 10 minut je mimo naše hiše hitela tista partizanska enota z dvema ženskama, ki sem jo videl prejšnji dan. Šla je proti Dobrijam. Od mimohoda partizanov ni minilo niti 15 minut, ko smo nad domačijo zaslišali streljanje, kričanje in celo ukanje. Takoj za tem se je mimo soseda (Konečnika) vlekla dolga kolona črno oblečenih vojakov po strmini navzdol proti Dobrijam. Ti so gotovo prišli iz Šentjanža preko Grubarjevega ali Konečnikovega vrha. Ko smo se pa obrnili na ravensko stran, smo na Dobrijah opazili črno kolono ljudi, ki se je premikala preko Blatnikovega mosta, mimo razvalin Malgajevnega spomenika proti Kumru in dalje proti Sv. Križu nad Dravogradom.

To so bili tisti ustaši, ki smo jih videli pri sosedu in so zvečer v temi ob vznožju Tolstega vrha pri Podklancu napadli partizane in jih tudi razbili.

Približno ob polpeti uri smo zaslišali pokanje na prevaljski strani, izza hribov se dvigal dim visoko v nebo. To je bil znani spopad na Poljani med 14. slovensko divizijo in 104. nemško lovsko divizijo.

14. maj – ponedeljek

Že ob 6. uri zjutraj smo bili na kolovozu v bližini našega doma in smo lahko opazovali Dobrije od

Cesnika in vse do kapelice pri Votli peči. Na cesti, železnici in ravninskem delu doline je bilo polno ljudi in konjev. Vsa dolina je bila videti, kakor bi jo pokrili s temno odejo. Vse to se je pomikalo proti Ravnam. To so bili ustaši in redna hrvaška vojska, ki jim je uspelo preko noči prodreti v Mežiško dolino.

Čez kake pol ure smo se vrnili domov. Približno ob 10. uri se je začelo silovito pokanje težkega orožja (topov in minometov) na dravograjski strani. Čez pol ure so se začele valiti iz gozdov Grubarjevega in Konečnikovega vrha dolge kolone uniformirancev, ki so govorili srbohrvaški jezik. Po travnikih in njivah so se vlekle dolge verige in vsi kolovozi so bili zasedeni. Vse je drlo proti Dobrijam in dalje proti Ravnam. To je trajalo nekje do poltretje ure. Potem smo videvali le skupine in posameznike.

Tokrat smo jih videli od blizu. Vsi so bili oboroženi. Večinoma so bili ustaši in domobranci. Vmes so bile večje ali manjše skupine četnikov in ruskih kozakov. Precej je bilo civilistov, od dojenčkov, žensk do starčkov. Večina je bila peš, vmes so se gnetli jezdec, tovorni konji in mule.

Pozno popoldne, preden se je zaključil dan, je mimo našega doma šla dolga kolona v gosjem redu v pospešenem maršu. Bila je dobro oborožena ("panzerfausti", mitraljezi, brzostrelke) in otovorjena z municijo. Domnevam, da je to bila elitna enota, ki je imela nalogo zaščite.

15. maj – torek

Ves dan so se, toda bolj poredko, pomikali mimo naše domačije skupine in posamezniki proti Ravnam. Večinoma so bili hrvaški uniformiranci z orožjem. Najbolj onemogli so že bili brez njega. Med njimi si hodili tudi nemški vojaki brez orožja.

Popoldne sva šla z očetom na polje, da bi videla posledice. V gozdu nad nama je zadržala brzostrelka in mimo najinih ušes so švistnile svinčenke. Skočila sva na kolovoz in pobegnili domov. Ta dogodek se mi je najgloblje usedel v spomin.

16. maj – sreda

Ta dan, in morda tudi v četrtek, sem videl, da se je mimo Blatnika (sedanji Malgajev spomenik) po cesti ves dopoldan vlekla temna kolona ljudi proti Dravogradu. To so bili zajeti ustaši in domobranci, ki jih je vodila jugoslovanska vojska v ujetništvo ali na morišča. Ljudje, ki so jih поблиžje videli, so pripovedovali, da so nekateri od onemoglosti padali,

drugi so bruhalo, nekateri so tudi umrli. Ob strani so jih spremljali jugoslovanski oboroženi vojaki.

Nekaj značilnosti tistih dni

1.

Ljudi je prevzelo veliko veselje, da se je končala morija in da so svobodni, hkrati pa velika žalost, kajti iz našega domačega okoliša je umrlo nasilne smrti 14 ljudi.

2.

Nemški vojaki so bili izjemno veseli. Pogosto so nas pozdravljali. "Guten Tag, unsere Kamaraden!" Pri ustaših tega ni bilo.

3.

Nemška vojska, dokler se je svobodno umikala, je vozila s seboj velike količine zaplenjenega civilnega blaga, tako tudi ustaši.

4.

Domačini so začeli pleniti skladišča in vlake, npr. v Dravogradu so oplenili tovarne vagona, kjer je bilo razno blago, od sladkorja do smuči.

5.

Umikajoče se in bežeče kolone so odmetavale opremo, opuščale nerabna motorna vozila, spuščale konje, ki so se pasli po bližnjih poljih v velikih čredah.

6.

Množica ljudi, ki se je preko Selovca valila proti Ravnam, je bila srbohrvaško govoreča v različnih uniformah. Ustaši so bili črni, rjavi, sivi in v italijanskih uniformah (značilne kape). Domobranci so imeli svojo barvo. Vmes so bili četniki v kučmah in kozaki s svojimi kučmami z belimi ali rdečimi križi na temenu.

7.

Razlika v opremljenosti med Nemci in ustaši je bila občutna. Prvi so imeli kakovostni tekstil, ustaši pa mnogo slabega platnenega blaga, po pokrivalih se je to najbolj videlo. (Našli smo kar precej vojaškega tekstila: suknjiče, plašče, kape, nahrbtnike, torbe itn.) Pri orožju je bilo približno enako, marsikatera puška je bila bolj domače izdelave. Tudi pri vprežni živini je bila razlika, nemški konji so bili mogočni in oskrbovani, ustaši so imeli večinoma majhne bosanske konjiče, številni med njimi so bili ranjeni.

8.

Ustaši so bili izmučeni, lačni, številni onemogli. Najbolj žalostna je bila podoba civilistov: žensk, nekatere so imele dojenčke, in starčkov. Ne spominjam se, da bi vmes bil kak osnovnošolski otrok.

9.

Odnos vojske do prebivalcev: Nemci so bili korektni, ustaši pa nevarni. Pri nas doma smo med drugim doživeli dva groba nastopa. Pri dveh sosedih so odnesli vso hrano in odpeljali živino (vsakemu po dve kravi, več živine pa tako nista imela).

10.

Skoraj vse orožje, ki so ga odvrgli nemški vojaki in ustaši, je bilo poškodovano ali vsaj brez zapirav. Spominjam se starojugoslovanske čete iz aprila 1941, ki je bivakirala na naši domačiji in se je prostovoljno šla na Dobrije predat nemški vojski z uporabnim orožjem vred. Mislim, da v obeh primerih gre za moralo in zavest, ki so je premaganci po 2. svetovni vojni imeli toliko, da niso sovražniku pustili uporabnega orožja, medtem ko je pripadniki omenjene čete niso zmogli toliko. Bili so Slovenci iz okoliških krajev, razen treh, ki so bili Srbi.

PREŽIHOVO LITERARNO IZKUSTVO

(Uvodno poglavje iz razprave Prežihov ustvarjeni svet)

Mag. Marija Vačun Kolar

Literarno izkustvo. Razmišljati in govoriti o literarnem izkustvu besednega ustvarjalca pomeni preiščati in preiskovati njegovo ustvarjeno delo in življenje. Oboje namreč nastaja in raste iz istih izhodišč: iz okoliščin, v katerih je rasel in delal, ter iz avtorjevih osebnostnih nagibov/intuicije. Vsak še tako neznan vzgib, čustvo, misel in doživetje se pri besednem umetniku artikularajo z jezikovnim izrazom, ki je samo njegov, zato individualen, enkratni in neponovljiv, dokler ga ne sprejme širša narodna skupnost za svojega. Ko se to zgodi (če sta ustvarjeni ugodno družbeno vzdušje in razpoloženje), postanejo na pisateljev način izražene podobe, prispodobne in metafore socialni in kulturni standard ali pa nekakšna oblika kolektivnega spomina vsega naroda. Tudi zato pomeni raziskovanje in definiranje pisateljevega literarnega izkustva nenehno iskanje pričevanj o njegovem zavestnem in ne zmeraj zavednem jezikovnem izrazu in uporabljenih pisateljskih postopkih.

Razumevanje in utemeljitev pisateljeve ubeseditvene in upovedovalne strategije v literarnem prvencu

Mežiška dolina je bila v času Vorančevega odraščanja industrijsko razvita (železarstvo in pridobivanje jekla na Prevaljah in Ravnah, premogovnik na Lešah in rudnik svinca in topilnica v Mežici in Žerjavu) in bogata z gozdovi, ki so bili večinoma v lasti tujih grofov, po obdelovalni zemlji pa najhribovitejši in najrevnejši del Koroške. Torej: že v času Vorančevega odraščanja je bil v Mežiški dolini industrijski razvoj pred kmetijskim in način proletarskega življenja družbeno bolj v ospredju kot življenje kmeta, čemur se je Voranc kot kmečki fant upiral.

Zemlja, s katero je bil Voranc v svojem otroštvu in odraščanju povezan, je bila fretarska, naslonjena v breg, pa še nicinska: tanka plast prsti je bila polna kamenja in delo z njo je bilo trpljenje brez pravega haska, in tudi last fretarjev ni bila. Odraščanje na taki "sirovščini", ob tem pa oziranje na bogata polja prostrane Podjune, kjer so valovala žita in od koder so izvirali predniki po očetovi strani, je že v otroku povzročalo bridko občutenje krivične življenjske izbire, ki hkrati z bolečino poraja neskončno hrepenenje in zavest o pripadnosti rodu in pokrajini. A to še ni bilo vse.

Kakor je bila trda in skopa zemlja, iz katere so se Prežihovi hranili in rasli, so bile na videz pičlo odmerjene tudi možnosti za Vorančevo duhovno rast. Ta je bila zakoličena najprej z verskim moralnim izročilom, ki je moralo biti na Koroškem neomajno trdno, zavestno in do skrajnosti zvesto slovensko, če je hotelo obstati v sosedstvu in nenehni tekmi z nemškim načinom življenja. Moralo je dihati in živeti na samosvoj, sicer narodnostno in socialno okrnjen način, v slovenskem govornem jeziku, četudi narečju, ki se ga je rod oklepjal kot rešilne bilke – enako kot fretarske zemlje – svojega obstoja.

Tudi zaradi sobivanja z močnim nemštvom se je razvilo na Koroškem v Celovcu (tudi v Pliberku, Beljaku in na Dunaju) slovensko založništvo in skrbelo za izobraževanje rodov v koroški knjižni različici slovenskega jezika, pa tudi svojevrstno bukovištvo, ki je bilo opora v posvetnem življenju (Drabosnjak ... *Če/Kadar Zila noj Drava nazaj potačo, Slovenec, št. 177 - 181, od 5. do 9. avg. 1930, ZD 9, str. 7 - 24*) tako kot melos koroške ljudske pesmi, sprijete z obredjem, običaji in s šegami, ki so delali življenje vaške skupnosti bolj znosno, popolnejše in tudi smiselnejše v teku letnih časov. (Vprašanje je skrbno obdelano v študijah: J. Koruza, Prežihov Voranc in ljudska tradicija, *SRL I. 1976, št. 1, str. 83 - 101*; J. Koruza, Prežihov Voranc in ljudska pesem, *JiS I. 1982 - 1983, št. 1, str. 265 - 272* in J. Koruza: Prežihov Voranc in tradicija koroškega bukovištva, *Korf 1974, št. 1, str. 6 - 9* ter D. Druškovič, O etnografskih sestavinah Prežihove proze, *Traditiones 24, str. 125 - 130*.)

Razpravljavca ugotavljata, da je Prežihov slog rasel iz korenin njegovega rodu in izročila pokrajine, da ga je v otroštvu in zgodnji mladosti vsrkaval z zrakom in s hrano, ga dojemal, zaznaval in s svojim duševnim

ustrojem preoblikoval v nadlokalni in nadpokrajinski izraz tistega sloja slovenstva, ki korenini v naši zemlji.

Dvoje svetov v enem

Trdi, a prijazni domačijskosti je v Vorančevem odraščanju torej stalo nasproti neusmiljeno, sovražno izobraževanje v nemščini in odtujeno delovanje družbe sploh, ki pa se je slovenskega dela življenja seveda tudi oprijelo. Tako sta se v rahločutnem in zvedavem otroku oblikovala dva življenjska vzorca oziroma dvoje svetov, ki ju je pisatelj živel bolj ali manj vse življenje, najintenzivneje pa v svojem najbolj ustvarjalnem obdobju.

Že v otroku se je oblikovala zavest slovenstva, in to slovenstva na obrobju, ob meji z bogatim, oblastnim nemškim svetom, zavest o jeziku, ki se govori in je povsem drugačen od tistega, ki se piše. (Koroški Nemci so mu celo odrekli slovenstvo in ga poimenovali "vindišarskega".) Ob tem se je v fantu ustvarila tudi boleča (skoraj travmatična) zavest o socialni razslojenosti družbe in načinih sporazumevanja v njej. (Prim.: B. Paternu, Po sledih jezikovnih travm v sodobni slovenski književnosti. *JiS, letnik L, št. 2, 2005*, str. 65 - 77.)

Živa zavest, vezana na jezikovno izročilo, o nacionalnih in socialnih razsežnostih obeh svetov (slovenskega in nemškega) je v pisatelju sproščala predvsem na tujem (ob političnem in publicističnem jeziku, s katerima je imel v največji meri opraviti in sta pustila močne sledi tudi v njegovem pisanju) velike količine emocionalne energije, vezane na dom, domačijskost hkrati z jezikovnim spominom, na domovino in boj njegovih rojakov za preživetje skupaj z zemljo, jezikom, vero in običaji.

Če upoštevamo vsa navedena dejstva, ni čudno, da se je šestnajstletni avtor oprijel temeljnih lastnosti govorenega jezika svojega prvega okolja in ga iz narečne oblike preoblikoval najprej v lastni knjižni – literarni – izraz, nato pa tudi v izraz slovenstva na Koroškem, ki se je brusilo – jezikovno in duhovno – ob nemštvu. Prežih govori o Koroški in Sloveniji kot domovini.

Pisateljeva jezikovna in literarna razgledanost

Iz znanih dejstev o Prežihovih literarnih začetkih in šolanju v kotuljski utrakvistični šoli z nemškim jezikom bi nemara mogli sklepati, da je bilo avtorjevo literarno in jezikovno knjižno izkustvo nadvse skromno in niti približno duhovno primerljivo z izrazno močjo njegovih prvih dveh objavljenih besedil.

Dialoška oblikovanost (z opaznimi lastnostmi pokrajinskega govorenega jezika) in sporočilna energija, ki vejata predvsem iz črtice *Petkov Cenc* (Domači prijatelj, avg. 1909), pa kažeta na pisateljevo hotenje po ustvarjanju, ki je podprto z dovoljšnjo izrazno močjo in znanjem. Enako ustvarjalno prepričanje veje tudi iz avtorjeve pripombe, ki se nanaša na odnos do pisanja (četudi šele šestnajstletnika) in ozaveščanje lastne doživljajske spodbude, ki jo je jezikovno in slogovno uresničil v besedilu *V tujino* (Mir 1909), ko je "sebe" literarno poimenoval "Prežekov" in zapisal:

"Ali je bilo res tako, ne vem, meni se je tako zdelo." (ZD 1, Ljubljana: DZS 1962, str. 105).

Na videz obrobna pripomba opozori bralca, da je avtor besedila že v svojih najzgodnejših začetkih zaslutil, (ker se še ni mogel povsem jasno zavedati), da s svojim pisanjem sledi sicer "resničnemu" dogajanju v njemu (po)znanim predmetnem svetu, vendar mu je pri oblikovanju besedila važnejše to, kakor se mu je zdelo.

Nadvse pomembna je avtorjeva zavest o tem, da piše tako, kakor sam sprejema svet in kakšno "duševno življenje je na osnovi lastnega zavedanja zgradil" (W: Dilthey. Po: Burkard, Kunzmann, Wiedmann, *DTV Atlas filozofije*. Ljubljana: DZS 1997, str. 181). Tako zgodnje zavedanje (ali morebiti intuitivna slutnja) o tem, kako je (literarno) izrazil lastni spomin na doživeto spoznanje o svetu in življenju, katera jezikovna izrazna sredstva je uporabil in kateri upovedovalni način je izbral, priča o avtorjevem jezikovnem in literarnem posluhu in naravnem daru za oblikovanje literarnih besedil.

Pripomba odraža nedvomno eno najzgodnejših Prežihovih literarnih izkustev (prve povesti, ki jo je napisal komaj štirinajstleten, ne poznamo), s katerim bralca opozori na to, da ustvarjeni svet v njegovem literarnem delu ni in ne želi biti zgolj posnetek zaznane in izkušene "resničnosti", ampak je več: ob navezovanju na konkretni svet vsebuje tudi ustvarjalčevo razmerje (predstave – napolnjene čutno in čustveno, spomin in domišljijo) do izbrane snovi.

Takšen pogled na Prežihovo ustvarjanje, na njegovo razmerje do vsakdanje življenjske resničnosti in izbrani oblikovalni postopek pa niso lastni zgolj pisateljevim prvencem, ampak tudi kasnejšim najboljšim "povestim in zgodbam". Utemeljuje pa jih ob vsem drugem še njegova izpoved v pismu svakinji Pavli Kuhar 5. 8. 1948 (štirideset let po zapisu navedene pripombe):

"Mene je hudo prijela materina smrt, ker jim več dolgujem kakor pa Gustl in Lojz. Oni mi niso bili le rodna mati, ampak so bili tudi povzročiteljica skoraj vseh književnih del, ki so danes last slovenskega naroda. Oni so mi pripovedovali korene teh povesti in zgodb. (Podčrtala M. V. K.)"

Torej sprejmi še enkrat mojo zahvalo (Ti si jih imela pet let na skrbi in v hudih časih in si jih zelo lepo imela.) in oprosti mi, če sem včasih neroden v besedi, v srcu nisem nikoli (podčrtala M. V. K.)" (ZD 12, Ljubljana: DZS 1990, str. 50-51).

Duhovna in jezikovno-slogovna podlaga avtorjevemu načinu ubeseditve in postopkom upovedovanja v njegovih literarnih delih je torej – po pisateljevi izjavi – ustna pripoved v mežiškem narečju (prim. Zinka Zorko, *Dialektizmi v Prežihovem romanu Jamnica*. Zbornik: *Prežihov Voranc (1883–1993)*. Maribor 1993, str. 108), ki jo je poslušal in doživel v zgodnjem otroštvu in mladostnem odraščanju, ko je bil še doma. Prim.: J. Mrdavšič, *Odločilna mlada leta*, *Nrazgl* 23. 12. 1983, str. 714–716. Avtor prispevka navaja tudi v razpravi K razumevanju Jamnice v *PZ*, Maribor 1957, str. 310, kakšen je bil Prežihov odnos do knjižnega jezika in narečja: "Jaz ne pišem iz meščanske prenasičenosti in zato moj namen ni sentimentalno božanje. Pišem iz notranje potrebe, iz našega domačega življenja in za domačo vsebino ne morem uporabljati tuje oblike. Knjižni jezik je treba upoštevati, tudi jaz ga, a narečja ne kaže zanemarjati in zametovati. Prečistiti ga je treba. Jaz iz narečja prevajam."

"Koreni teh povesti in zgodb" so bili torej izraženi v najintimnejši obliki govornega jezika, izbrušenega v večstoletni rabi rodov in v pokrajini, ki je imela že dokaj utrjeno tudi svojo **koroško knjižno različico slovenskega jezika**, kakor v študiji *Narečje in knjižni jezik* (XXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture 1988, str. 12) ugotavlja prof. M. Orožen¹, in iz katere je pisatelj zrasel ter se v svetu in na potovanjih ob obsežnem političnem delu razvil v besednega umetnika slovenskega knjižnega jezika.

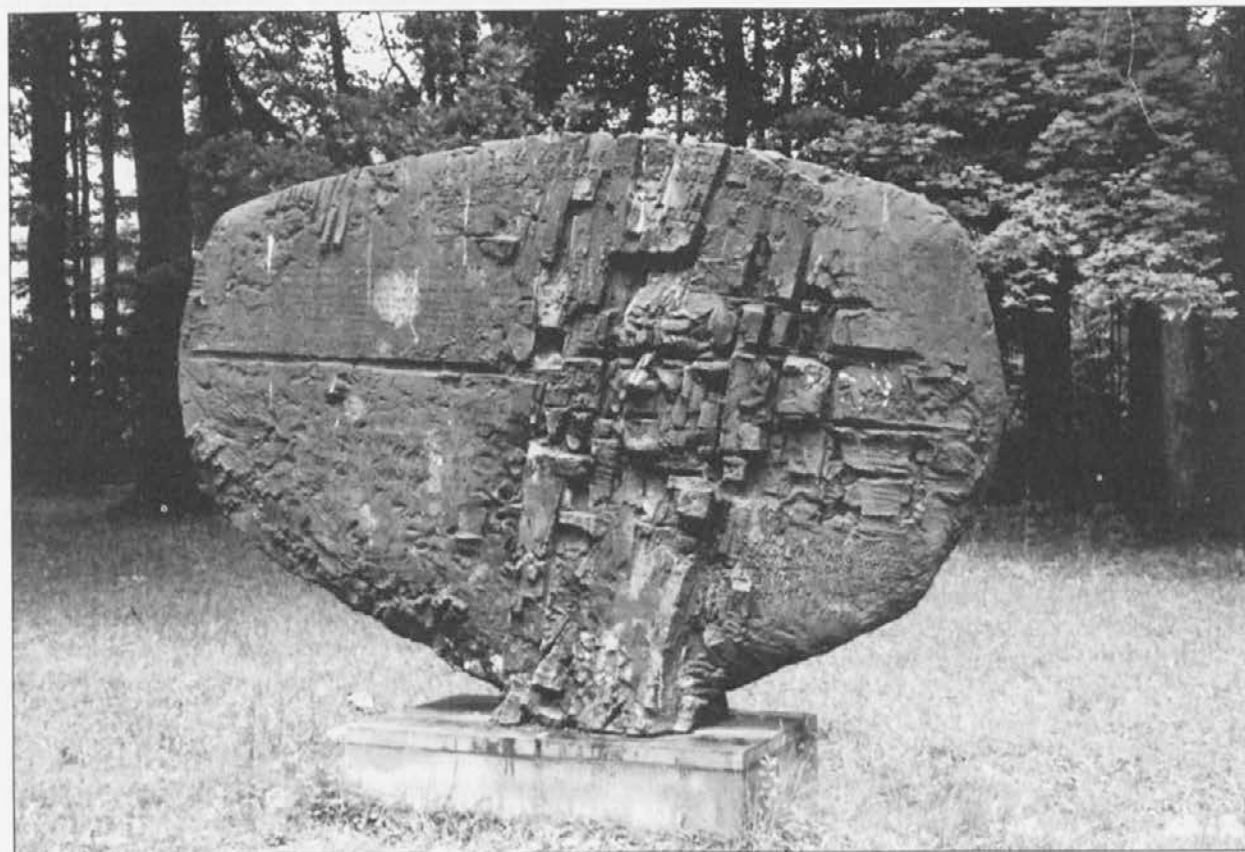
(Znana je tudi pisateljeva izjava ženi že ob poroki in kasneje v Parizu, 'da bi ne pisal, če bi ne bil toliko rajžal'. M. Boršnik, *PrZ*, 128 in *ZD2*, 447.)

Prežihov literarni prvenec

Govorjena oblika materinščine, kakor se je uporabljala in ohranjala v rodovih na Koroškem iz davnine, in njene izrazne lastnosti so v dokajšnji meri razvidne že iz jezikovne oblikovanosti – dialoško – umetnostno izkristaliziranega življenjskega položaja in izkustva v črtici *Petkov Cenc*.

Motiv črtice, ki je zajet iz negativnega vrednostnega sistema življenja (pijancu se v Prežihovih kasnejših delih pridružijo hlapci, dekletke, berači, bajtarji ...), kakor tudi jezikovne in slogovne izrazne prvine govornega jezika (frazemi in rekla, narečno besedišče in nekateri morfološki in besedotvorni elementi) ter njihove oblikovne in pomenske lastnosti ostajajo bolj ali manj opazni skozi ves avtorjev literarni (delno pa tudi neliterarni) opus.

M. Kramberger je v študiji *Problem kmetstva v Prežihovih novelah* to lastnost sloga zaznal in označil z vidika izkušnje v urbanem življenjskem okolju: "Gre pravzaprav za primitivno ali vsaj primitivnejšo stopnjo človekove zavesti, ki jo danes srečamo

V grajskem parku na Ravnah stoji spomenik v Prežihov spomin, delo akademskega kiparja Draga Tršarja.

(Foto: Andreja Čibron Kodrin.)

največkrat samo še kot okamenino v jezikovnem izrazu; v *Samorastnikih se nam kaže kot tvorna sila in markantna značilnost predstave*" (*Perspektive I. 1957 - 1961*, str. 156). Res pa je, da se je do suverenega odnosa, čustvene distance do snovi in objektivacije življenja pisatelj dvignil šele pri dodelavi in izbrušenosti v svojih najboljših delih v obdobju ustvarjanja od 1930. (ko je že najavil Požganico) do 1942. (ko je napisal Solzice) in bil vrsto let zdoma.

Petkov Cenc

Ves pijan je kolovratil ponoči domov, pijan tako, da ni vedel, ali gre domov ali sedi še v krčmi ali pije, niti ni vedel več, da je on Petkov Cenc.

Že cela dva dni je presedel v gostilni med pijanci in pil kakor krava, ki že tri dni ni dobila kaplje vode na jezik. Od doma so prihajali ljudje po njega zaporedoma, najprej žena z otrokom, njo je v pijanosti klofutnil, da je padla z otrokom vred, potem je prišla mati, vsa stara in nadložna, in ga prosila na kolenih. Nemara bi bil tedaj šel, ko bi ne bilo Krištanovega Luke; ta je pil na njegov račun in je dajal Cencu potuho.

In Cenc ni šel z materjo!

Zdaj gre torej domov. Saj ne ve, kam gre, kam stopi; tava tja v črno noč in gazi po blatu in brede po umazanih lužah, polglasno pri sebi govoreč:

'Nikdar več, nikoli ne bom pil več tega vražjega žganja. Naj samo kamenje pada z nebes, naj se ves svet pogrezne, jaz ne bom pil nikdar več. Nikoli več! Tega vražjega Krištanovega Luko pa ubijem, ubijem ga, kakor hitro mi pride pred oči. Ha, ta Luka! Za moj denar je žrl, vrag, napravil je, da sem ženo klofutnil, oh, naredil, da sem mater nagnal in – jaz ga ubijem zdaj zavoljo tega. Ha!'

Pri zadnjih besedah je zabredel v lužo in se spotaknil ob kamen in padel na obraz v blato.

[...]

'He, ti Cenc, kaj pa delaš tukaj, misliš morda, da je voda žganje, kaj? Ampak jaz, Luka, sem te rešil še o pravem času, sicer bi se ti zdajle pekel v peklju. Tako je, moj preljubi Cenc.' [...]

Luka je taval okrog lese in jo odpiral na vseh koncih in krajih; Cenc se je naslonil ob plot in dejal: 'He, Luka! Leso mi odpri, potem pa poklekni in pomoli očenaš, zakaj jaz te ubijem.'

'Cenc, Cenc,' je prosil Luka, ki je v pijanosti nekaj slutil, 'lepo te prosim, ne ubij me.'

'Poklekni, Luka, tvoja ura je dotekla.'

'Za božjo voljo, ne ubij me. Jutri je velika noč in greva k procesiji.'

'Luka, moli očenaš!'

'Lepo prosim, Cenc.'

Zdaj pa je Cenc že dvignil kol od plota, ga zavihtel in zamahnil na Lukovo glavo.

'Ježeš Marija,' je zavpil Luka, 'ubil si me.' [...]

Vrgel je Cenc kol za plot in skušal odpreti leso. Govoril je: 'Zdaj sem ubil pijanca Luko in zdaj ne bom več pijanec, ker ni Luke. Domov pojdem,

poklekem pred ženo in mater in ju prosim odpuščanja.'

Leso pa ni mogel odpreti. 'He, pa čez skočim,' dejal je Cenc in se kobalil na leso.

Leso se je odrgala in Cenc se je zvalil na cesto – lesa pa na njega. Napenjal je vse sile, da bi odvalil težo raz sebe.

Mehka tla pod njim pa so se pogrezovala in pogrezovala, in njegovo truplo je rilo vedno niže in niže v blato in lesa ž njim. 'Luka, pomagaj!' je zakričal pijano s prosečim glasom Cenc in utihnil.' [...](ZD1, 111-113).

I. Slog izrečenega

Groteskna podoba obnašanja pijancev in njune pijane polzavesti ali celo nezavesti o krivdi in grehu, ki ju zaradi neobvladanega pitja čutita do svojih bližnjih in drug do drugega, je zgrajena iz delov samogovora in dvogovora. Obe izbrani prvini učinkujeta na bralca z besediščem in zgradbo, kot bi bila govorcema zapisana z ust in vpeta v besedilo tako skopo in premišljeno, da zgradbe črtice ne zmoti nobena epizodna zastranitev. Ta lastnost učinkuje tako "domače", da se zazdi pripoved kot resnična. Z njo se more bralec poistovetiti do tolikšne stopnje, da pripoved o izseku iz dejanske predmetnosti izenači z vsakdanjo izkušnjo.

Početje obeh literarnih oseb, predvsem Cenca, je pisateljsko prepričljivo zgrajeno iz govorjenja (govornega dejanja) in iz stvarnega opravila, ki govoru sledi. Pijančevo zaklinjanje in pridušanje, kako bo pijanost kot zlo obvladal in premagal, je polno pretiravanja, stopnjevanja in vzdihovanja pod težo lastnega občutka krivde in prepričanja, da bo zlo ubil hkrati s sotovarišem. A dogajanje do sem bi bilo zgolj "pijansko" bedno in komično provincialno, ker pa se govorjenje in hotenje sprevrne v hudodelstvo, postane sporočilo črtice pretresljivo in literarno učinkovito.

Bralec je najprej presunjen ob načinu pijančevega govorjenja, ki odraža odsotnost odgovorne zavesti, in se kot blazna izkrivljenost človekovega (ne)zavedanja samega sebe nadvse lahko spreobrne v izvršeno dejstvo. Toda Cenčev uboj sotovariša ne ostane dolgo presunljiv. Zgroženost poravna nepričakovani dogodek, ko lesa kot nekakšna Lukova podaljšana roka pomaga ubiti tudi Cenca. Zločinu torej takoj sledi kazen.

2. Raba in izraba jezikovnih in slogovnih izraznih sredstev

Pisatelj je sporočilne učinke črtice dosegel in uresničil s sredstvi govorjenega jezika in slovničnimi strukturami: glasovi, oblikami, besedami (glagoli), z zgradbo povedi v samogovoru in s kompozicijo. Ker je z izbranimi lastnostmi jezikovnega in slogovnega izraza v besedilu do neke mere že ustvaril nekaj paradigem (kasnejše) upovedovalne in pripovedne

strategije, značilne tudi za njegova najboljša dela, si oglejmo tipologijo slogovnih izraznih sredstev.

3. Izbira izraznih sredstev in ubeseditve izbrane predmetnosti

A. Glasovna sredstva in figure:

a) narečna oblika imena *Cenc*;

b) eksklamacije: *Ha! Ha, ta Luka!*; *He, ti Cenc ...*; *He, Luka! Nikoli več! Ampak jaz, Luka ...*; *Ježeš Marija! Luka, pomagaj! Smrt pijancev!*

... *Luka, poglej luno, jaz te ubijem! Za božjo voljo, ne ubij me!*

B. Besedišče, slogovno zaznamovane besedne zveze in figure:

a) samostalniške: *mati, vsa stara in nadložna; tega vražjega žganja; vrag;*

b) pridevniške: *v črno noč; blede luna;*

b) glagolske: *je kolovratil, (je) pil kakor krava; je pil na njegov račun; za moj denar je žrl; sicer bi se ti zdajle pekel v peklju;*

C. Skladnja – ponavljanja, stopnjevanja, metaforika:

... *je prišla mati, vsa stara in nadložna; nikdar več, nikoli več ne bom pil ...; Zdaj gre torej domov. Saj ne ve, kam gre, kam stopi; ... gazi po blatu in brede po umazanih lužah; ... napravil je, da sem ženo klofutnil ... , da sem mater nagnal; pomoli očenaš; tvoja ura je dotekla ...*

4. Upovedovalni potek

Pisatelj uravnava potek dogajanja z **govorjeno obliko knjižnega jezika** z značilnim – za osrednji knjižni jezik – nenavadnim, ritmiziranim, besednim redom: osebek je za povedkom; s kratkimi, ponavljajočimi se, nasekanimi povedmi v večstavčnih zvezah, prekinjenimi z vrviki, vzdihni in vzkliki. Ureditvev povedi tako opazno odstopa od knjižne norme že v prvih objavah kakor tudi kasneje, da je v tridesetih letih urednik Sodobnosti F. Kozak posegal vanjo, zlasti v besedni red in ritmiko izrečenega tudi v Prežihovih najboljših samorastniških novelah. (Prim.: L. Cvetek - Russi, Kozakova lektura in ob njej nekaj značilnosti Prežihovega jezika in stila, *Op k ZD 4*, str. 333.)

Govor odslikava potek človekove (v izbranem besedilu pijančeve) zavesti in njegovih dejanj, pomensko členi in ozavešča posameznikov način bivanja v času in okoliščinah ter odraža celostno bit literarne osebe – misel, hotenje, govor in dejanje so v črtici *Petkov Cenc* oblikovani še celostno, zato ima govor v besedilu sporočilno osrednjo funkcijo in je primarno literarno izrazno sredstvo, ki odpira novo okno v pisateljev ustvarjeni svet.

5. Oblika in pomenske vrednosti izraznih sredstev v besedilu

a) V izbrani prvi Prežihovi objavljeni črtici ne izstopi raba **govorjene oblike osebnega lastnega imena kakor v kasnejših besedilih**, ko postanejo v lokalnem govoru številne utrjene oblike osebnih lastnih imen stilno sredstvo (od Dihurjev, Voruhle, Lenoge, Vuheja ... do Kramoha, Terca in številnih

ostalnih), čeprav tudi tu zaznamo lokalni pomen imena Cenc za knjižno ime Vincenc, ki pozna v knjižni normi le krajšo obliko Cene (*SP 2001*, 406).

b) **Bližina (celo spetost) človekovega duha z življenjsko dejanskostjo** je v spopadu z religioznimi moralnimi normami, ki podzavestno krmilijo posameznikovo – ne le pijančevo – mišljenje, hotenje, govorjenje in nehanje ter so razvidne iz **rabe verskega besedišča**. Tudi ta izrazna lastnost Prežihovega pisanja je prisotna bolj ali manj v vseh njegovih literarnih delih, celo v *Solzicah* (nastale so 1942. leta) jo najdemo v opisu otroške predstave o peklju.

c) Jezikovni izraz v samogovoru in dvogovoru v črtici *Petkov Cenc* je poln **pretiravanj in ponavljanj, vzdihov in vzklikov, vrvikov in vzdevkov**, ki nimajo le slogovne, ampak tudi pomembno sporočilno funkcijo v tem in prenekaterem kasnejšem besedilu (*Boj na požiralniku, Ljubezen na odoru, Asasa ...*).

č) Napetostni lok dogajanja v zgodbi se zlomi, ker v njej še ni zavestne upornosti, ampak je na začetku in koncu – pa tudi vmes seveda – **tavanje v noči in gaženje ter pogrezanje v blato**, ki ju glede na ves avtorjev opus, predvsem pa na njegova najboljša literarna dela, moremo razumeti kot **simbol** (Prim.: K. Šalamun Biedrzycka, Prežihov Voranc in njegov načrt 'predstavitve junaka', *SRL 1986*, št. 3, str. 259.), ki – kot ugotavlja U. Eco – "skriva svojo zmožnost lastnega pomena za zavajajočim videzom nerazložljive očitnosti" (U. Eco, O simbolu. *Literatura*. Tržič, Učila International, 2005, str. 144).

d) Posebno estetsko vrednost v Prežihovem jeziku in slogu – in tako tudi v pomenskih razsežnostih sporočenega – ima **metaforika** ("je pil kakor krava, ki že tri dni ni dobila kaplje vode na jezik"; "naj samo kamenje pada z nebes" ...). Njena pomenska razsežnost je zgrajena v dokajšnji meri na primerjavah z lastnostmi živalskega sveta in podobah iz narave (kar postane zelo izrazito v samorastniških novelah), oblikovno pa je pogosto izpeljana iz **primere**.

e) **Vez med svetom narave (še zlasti z ravnijo bivanja živali) in človeškim svetom je v Prežihovih prisposodobah zelo trdna** in zdi se, da sega v sporočilnih izhodiščih daleč v preteklost, ko sta bila človek in žival kar najtesneje povezana in odvisna v preživetju drug od drugega bistveno bolj kot še v času Prežihovega otroštva. Upravičeno smemo sklepati, da je pisatelj že zgodaj hkrati z zametki zgodb vpiljal vase tudi prisposodbe, metafore in primere, s katerimi so v preteklih stoletjih stari rodovi kar najbolj slikovito označevali dogajanje v naravi in med ljudmi.

V obravnavani črtici vzbudi bralečvo pozornost čustveno podkrepljena oznaka pijančevega pitja v povedi:

"Že cela dva dni je presedel v gostilni med pijanci in pil kakor krava, ki že tri dni ni dobila kaplje vode na jezik."

Pisatelj je predstavo o pijancu zgradil stopnjema: sporočilo o pijančevem vedenju je poimenoval

poudarjeno natančno, njegove lastnosti pa je izrazil z metonimijo – razširjeno primeru iz živalskega sveta (krava), da bi besedilo dal čim višjo stopnjo čustvene intenzitete. Jezikovna izrazna sredstva je izbral iz kmetovega predstavnega sveta, ki se veže na dogajanje v hlevu in na pašniku. Tako je ustvaril predstavo: človek je kot žival v določenem življenjskem položaju. To sporočilo je razčlenil le s socialno družbenega vidika.

Izbrana primera učinkuje kot jezikovna okamenina. Z njo je v literarnem besedilu ohranjen starosveten, arhaičen način poimenovanja za določene lastnosti človeka. Prežihova raba se pomensko razlikuje od oznake v *SSKJ*, ki pozna le rabo sam. "krava" v pomenu za pijanca označeno kot *psovko*: napil si se ga, krava; o ti krava pijana (*SSKJ II*, str. 475).

f) Ne nazadnje zbudi v izbrani črtici pozornost **človekovo (pijančevo) razmerje do stvari**, do "lese". Avtor pojavnost lese slogovno izrazi z variiranjem in nenavadnim dogajanjem ob njej, pa tudi s spreminjanjem njene lege in položaja. Lesa postane ob pijancu skoraj nekaj nadčloveškega, kot bi bila živa, in pravičniškega, saj pomaga maščevati Luko in pogubi Cenca. Zazdi se kot orodje nekakšne pravične božje kazni, ki v človeškem svetu vse poravnava: "*Lesi se je odtrgala in Cenc se je zvalil na cesto – lesa pa na njega. [...] in njegovo truplo je rilo vedno niže in niže v blato in lesa ž njim.*"

Stvar (v nekaterih drugih Prežihovih delih tudi narava in pojav v nji) v človekovi zavesti in njegovem pojmovanju predmetnosti in sveta oživi in zraste, tako da ga nadvlada – spremeni svoje lastnosti – posameznik ji ni več kos ter ji podleže.

Ta slogovna lastnost pisateljevega upovedovanja, ko človek še zaživa postaja skoraj (ne)bitje in je le še del stvari ali del narave, ki obvladuje živi svet, pridobi v Prežihovih delih skoraj mitične razsežnosti (v *Vodnjaku*, *Boju na požirniku*, *Požganici* ...).

Prikazana jezikovno-slogovna oblikovanost zgodbe odraža obris pisateljskega postopka, ki se je v avtorjevem razvoju samo še dograjeval in dopolnjeval, širil in variiral, ni pa doživel globalnih sprememb v konsistentnosti. Potrebno se je vprašati, kako se je Prežih do nakazanega ustvarjalnega postopka dokopal, oz. ali je bil že del njegove osebnostne strukture, oblikovane in razvite od zgodnjega otroštva naprej, in je z njo na določen način sprejemal svet okoli sebe in ga v sebi tudi predeloval.

Odgovore na zastavljeno vprašanje je mogoče iskati in najti v pisateljevi rodovni, pokrajinski in socialno-jezikovni zakoreninjenosti, pa tudi v njegovi osebni rahločutnosti (prim. navedeno pismo bratu Avgustu in svakinji Pavli).

In če s tega zornega kota pogledamo na pisateljevo literarno izkustvo, ki se je v slovenski kulturni javnosti pojavilo kot novost in presenečenje šele s samorastniškimi novelami (v letih 1935–1940), moramo k njegovi sicer skromni, a ne zanemarljivi,

evropski literarni izobrazbi in bralni kulturi dodati trdno versko, tudi svetopisemsko koroško ljudsko pesniško in pripovedno literarno izročilo, ki je bilo v nenehnem soočanju z nemško kulturo in obredjem. Šele tako mu je s svojim vrednostnim in izraznostnim aparatom zadostovalo za izražanje najgloblje prepričanja o smislu in vrednosti obstoja slovenstva na obrobju germanskega sveta ter mu omogočilo ustvariti lasten slog, s katerim je odprl nekatere nove izrazne vidike v slovenski literaturi.

Ker je danes nesporno, da je Prežih v dokajšnji meri prav s svojim jezikom in slogom dosegel pomensko večplastnost, trajno svežino in sporočilno enovitost najboljših samorastniških novel, *Požganice*, posameznih delov *Jamnice*, *Ajdovega strnišča* in *Solze*, kar vse v obrisih nakazuje že njegov literarni prvenec, bom ugotovitve iz poglavja *Prežihovo literarno izkustvo* utemeljila in nadrobneje osvetlila še v nadaljevanju.

OPOMBE

¹ Informacija Koroške osrednje knjižnice na Ravnah: Na Koroškem v Avstriji so v času Prežihovega otroštva izhajali številni tiski in publikacije v slovenskem jeziku:

1. v Celovcu: zbirke Mohorjeve družbe v letih od 1871 do danes, s prekinitvijo od 1920–1926, ko so založbo prestavili na Prevalje.

– F. Lampe, priredba in razlaga zgodbe Svetega pisma

– Janez Leon izdaja šolske knjige od 1890–1900, med drugim tudi Janežičev slovar

– Ferdinand Kleinmayer, nemški tiskar od 1825–1908, izdaja tudi slov. tiske: molitvenike, priredbe zgodb iz Svetega pisma, Slovensko Bčelo, Mir, zbirko Cvetnik slovenskega naroda in druge.

2. V Pliberku: Anton Mader izdaja v letih 1897–1903 molitvenik Reši svojo dušo in 1896. Zvonček nebeški.

3. V Beljaku: nemška tiskarna Hoffmann izda 1860. l. edini slovenski tisk Višarski romar.

4. Na Dunaju: Friderik Jasper izda 1901. slovenski tisk in 1902. prav tako E. Tempsky.

DOMOZNANSTVO IN POSEBNE ZBIRKE V KOROŠKI OSREDNJI KNJIŽNICI DR. FRANCA SUŠNIKA

Simona Šuler Pandev
Simona Vončina

UVOD

Domoznanstvo je izraz, ki je znan že iz 19. stoletja. Pomeni interdisciplinarno raziskovanje določenega geografskega področja, in sicer iz najširšega, splošnega vidika. Čeprav je izraz zastarel in se v slovenskem besednjaku skoraj ne uporablja več, pa so ga obdržali slovenski knjižničarji.

V knjižnicah je to posebna dejavnost, ki obsega zbiranje, proučevanje, obdelovanje in hranjenje knjižničnega gradiva, ki se nanaša na določeno geografsko območje. V naši knjižnici sta to Koroška krajina in slovenska Koroška v Avstriji.

Zamisel o nastanku študijskih knjižnic, kot je naša Koroška osrednja knjižnica (KOK), je nastala iz hotenja, da se zunaj glavnih kulturnih središč omogočita znanstveno delo in pestro kulturno življenje vsaj v večjih krajih, kjer obstajajo potreba in prave razmere za nastanek takih knjižnic (Glazer, 1963).

KRATEK SPREHOD OD ZAČETKOV DO DANES

Zametek domoznanske zbirke je bil nakup zapuščine dr. Franca Kotnika, etnologa z Dobrij. Šlo je za knjižno in rokopisno zapuščino, pretežno domoznanskega značaja, ki je bila osnova za nadaljevanje zbiranja, obdelovanja in hranjenja domoznanskega gradiva.

Danes je naša knjižnica splošna knjižnica in osrednja območna knjižnica za Koroško. Opravljamo posebne naloge za širše območje, prejemamo obvezne izvode in izvajamo nakup knjižničnega gradiva za zamejske Slovence ter izdelujemo tudi lokalno bibliografijo za slovensko Koroško v Avstriji.

Osnovni namen domoznanske dejavnosti v vsaki knjižnici je omogočanje prebivalcem oz. uporabnikom tekoče informiranje o aktualnih dogodkih in dogajanju na njihovem območju ter seznanjanje z razvojem okolja. Hkrati pa mora omogočiti uporabniku vpogled v zgodovinske, geografske in druge vire, ki jih knjižnica pridobiva z zbiranjem, obdelovanjem in s hranjenjem tudi starejšega domoznanskega gradiva (Goropevšek, 1995).

Knjižnica je domoznansko funkcijo gojila neprekinjeno, z načrtnim in s sistematičnim dopolnjevanjem knjižnega gradiva, serijskih publikacij, posebnih zbirk in z razstavno dejavnostjo. Ta dejavnost je bila vseskozi otežena, predvsem zaradi pomanjkanja prostora in strokovnega kadra. Prostorska stiska je bila v večji meri rešena leta 1994, ko smo pridobili prostore bivše glasbene šole, kamor smo lahko postavili domoznansko zbirko. Prav tako je v tem letu začel delovati domoznanski oddelek kot samostojni oddelek knjižnice, prej je deloval v okviru drugih oddelkov. V istem letu smo začeli tudi z avtomatizacijo dela domoznanske dejavnosti (vnašanje podatkov v vzajemno bazo COBISS).

Po obnovi knjižnice, ki se je začela leta 2002, smo pridobili potrebne prostore in razmere (ustrezna temperatura, vlaga, protipožarna zaščita) za hranjenje dragocenega gradiva in posebnih zbirk. Leta 2005 pa je domoznanski oddelek za svoje gradivo pridobil nove prostore v obnovljenem starem grajskem jedru.

GRADNJA ZBIRKE

Pri oblikovanju domoznanske zbirke se knjižnica ne ozira le na preteklost, ampak skuša skrbno zbirati vse tiste dokumente, ki pričajo o aktualnih problemih krajev in ljudi Koroške krajine. Obravnava tudi vsa področja človekove dejavnosti in skrbi za posredovanje domoznanskih informacij uporabnikom v širšem slovenskem prostoru. V oddelku obdelujemo in zbiramo gradivo, ki vsebinsko obravnava domoznansko področje (ne glede na stroko); gradivo, ki je nastalo na domoznanskem področju; gradivo, katerega avtor je rojen in živi na Koroškem; ter gradivo, ki se ne nanaša na Koroško, vendar je avtor živel in delal na domoznanskem področju in je še na kakršen koli način povezan z njim.

Knjižnično gradivo domoznanskega oddelka je zelo raznovrstno. Obdelujemo monografije, članke, sivo literaturo, zajemamo in delno obdelujemo pa drobne tiske, kartografsko gradivo, avdiovizualno gradivo, slikovno gradivo in rokopise.

Seveda je to delo oteženo predvsem zaradi nedodelane programske podpore za obdelavo gradiva v sistemu COBIB. Za določene vrste gradiva (rokopisi,

drobni tiski) ni izdelane programske podpore in ni enotnih smernic za obdelavo.

Domoznansko gradivo odbiramo iz redno pridobljenega knjižničnega gradiva, načrtno pa pridobivamo predvsem tisto domoznansko gradivo, ki v knjižnico ne prihaja po rednih poteh (siva literatura, stari in redki tiski, drobni tiski, diplomske in raziskovalne naloge avtorjev domačinov).

Gradivo postavljamo in hranimo kot posebno zbirko. Del domoznanskega gradiva, ki je pogosto v uporabi (dvojnice), izposojamo tudi na dom. Domoznansko gradivo obdelujemo formalno (bibliografski opis) in vsebinsko oziroma analitično (anotacije, gesla, UDK), in sicer uporabljamo sproti oblikujoča se gesla. Oblike nastalih sekundarnih dokumentov so različne: klasični listkovni katalog, računalniška baza (vzajemni katalog), bibliografije. Do sedaj je bilo ustvarjenih okrog 30 sekundarnih domoznanskih dokumentov, ki so nastali z obdelavo domoznanskega gradiva. Nekaj najpomembnejših bibliografij: Bibliografija dr. Franca Sušnika, Bibliografija Marjana Kolarja, Bibliografija Leopolda Suhodolčana, Bibliografija Karla Prušnika - Gašperja, Bibliografija Pavla Žaucerja - Matjaža, Bibliografija Vestnika koroških partizanov, Bibliografija narodnoosvobodilnega boja in fašističnega nasilja na Koroškem in še več manj obsežnih bibliografij.

Lokalna bibliografija v listkovni obliki je razvrščena po UDK (univerzalna decimalna klasifikacija). Čas in razvoj tehnologije sta zahtevala nov pristop, zato smo uvedli dokumentacijo domoznanskih člankov z računalniško podprto bazo podatkov. Tako je prišlo leta 1994 do sprememb (predvsem kvalitativnih), saj smo začeli z obdelavo člankov na nivoju vzajemne katalogizacije.

POSEBNE ZBIRKE V OKVIRU DOMOZNANSKEGA ODDDELKA

Začetki

Z nakupom knjižnice dr. Franca Kotnika (1882–1955), slavista in etnologa z bližnjih Dobrij, je Koroška osrednja knjižnica pridobila temeljni domoznanski fond, iz katerega je z nadaljnjim sistematičnim pridobivanjem zrasla zelo kakovostna domoznanska zbirka. »Dr. Franc Kotnik je zagotovo ena izmed najpomembnejših kulturnozgodovinskih osebnosti naše Koroške, posebej lokalne zgodovine in narodopisja. Njegovo znanstveno in strokovno delo je vsestransko; kot literarni zgodovinar je odkril Drabosnjaka in uvedel v slovensko literarno zgodovino poimenovanje 'bukovnik'; njegove narodopisne razprave so raztresene po časopisih in časnikih, starejše spise je zbral v knjigi Slovenske starosvetnosti (1943), njegova prizadevanja za zbiranje ljudskih pripovedi pa dokazujejo Storijske (1924, 1957, 1958).« (Kotnik-Verčko, 1995, str. 6).

Dr. Franc Sušnik, prvi ravnatelj takrat še Študijske knjižnice, se je kmalu po smrti dr. Kotnika začel z njegovo vdovo ter s vsakom Zorkom Kotnikom pogovarjati o odkupu Kotnikove zasebne knjižnice. Celoten fond so takrat pregledali strokovnjaki iz Inštituta za narodnostna vprašanja ter hkrati sestavili seznam rokopisov in izjemnih redkosti iz zapuščine, s pomočjo katerega so strokovni delavci v knjižnici to gradivo odbrali ter ga zaradi varnosti umaknili v kovinske trezorje. Preostala Kotnikova knjižnica pa je bila vključno z njegovim pohištvom postavljena kot posebna zbirka – **Spominska soba dr. Franca Kotnika**. Gradivo je bilo takoj po prevzemu inventarizirano: knjižnica hrani posebno inventarno knjigo Kotnikove knjižnice (3200 enot), signaturno knjigo Kotnikove spominske sobe ter seznam največjih redkosti iz zapuščine (Kotnik-Verčko, 1995, str. 64-65).

Pravkar se končuje retrospektivna obdelava gradiva iz Kotnikove knjižnice v vzajemno bazo, saj v letošnjem jubilejnem letu v jesenskem času pripravljamo razstavo ob 50. obletnici smrti dr. Kotnika.

Poleg rokopisov in izjemnih redkosti iz Kotnikove zapuščine hranimo v trezorjih tudi fotografsko gradivo in obsežno korespondenco dr. Kotnika. Naj naštejeva nekaj največjih dragocenosti iz zapuščine: izvorni Drabosnjakov rokopis Ljudske igre »Igra o izgubljenem sinu« (okoli l. 1800), listina Pilatove ustanove (okoli l. 1700), Kolomonov žegen, Žegarjev Antikrist (1767), rokopisni zborniki različnih avtorjev in prepisovalcev (Lucas Mavrer, Drabosnjak, Vodovnik ...).

V DOMOZNANSKI ZBIRKI, ki šteje okoli 10 000 enot, imamo shranjene monografije, periodiko, šolska glasila, raziskovalne naloge, diplomska dela, magistrske naloge in doktorske disertacije ter drobne tiske, avdiovizualno gradivo in kartografsko gradivo ... **Monografske in periodične publikacije** so že obdelane v vzajemnem katalogu. Gradiva ne izposojamo na dom, razen dvojnic, ki so v prostem pristopu in so tako na voljo vsem članom knjižnice.

Prav tako smo obdelali in javnosti predstavili **zbirko maturitetnih nalog**, ki je zelo zanimiva in smo jo tudi postavili kot posebno zbirko. V njej so zajete maturitetne naloge, ki so jih pripravili dijaki Gimnazije Ravne v letih 1960–1969. Ta zbirka vsebuje okoli 700 enot gradiva. Naloge so raznovrstne in obravnavajo številna področja znanosti in življenja in služijo kot dobrodošel pripomoček dijakom pri raziskovalnih in seminarskih nalogah.

Drobni tiski (plakati, vabila, turistični prospekti ter drugo informativno gradivo) tvorijo posebno zbirko v domoznanskem oddelku, ki jih zaradi neustreznih programov v sistemu COBISS ne obdelujemo, zato jih samo zbiramo in shranjujemo. Shranjeni so v posebnih mapah po občinah Koroške krajine in po dejavnosti, na katero se nanašajo. V prihodnosti načrtujemo tudi obdelavo le-teh.

Audiovizualno gradivo (videokasete, zvočne kasete, CD-ji, DVD-ji) v domoznanski zbirki sestavljajo zbirka filmov in dokumentarcev o Koroški, njenih ljudeh ter zvočni zapisi koroških glasbenikov, glasbenih skupin, pevskih zborov.

Ena izmed posebnih zbirk je tudi **kartografsko gradivo**. Tu gre predvsem za starejše zemljevide in specialke Koroške krajine in njenih delov, ki jih

nameravamo v prihodnosti prav tako vključiti v vzajemni katalog.

Rokopisi

V posebnem klimatiziranem prostoru hranimo v ognjevarnih trezorjih obsežno rokopisno zbirko, ki je po vsebini pretežno domoznanskega značaja. Zbirko nenehno dopolnjujemo z novim gradivom, ki ga pridobivamo večinoma z darovi, nekaj pa tudi z odkupi. Zaradi pomanjkanja strokovnih delavcev v preteklosti gradiva nismo obdelovali, ampak samo smiselno urejali in delno popisovali. Danes je dragoceni rokopisni fond velik problem, saj nimamo listkovnega kataloga rokopisnega gradiva, obdelava v vzajemni bazi pa zaenkrat še ni mogoča. Težavo delno rešujemo s popisi v obliki wordovih datotek. Urejanje in popisovanje rokopisnih fondov je zelo kompleksno in zamudno delo, a ga v knjižnici redno opravljamo. Ker gradiva ni mogoče inventarizirati v vzajemnem katalogu, se tudi v redni statistiki o opravljenem delu podatki o tem ne pojavljajo.

Zapuščine

Poleg že omenjene Kotnikove zapuščine hranimo še številne druge osebne fonde, ki se navezujejo na območje Koroške krajine¹ in slovenske Koroške v Avstriji.

V knjižnici hranimo del korespondence iz zapuščine samoraslega koroškega pisatelja PREŽIHOVEGA VORANCA (1893–1950). Dragoceni rokopisni fond sestavljajo Prežihova pisma, pisma njegovih dopisnikov in družinska korespondenca, vsega skupaj 438 obsežnejših enot, znotraj katerih je skupno 1368 pisem.

Zapuščina profesorja Viktorja Smoleja se v celoti nanaša na pisatelja FRANCA KSAVERJA MEŠKA (1874–1964). Viktor Smolej je bil urednik Meškovih Izbranih del in je kar nekaj let požrtvovalno zbiral do tedaj razpršeno Meškovo literarno delo. Neutrudno je iskal vsa objavljena in neobjavljena dela, korespondiral z Meškovimi sodobniki in prijatelji, brskal po arhivih, ki hranijo pisateljevo korespondenco. Gradivo, ki ga hrani Koroška osrednja knjižnica, dopolnjuje Meškovo literarno zapuščino in korespondenco, ki jo imajo različne ustanove ter verjetno tudi zasebniki po Sloveniji. Precej rokopisnega gradiva in pisem hranijo Pokrajinski arhiv Maribor, rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani in Sokličev muzej v Slovenj Gradcu.

Leta 2001 je bil dokončan obsežen celoten popis zapuščine. Gradivo je skladno s popisom urejeno v petnajstih arhivskih škatlah. Najdragocenejši del je zbirka korespondence (1200 pisem). Po številu izstopajo pisma Ksaverja Meška prijatelju duhovniku Franju Neubauerju (64 pisem iz obdobja 1906–1953), Meškova pisma Viktorju Smoleju (138 pisem iz

obdobja 1950–1963) in Smolejeva pisma Mešku (96 pisem iz obdobja 1953–1963). Zanimiva je tudi korespondenca med Jakobom Sokličem in Viktorjem Smolejem (24 pisem Jakoba Sokliča prof. Smoleju in 43 Smolejevih pisem Sokliču). Nasploh med avtorji in naslovniki pisem najdemo veliko znanih imen iz slovenske kulturne zgodovine, skoraj vsa pa se po vsebini navezujejo na pisatelja Meška. Dragoceni so originalni rokopisi Meškovih literarnih del (32 enot) ter fotokopije treh originalnih rokopisov: Pod topovi, V četniškem ujetništvu in Križev pot. Ti trije rokopisi so bili prvotno v sklopu gradiva, ki ga je Viktor Smolej namenil knjižnici, a so bili v začetku leta 1984 na prošnjo prof. Smoleja vrnjeni. Kot nekdanji odbornik Mohorjeve družbe in urednik Meškovega Izbranega dela je želel te rokopise uvrstiti v takrat snujočo se »Bibliotheca mohoriano«, muzej Mohorjeve družbe, ki bi deloval v okviru muzeja krščanstva na Slovenskem. Ostalo gradivo, ki je urejeno v 273 obsežnejših enot, so razni izpiski Viktorja Smoleja: izpiski literarnih kritik, izpiski iz korespondence, razne rokopisne opombe, izrezki iz časopisja in članki o pisatelju Mešku, tipkopisi Meškovih del ter starejše izdaje z rokopisnimi popravki pisatelja. Drugi del zapuščine, ki je prišel v knjižnico leta 1986, pa se navezuje na prevajalca Meškovih del v češčino, Vojteha Merka in Antoša Horsaka.

Poseben del fonda so originalne podpisane izdaje Meškovih del ter fotografsko gradivo o pisatelju: različni portreti, življenjske postaje, kraji, kjer je služboval, fotografije iz zadnjih let njegovega življenja na Selah pri Slovenj Gradcu in prijateljev in znancev, ki so pisatelja tam obiskali. V veliko pomoč pri zbiranju fotografskega gradiva je bil prof. Smoleju slovenjgraški župnik in dekan Jakob Soklič, ki je bil velik Meškov prijatelj (Vončina, 2004).

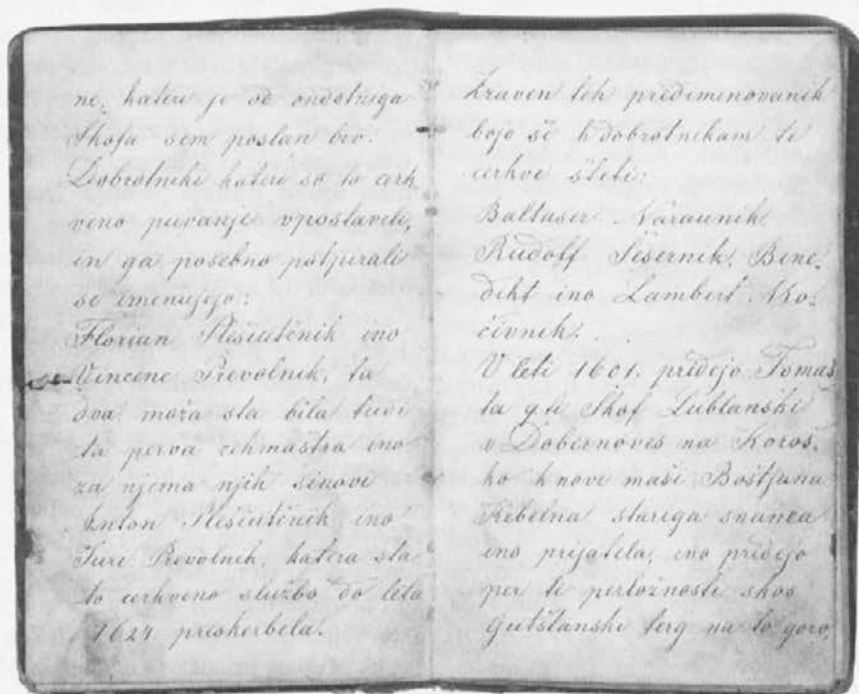
Za slovensko gledališko zgodovino je neprecenljivega pomena zapuščina koroškega ljudskega dramatika JAKE ŠPICARJA (1884–1970), igralca in režiserja ter gledališkega organizatorja na Jesenicah, v Radovljici in na avstrijskem Koroškem. Koroška osrednja knjižnica hrani več kot osemdeset izvornih Špicarjevih rokopisov ljudskih iger in prizorov ter radijskih iger. Zelo dragocen je rokopis prve dramatizacije Sketove Miklove Zale.

DR. FRANC SUŠNIK (1898–1980) je takoj po osvoboditvi postal gonilna sila v organiziranju šolstva na Koroškem. Bil je glavni pobudnik za ustanovitev prve koroške gimnazije – Gimnazije Ravne, ki je že septembra leta 1945 začela s svojim poslanstvom v prostorih ravenskega gradu. Nova gimnazija je leta 1949 spodbudila ustanovitev Študijske knjižnice. Njen ustanovitveni ravnatelj je postal dr. Franc Sušnik, ki je bil hkrati tudi ravnatelj gimnazije. Dr. Sušnik je kot dolgoletni in spoštovani ravnatelj Študijske knjižnice zapustil obsežno zbirko korespondence² in številne svoje rokopisne zapise. Najdragocenejši so rokopisni osnutki za Pregled svetovne literature, ki je v knjižni obliki prvič izšla leta 1936.

Koroški muzikolog in znani pevovodja LUKA KRAMOLC (1892–1974) je knjižnici zapustil večji del svoje obsežne rokopisne zapuščine. Luka Kramolc je kot avtor učbenikov, pesmaric ter kot harmonizator ljudskih pesmi prispeval pomemben delež k slovenski glasbeni kulturi in šolstvu. Iskal je stare pozabljene viže in jih prirejal za različne zborovske sestave. Redno je sodeloval z Glasbenim narodopisnim inštitutom, pomagal pri pripravi glasbenih oddaj na ljubljanskem radiu. V svojem rodnem Šentanelu je ustanovil zbor Šentanelski pavri, ki pod vodstvom Mitje Šipka deluje

njegovi zapuščini je izčrpno fotografsko gradivo iz prve svetovne vojne (boji za severno mejo). Dragocenih je okoli 700 starih razglednic koroških krajev tostran in onstran meje in tudi nekaterih drugih slovenskih mest.

Omenili sva samo najboljše zapuščine znamenitih Korošcev. Poleg njih hranimo še številne druge manj obsežne osebne fonde. Naj jih naštejeva samo nekaj. Odvetnica in pisateljica dr. LJUBA PRENNER je knjižnici poleg fotografij in korespondence zapustila izvorni rokopis dramskega dela Gordijski voz (to je bilo njeno zadnje objavljeno oz. uprizorjeno delo). Tu so še

Začetek cerkve sv. Uršule - rokopisni dokument (hrani rokopisni oddelek Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika Ravne) (Foto: arhiv knjižnice)

še danes. V njegovi zapuščini najdemo poleg korespondence in rokopisnih beležk tudi obsežno zbirko notografov. Zanimive so tudi dovolilnice za natis skladb raznih avtorjev z njihovimi rokopisi ter zbirka fotografskega gradiva. Koroška osrednja knjižnica je z njegovo zapuščino dobila tudi originalna umetniška dela njegovega sina Božidarja Teda Kramolca, arhitekta, slikarja in pisatelja, ki že dolga leta živi in ustvarja v Kanadi.

V zapuščini dr. JULIJA FELAHERJA (1895–1969), pravnika, publicista in neutrudnega borca za pravice koroških Slovencev, je poleg zelo obsežnega rokopisnega gradiva, tiskovin in knjig izjemno dragoceno slikovno gradivo. Dr. Felaher je raziskoval zgodovino in sodobno življenje koroških Slovencev. Zbral je veliko dokumentarnega gradiva in v svojih razpravah obravnaval vprašanja koroškega združništva, prosvete, društvenega življenja, plebiscitnih bojev, NOB, denacifikacije in delovanja protimanjšinskih organizacij (Stergar, 1985). V

rokopisi in drugo gradivo dr. ALOJZA KUJARJA, AVGUSTA KUJARJA, BLAŽA MAVRELA, dr. JANKA KOTNIKA, dr. SONJE KOTNIK, KARLA PRUŠNIKA - GAŠPERJA in mnogih drugih domačinov.

V posebnem trezorju hranimo avtografe številnih avtorjev, ki so razvrščeni po abecednem redu.

Drugo rokopisno gradivo

V rokopisni zbirki hranimo poleg osebnih zapuščin tudi različne dragocene arhivske dokumente. Pomemben arhivski vir so krstna, poročna in mrliška knjiga iz Starega trga pri Slovenj Gradcu: Liber Baptizatorum (1609–1624), Traungsbuch (1756–1783) in Traubuch (1624–1657).

S področja ljudskega zdravilstva hranimo nekaj rokopisnih »arcnijskih bukev« (npr. Arznyske rozhne bukvice, rokopis Johanna Bunzhika iz leta 1817, napisan po predlogi Josepha Shaga).

Dragocen je Črnjanski rokopis iz sredine ali druge polovice 17. stoletja, dve strani obsegajoča molitev za verne duše, ki je pisno pričevanje o rabi slovenske govornice v Mežiški dolini.

Nekaj je starejših arhivskih listin in poslovne korespondence Železarne Ravne, še iz časov Thurnovih fužin (od začetka 19. stoletja dalje). Hranimo tudi dokumentarno gradivo o ustanovitvi in gradnji Gimnazije Ravne ter precej zapisov in listin, ki se navezujejo na lokalno zgodovino.

Dragocene knjige in tiski

V rokopisni zbirki hranimo v ognjevarnih trezorjih tudi dragocene redke knjige in tiske. Ena najdragocenejših knjig je originalen izvod Dalmatinove Biblije (1584), ki ga je knjižnica pridobila že leta 1952.

Knjižnica hrani originalno izdajo največjega in najpomembnejšega dela Janeza Vajkarda Valvasorja *Die Ehre des Herzogthums Crain* (Slava vojvodine Kranjske) iz leta 1689, ki je vrh in hkrati sklep Valvasorjevega znanstvenega truda, ter njegovo za Koroško enkratno in dragoceno delo *Topographia Archiducatus Carinthiae* (1688). V zbirki najdemo tudi Megiserjevo *Annales Carinthiae* (1612), ki je izjemno pomemben vir za proučevanje Koroške. Dragoceno je zelo dobro ohranjeno delo *Epistels Pauli an die Roemer* iz leta 1720, Gutsmanov *Deutsch-windishes Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschen windischen Stammwörter* (1789), *Sacrum promptuarium* (1641), *Duhouna branua* (1750) in še bi lahko naštevali. Navedene knjige so uvrščene znotraj posebnih zbirk *Starine* ali *Raritete*. **Starine** so zaključena zbirka, ki vsebuje starejše monografske in serijske publikacije, ki po večini niso domoznanskega značaja. Izmed periodičnih tiskov so dragocene Bleiweisove *Novice kmetijskih, obrtnijskih in narodskih reči* ter *Zgodnja Danica*. Zbirka vsebuje 316 signaturnih števil. Večina gradiva je v precej slabem stanju in je potrebna popravila oz. restavracije. Gradivo ovijamo v brez kislini papir in hranimo v trezorju.

Ostale dragocenosti in prve izdaje postavljamo v posebno zbirko **Raritet**. Naj naštejemo samo nekaj biserov: prva izdaja *Prešernovih Poezij* (1847) in *Zdravljice* (1944), *Cankarjeva Erotika* (1899), *Jurčičeva Veronika Deseniška* (1886), *Kajuhove Pesmi* (1944).

Tudi **Faksimilirane in bibliofilske izdaje** so v obnovljenih prostorih knjižnice dobile posebno mesto: *Brižinski spomeniki*, *Stiški rokopisi*, *Trubarjeva Catechizmus* in *Hišna postila*, *Škofjeloški pasijon*, *Prešernov Kerst per Savici*, *Valvasorjeva Slava Vojvodine Kranjske* ter *Topografija Koroške*, faksimile *Hrvojevega misala*, *Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe Sv. Dizma* in mnoge druge.

Kot posebno zbirko **Miniaturke** postavljamo različne miniaturne izdaje. Tudi ta zbirka nima domoznanskega značaja.

Fototeka

Dragocen dokument časa je tudi precej obsežna zbirka fotografskega gradiva. Zbirka zajema fotografije, negative, diapozitive, razglednice ter seveda novejša slikovna gradivo na elektronskih nosilcih. Do leta 2002 smo gradivo obdelovali na klasičen način in izdelovali listkovni katalog, urejen po predmetnih geslih. S prehodom na računalniško obdelavo se je inventarna številka spremenila v tekočo signaturo. Fotografije obdelujemo v maski za neknjižno gradivo, problem pa je pri obdelavi starih razglednic, saj jih lahko obravnavamo tudi kot rokopisno gradivo. Problem smo izpostavili, a zaenkrat od odgovornih institucij še ni bilo pravega odgovora.

V fototeki je približno 8000 enot gradiva. Zbirka obsega dragoceno fotografsko gradivo iz življenja znamenitih Korošcev (Prežihov Voranc, dr. Franc Sušnik, Luka Kramole, dr. Franc Kotnik, Franc Ksaver Meško), bogata je zbirka slikovnega gradiva *Železarne Ravne*, gradnje gimnazijskega poslopja in dogodkov iz druge svetovne vojne. Precej je gradiva iz lokalne zgodovine, podob krajev Mežiške doline in zamejske Koroške, arhitekturnih spomenikov. Hranimo tudi slikovno gradivo, ki ga je zbrala dr. Marija Makarovič za knjigo *Strojna in Strojanci*. Fotografije prikazujejo stara kmečka opravila in življenje na hriboviti Strojni. Posebno mesto v zbirki imajo fotografije, ki prikazujejo dejavnost knjižnice.

Spominske sobe

Splošna kulturna vzgoja, vzpodbujanje bralnih navad, ohranjanje slovenske kulturne dediščine in povezanost z domačim okoljem so tisti dejavniki, ki so sprožili zamisel o stalni razstavi nekaterih posebnih zbirk. Na ta način je knjižnica združila dve funkciji: gradivo je kulturni spomenik, hkrati pa dobrodošel pripomoček za organizirane oblike izobraževanja šolske mladine iz Koroške in vse Slovenije.

Poleg že omenjene **Kotnikove sobe** lahko v knjižnici obiščete še **Prežihovo** in **Suhodolčanovo sobo**. V spominski sobi pisatelja Lovra Kuharja - **Prežihovega Voranca** hranimo vse domače izdaje njegovih del in prevode le-teh v številne tuje jezike. Tu so tudi njegovi osebni predmeti, dela, ki govorijo o njem, osnutki za njegov spomenik ter fotoreportaža o njegovem življenju in delu.

Suhodolčanova soba je bila svečano odprta ob 70. obletnici rojstva znanega mladinskega pisatelja in sopobudnika kulturne akcije bralnih značk, Leopolda Suhodolčana. V vitrinah so zbrane vse domače izdaje njegovih del, ponatisi in dosegljivi prevodi v štirinajstih tujih jezikih. Literarni junaki njegovih del so zaživeli v originalnih ilustracijah Marjance Jemec - Božič (Hi, konjiček) in Jelke Reichman (Dvanajst slonov). Predstavitev njegovega življenja zaokrožujejo izbor najpomembnejših nagrad in priznanj ter posamezne družinske fotografije.

Posebne zbirke z eno od spominskih sob v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika (Foto: arhiv knjižnice.)

Artoteka

Zbirka nima povsem domoznanskega značaja. V več kot petih desetletjih obstoja Koroške osrednje knjižnice, in Likovnega salona kot njene notranje organizacijske enote, se je izoblikovala stalna zbirka slikarskih in kiparskih del.

Sprva je likovne ustvarjalce vabila na novo zgrajena gimnazija, da so razstavljali po njenih hodnikih. Leta 1964 pa se je razstavna dejavnost preselila v prostore takratne Študijske knjižnice. Velik del zbirke so umetniška dela, ki so nastajala na vsakoletnih slikarskih kolonijah na Ravnah med letoma 1970 in 1988. Zbirka, ki je razstavljena v prostorih knjižnice, ni edina. Veliko del hrani tudi Železarna Ravne, ki je dolga leta igrala pomembno vlogo kulturnega mecena v Mežiški dolini. Umetniška dela sestavljajo zelo zanimivo in heterogeno zbirko sodobne slovenske umetnosti 20. stoletja. Tone Kralj, Marij Pregelj, Jože Tisnikar, Gvido Birolla, Miha Maleš, Maks Kavčič, Ive Šubic. To je le nekaj imen iz dragocene zbirke.

Precej dragocenih umetniških slik je knjižnica dobila tudi z zapuščino dr. Sonje Kotnik. Med njimi izstopata dve oljni sliki mojstra krajin Franceta Pavlovca.

Z zapuščino muzikologa Luke Kramolca je knjižnica dobila dragoceno zbirko 82 zgodnjih del njegovega sina Božidarja-Teda Kramolca, ki že dolga leta živi in ustvarja v Kanadi. V zbirki so risbe, skice, grafike in akvareli. Ustvarjalnost slikarja, arhitekta in pisatelja slovenskega rodu je bila zaradi njegove usode

in položaja povojnega emigranta slovenski javnosti dolga leta po koncu vojne nepoznana in prezrta.

Provenienca zbirke ekslibrisov, ki se glasijo na ime Geza Hérzog, ni znana. V zbirki je 68 grafičnih listov, od tega 21 s podpisi različnih tujih mojstrov (H. Volkert, D. Galanis, S. Kulhanek). Dva ekslibrisa sta na ime Sofia Schulz-Euler. Vsi so datirani v prvo četrtino 20. stoletja.

Precejšen del artoteke je že bibliografsko obdelan, zapisi pa so del vzajemne baze COBIB.

INFORMACIJSKO REFERENČNA DEJAVNOST V DOMOZNANSKEM ODDELKU

Glavna naloga domoznanskega oddelka je poleg zbiranja, hranjenja in posredovanja domoznanskega gradiva tudi posredovanje domoznanskih informacij.

Oddelk obišče povprečno 1000 uporabnikov na leto. Podpora aktivne informacijske službe v Domoznanskem oddelku je bibliotekar-informator. Dober informator mora znati razvijati svoje strokovno znanje na različne načine: z informacijskimi viri, ki jih stalno dopolnjuje, ter z nabavo, obdelavo in dokumentacijo domoznanskega gradiva. Bibliotekar-informator je z informacijsko dejavnostjo dodatno obremenjen, zato mu je treba omogočiti ustrezne prostore za delo in možnost raziskovalnega dela ter

kakovostno timsko delo. Najboljši bibliotekarji-informatorji se razvijajo, če so tudi sami raziskovalci (Kurnik Zupanič, 1996). Zato si tudi mi prizadevamo, da imajo naši informatorji ustrezna znanja in delovne razmere.

Moderna informacijska tehnologija je pomembno vplivala na organizacijo domoznanskega dela v naši knjižnici. Pripravljamo faktografsko bazo podatkov, dosegljiva je na medmrežju pod naslovom: Koroški biografski leksikon (www.rav.sik.si). Na spletni strani je omogočen dostop do 70 biografskih gesel.

Posebna podatkovna baza je tudi slovar koroških narečnih besed, urejen v klasični listkovni obliki: splošni narečni slovar, slovar manj znanih izrazov iz del Prežihovega Voranca ter seznam domačih imen na območju Mežiške doline (Kotnik-Verčko, 2001).

V domoznanskem oddelku se ukvarjamo tudi z raziskovalno dejavnostjo. Sem spadajo predvsem sestavljanje najrazličnejših bibliografij koroških avtorjev, prevzemanje in hranjenje zapuščin ter njihova obdelava (rezultat je urejena korespondenca in zapuščina Prežihovega Voranca, Franca Ksaverja Meška, dr. Franca Sušnika, dr. Franca Kotnika in del zapuščine Luke Kramolca), priprava domoznanskih razstav in vodstvo po njih, organiziranje literarnih večerov koroških avtorjev in tudi publiciranje o delu na domoznanskem področju.

Posredovanje domoznanskih dokumentacijskih podatkov uporabniku torej poteka na več načinov: priprava informacij, sestavljanje in objavljanje bibliografij, povezava s sorodnimi institucijami, strokovno delo in izobraževanje, razstavna dejavnost ter sodelovanje pri raziskovalnih nalogah dijakov in študentov. Pri tem se delavci v domoznanskem oddelku poslužujemo številnih sekundarnih dokumentov, ki so že nastali v naši knjižnici. Predvsem so nepogrešljiv vir domoznanski katalogi v listkovni obliki: Domoznanski katalogi Carinthiae (AIK), Domoznanski katalogi Carinthiaica (UDC - do leta 1994), Lokalna bibliografija Koroške (do 1994) ter seveda vzajemni katalog COBIB, kjer dokumentiramo članke od leta 1994 naprej.

Domoznansko dokumentacijo ter obdelano gradivo predstavljamo s posredovanjem informacij uporabnikom (ustno, pisno, po telefonu), s publicistično in z razstavno dejavnostjo.

KAKO NAPREJ?

Na področju domoznanstva v Sloveniji zaenkrat ni večjih sprememb. Razvoj dejavnosti zavirata nezadostno financiranje in nedodelana programska podpora za vnos posebnih vrst domoznanskega gradiva v vzajemno bazo. Poseben problem je tudi digitalizacija vsebin, ker so postopki za marsikatero knjižnico predragi. Res pa je, da je sprotno obdelovanje novejšega in sproti pridobljenega gradiva obremenjeno z retrospektivnim vnosom starih gradiv v vzajemno bazo.

Vsekakor pa bomo v knjižnici še naprej težili k poenotenju in kooperativni obdelavi domoznanskih gradiv, čimboljši referalni dejavnosti in poenotenemu posredovanju gradiv in informacij. Naš cilj je vsekakor omogočiti našim uporabnikom hitro, enostavno dostopno in poceni informacijo z domoznanskega področja.

Okrepiti želimo tudi referalno dejavnost in jo čimbolj prilagoditi uporabniku.

Domoznanski oddelki so pravzaprav knjižnice, arhivi in muzeji obenem. Tudi metode dela so raznovrstne, zato moramo bibliotekarji v domoznanskih oddelkih obvladati tudi elemente arhivarstva in muzealstva. Ta znanja so še posebej pomembna pri obdelavi, postavitvi in hranjenju tipično neknjižnega domoznanskega gradiva, kot so nekatere posebne zbirke znotraj oddelka.

Opombi:

¹ Koroška krajina in slovenska Koroška v Avstriji sta dogovorjeni geografski gesli, ki ju uporabljamo v KOK pri vsebinski obdelavi gradiva.

² Pregledno urejenih je 464 obsežnejših enot korespondenčnega gradiva, znotraj tega 777 pisem.

Navedeni viri:

Glazer, J. (1963). Domoznanstvena tradicija in naloge pokrajinskih knjižnic. *Knjižnica*, 7 (3–4), 111–119.

Goropevšek, B. (1995). Domoznanstvo včeraj, danes, jutri. *Knjižnica*, 39 (3), 61–79.

Kotnik-Verčko, M. (1995). Dr. Franc Kotnik. V K. Oder (Ur.), Dr. Franc Kotnik: 1882–1955 (str. 6–7). Ravne na Koroškem: Koroški muzej.

Kotnik-Verčko, M. (1995). Kotnikova soba s knjižnico dr. Franca Kotnika. V K. Oder (Ur.), Dr. Franc Kotnik: 1882–1955 (str. 62–71). Ravne na Koroškem: Koroški muzej.

Kotnik-Verčko, M. (2001). Posebne naloge Koroške osrednje knjižnice. *Tipkopis*.

Kurnik Zupanič, S., Praznik, V., Stavbar, V. (1996). Uporabniki v domoznanskem informacijskem dokumentacijskem centru UKM. *Knjižnica*, 40 (3–4), 237–259.

Stergar, J. (1985). Devetdesetletnica rojstva dr. Julija Felaherja. *Koroški koledar 1985*, 210–211.

Vončina, S. (2004). Rokopisno gradivo pisatelja Franca Ksaverja Meška v Koroški osrednji knjižnici. *Koroški fužinar*, 54 (1), 14–17.

Članek je bil prvič in v celoti objavljen v reviji *Knjižnica* 2005, št. 3.

VITRINA MESECA V MUZEJSKEM RAZSTAVIŠČU:

Kavni servis družine Zois

Mag. Karla Oder

Želja in potreba vsakega muzeja je komuniciranje z obiskovalci in uporabniki. Množica muzejskih predmetov in številne še neraziskane teme strokovnim delavcem narekujejo nove oblike predstavitve posameznih muzealij. Vitrina meseca je eden takih, vedno bolj priljubljenih načinov nagovarjanja posameznikov in skupin, da tako spremljajo delo muzeja in spoznavajo zanimive drobce lastne kulturne dediščine.

Porcelanasti servis in predmeti iz mislinjske železarne

Z manjšimi informativnimi razstavami se je ravenski muzej v preteklosti že srečal in jih imenoval Iz muzejske zakladnice. Iz objektivnih razlogov smo tako obliko dela opustili. Zato nas je ideja dr. Verene Vidrih Perko iz Gorenjskega muzeja Kranj o Vitriini meseca še posebno navdušila. Tudi zato, ker je z njo dana možnost predstaviti delček zgodovine železarstva na Koroškem v času, ko na Ravnah nastaja nova muzejska zbirka o zgodovini železarstva, in v času, ko se muzeji, ki hranijo dediščino železarstva, povezujejo v Slovensko pot kulture železa.

Pri predstavitvi Vitrine meseca sodelujejo Gorenjski muzej Kranj, Gornjesavski muzej Jesenice, Triglavski narodni park, Prirodoslovni muzej Slovenije in Koroški pokrajinski muzej, Enota Ravne na Koroškem.

V Vitriino meseca (na ogled med 23. marcem in 19. aprilom 2006) z naslovom Kavni servis družine Zois, Gorenjskega muzeja Kranj, smo na Ravnah dodali predmete, s katerimi Korošci in slovensko javnost opozarjamo na železarno v Mislinji, katere lastnik je bil baron Žiga Zois. Iz ohranjenega in urejenega fonda mislinjske železarne, ki ga hrani ravenski muzej, so razstavljeni poslovni dokumenti železarne in pisma iz prav tako obsežnega fonda Zoisove korespondence. Predmeti govorijo o poslovnem in zasebnem življenju, ki se je v zadnjih dveh stoletjih pogosto prepletalo ob pitju kave ali čaja, saj so se ljudje tako družili, prijateljevali in se veselili pa tudi sprejemali poslovne odločitve in sklepali posle.

Razstavljeni predmeti pa obiskovalcu sporočajo različne zgodbe iz preteklosti. V predstavitvenem listu Vitrina meseca Zois, ki ga je izdal Gorenjski muzej Kranj, 6. julija 2005, so avtorice zapisale:

Kavni in čajni servis družine Zois

(Foto: predstavitveni list Vitrina meseca Zois.)

»Dragocen servis za kavo in čaj iz zupušine rodbine Zoisa je dragocen izdelek cesarsko-kraljevske manufakture porcelana na Dunaju. Njihovi izdelki so sloveli po vrhunski kakovosti in po oblikovni dovršenosti in so sodili k opremi jedilnic najbogatejšega sloja. Porcelanski servisi so se v plemiških družinah pojavili z novo modo pitja kave in čokolade v 18. stoletju in so simbolizirali premoženje in družbeni ugled cele rodbine. [...] Servis je bil v lasti družine Karla Zoisa (1778–1836), Žigovega in Karlovega nečaka ter sina njunega brata Jožefa, ki je živel na Dunaju. Karel je po smrti barona Žige prevzel družinsko premoženje in se poročil z grofico Serafino Aichelburg. Imela sta zelo številno družino z enajstimi otroki. Njim pripadajo izpisana imena na porcelanskem posodju: Karel, Katarina, Anton in Matilde. [...] Porcelanski servis, ki ga je Gorenjski muzej pridobil za svoje stalne zbirke, je dragocena priča družbenega ugleda in živahnega delovanja družine Zoisa, ki je imelo nemajhen vpliv na razvoj gospodarstva in velik pomen za slovensko kulturo.«

Iz življenja Žige Zoisa

Predstavitve Žige Zoisa in njegove družine je v nadaljevanju povzeta po prispevku Ernesta Faningerja »Baron Žiga Zois«, objavljenem v reviji Življenje in tehnika, leta 1997. Žiga Zois se je rodil v Trstu 23. novembra 1747 očetu Michelangelu Zoisu (1694–1777) in materi Ivani Kapus pl. Pichelstein, doma s Kamne Gorice na Gorice. Oče, ki se je rodil v Cacodeliju pri Berbenau na Bergamaškem, je imel v Trstu nepremičnine, družina pa je sicer stalno živela v Ljubljani. Kdaj natančno je prišel v Ljubljano, ni znano, vsekakor pa na začetku 18. stoletja, ko je služboval v železarski trgovini rojaka Petra Antona Codellija pl. Fahrenfelda (1660–1727). Leta 1935 je postal lastnik Codellijeve trgovine. Z nečakom Bernardinom Zoisom je organiziral preprodajno mrežo po vsej Italiji, kamor je prodajal železarske izdelke s Kranjskega in Štajerskega. Njegovo bogastvo pa se je še povečalo, ko je postal lastnik rudnikov in fužin na Gorenjskem, kupil pa je tudi železarno v Mislinji. Med najimenojimi nepremičninami pa je bil grad Brdo pri Kranju.

Leta 1739 je cesar Karel VI. Michelangela povzdignil v viteški stan s plemiškim pridevkom pl. Edelstal, kar v nemškem jeziku pomeni dragulj, dragi kamen. Marija Terezija je Michelangela leta 1760 še povišala v barona.

Michelangelo Zois se je prvič poročil leta 1730 z Marijo Ano Josipino Perneker, ki mu je rodila tri otroke: sina Avgušтина (1731–1808, poročen z Xaviero, grofico Paradeiser), hčer Marijo Frančiško, por. Pollini, in sina Michela, ki je postal duhovnik. V drugem zakonu z Ivano Kapus pl. Pichelstein je imel več otrok, med njimi so bili Žiga (1747–1819), Jožef (1748–1817), Xaveri, Anton, Karel (1756–1799), Marija in Johana.

Žiga je otroštvo preživel v Ljubljani, s petnajstimi leti pa ga je oče poslal v Reggio Emilia študirat humanistične vede. Po treh letih ga je poklical nazaj v Ljubljano, da bi ga vpeljal v trgovske, rudarske in fužinarske posle. Leta 1774 je Žiga zamenjal očeta kot principal, po smrti Bernardina pa je leta 1793 prevzel celotno poslovanje podjetja. Za njim je leta 1819 podjetje prevzel nečak Karel Zois, potem pa vdova Serafina, ki je izdelovanje žebeljev preusmerila na izdelke iz litega železa. Njeni dediči so leta 1870 podjetje prodali Kranjski industrijski družbi.

Zoisova korespondenca

Figura leva, ki hodi po zadnjih nogah in v šapah drži skodelo, polno draguljev, je simbol v rodbinskem grbu. Njegova kopija, ki jo je za razstavo posodil Gornjesavski muzej Jesenice, je razstavljena ob kavnem in čajnem servisu ter ob mineralih, med katerimi je še posebno zanimiv cojz iz Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Konec 18. stoletja, ko ga je na Svinški planini na Koroškem našel Simon Prešeren, trgovec z minerali, ki je na Zoisove stroške potoval po Kranjski, Štajerski in Koroški, da bi zanj nabiral minerale, je bil ta mineral še neznan. Leta 1805 so ga uvrstili v sistem mineralov in ga poimenovali po Zoisu, Žigi, ki je bil med drugim vnet zbiralec mineralov in avtor velike zbirke, ki je slovela že v njegovem času. Leta 1823, ko so jo za muzej prevzeli od dedičev, je zbirka štela 5.000 primerkov.

Ravenski muzej hrani številna pisma različnih avtorjev. Med ohranjenimi je 139 pisem Žige Zoisa, nastalih med 17. oktobrom 1798 in 22. junijem 1817. Za Vitruvino meseca je izbrano pismo Sefike Gasperinove ljubeznivemu Tonetu v Ljubljani, 13. 9. 1793, v katerem avtorica razkriva prijateljski odnos do naslovnika in tudi tesno vez s Zoisovo rodbino. Iz pisma pa razberemo tudi zanimivosti iz življenja v Ljubljani. Pismo je leta 2003 v Slovstveni folkloristiki objavila Iva Potočnik in analizirala njegovo vsebino.

Drugemu pismu, katerega avtor je Marcus Alborgetti, naslovnik pa Joachim Paul Jauth, namestnik v železarni Mislinja, napisanemu v Ljubljani, 11. 4. 1799, je priložen cenik miznega posodja za 12 oseb, tiskan v Ljubljani, 1. 1. 1797, s podpisom Pr. Englisch Geschirr Fabrik.

Nadalje je razstavljenih pet pisem, katerih avtor je Žiga Zois. Eno poslovno pismo je napisano po drugi osebi (verjetno Alborgetto) v Ljubljani, 19. 9. 1811, poslano Joachimu Paulu Jauthu. Štiri lastnoročna pisma je Žiga naslovil na namestnika v železarni Mislinja, Joachimima Paula Jautha, Ljubljana, 18. 9. 1800, Antonia (Antonio de Bonazza), Ljubljana, 10. 11. 1810, Tonya (Antonio de Bonazza), Ljubljana, 22. 1. 1815 in Marie de Bonazza, Ljubljana, 2. 6. 1817.

Med razstavljenimi dokumenti iz ohranjene poslovne dokumentacije, ki opozarja na dragocene vire gospodarske zgodovine 18. in 19. stoletja, so naslednji dokumenti: pregled premoženja mislinjskih gozdnih delavcev in oglarjev za leto 1800 in faktura naročenega

blaga, ki ga mora po predpisih izdelati mislinjska železarna, Ljubljana, 2. 10. 1800; pregled stroškov skladiščenja blaga za leta od 1798 do 1809, Mislinja, 31. 12. 1809; popis inventarja umrlega oglarja Jakoba Plecha, Mislinja, 1. 12. 1809.

Železarna v Mislinji

V Mislinjskem jarku je v 18. stoletju obratovala fužina, ki je dobivala rudo v neposredni bližini. Fužinar Jožef Hanžič iz bližine Št. Vida ob Glini je leta 1723 preselil kovačije v Mislinjo. Izdeloval je plužnike, lemeže, motike in podobno kmetijsko orodje. Sredi stoletja je fužine kupil grof Schrottenbach. Ta jih je leta 1754 prodal Michelangelu Zoisu. Za njim je gospodaril njegov sin Žiga, ki je železarno leta 1817 prodal nečaku Bonazzi.

Železovo rudo iz bližnjih rudnikov in tisto, pripeljano iz Štajerske, so predelali v surovo železo, ki so ga prodajali po vsej deželi. Bonazza je s surovim železom oskrboval tudi pudlovko v Štorah. Oglje so kuhali v domačih gozdovih, dobivali pa so ga tudi s Pohorja, s Falske planine.

Po spremembah v železarski industriji, še zlasti na Prevaljah, tudi železarna v Mislinji ni zaostajala. Leta 1840 so koncesionirali valjarno, kupolko in peč za fine metale ali kvalitetno jeklo. Leta 1870 najdemo železarno med izdelovalci osi za vagoni. V mislinjskem plavžu so takrat mešali koks in oglje. S premogom je fužine oskrboval premogovnik pri sv. Florjanu pri Doliču. Železarske obrate v Mislinji je konec 19. stoletja kupil Artur Perger, ki je preusmeril gospodarjenje iz rudarstva in fužinarstva v lesno industrijo.

Med ohranjenim muzejskim gradivom je tudi droben zvezek, v katerega je Boris Strohsak, okrog leta 1952, zanimivo zapisal »Nekaj zgodovinskih podatkov iz okolice Mislinje« in dodal skice situacij fužin: pri Jožeku, pri Pruhu in pri Fabriki, pri Majcenu, pri Kovaču in na Plavžu, Spodnje fužine ali Bergantove fužine ter Zgornje fužine.

Zapisal je, da so »material, to je rudo, dobivali za te fužine iz domačih rudnikov, prav tako pa so jo tudi še uvažali, menda iz Galicije pri Celju. Oglje pa so dobivali seveda poleg iz bližnjih gozdov tudi iz nasprotne strani Pohorja, s Falske planine, kjer je bilo ogljarstvo močno razširjeno. Ta predel se imenuje na Podnjah.

V fužinah so izdelovali predvsem domače kmetijsko orodje, kakor lemeže in podobno, in druge tovrstne drobne predmete. Za širšo trgovino pa so predvsem vlivali železno rudo v klade surovega železa, ki so ga potem vozniki izvažali daleč po deželi. Tako so ti 'furmani' vozili prav do Trsta in kakor

Del kavnega servisa družine Zois

(Foto: motiv z vabila na razstavo.)

pravijo stari ljudje, so tam to mislinjsko surovo železo celo nakladali na ladje in ga vozili neznano kam.«

Viri in literatura:

- Ernest Faninger, Baron Žiga Zois. Življenje in tehnika, Ljubljana 1997, letnik 48, str. 22-28,
- Ernest Faninger, Rodovina Zois. Proteus 47, letnik 1984-85, št. 6, str. 213-217,
- Enciklopedija Slovenije. Ljubljana 2002,
- Iva Potočnik, Pismo Sefike Gasperin. Slovstvena folkloristika, letn. 2, št. 1 (jun. 2003), str. 8-9,
- Fond mislinjske železarne. Arhiv Koroškega muzeja Ravne na Koroškem,
- Edi Vrečko, Baron Žiga Zois, Rokopisi, Koroški muzej Ravne na Koroškem. Tipkopis, Maribor 2002,
- Karla Oder, Železarstvo. Gospodarstvo in tehniška dediščina Koroške. Ravne na Koroškem 2000,
- Boris Strohsak, Nekaj zgodovinskih podatkov iz okolice Mislinje. (1952?) Tipkopis v ravnskem muzeju.

ČEZMEJNI PROJEKT SLOVENIJA/AVSTRIJA »PO POTEH KOROŠKE KULTURNE DEDIŠČINE«

Stanko Kumprej

Projekt »Po poteh koroške kulturne dediščine« se izvaja v okviru Sklada za male projekte Programa Phare čezmejno sodelovanje Slovenija/Avstrija 2003, na slovenski strani v Občini Prevalje in na sosednji avstrijski, v Mestni občini Pliberk.

Projekt je sofinanciran s 50.212 EUR, kar pomeni 90 % celotne vrednosti. Koordinator projekta je Občina Prevalje, ki izvaja projekt skupaj s projektnimi partnerji: Mestno občino Pliberk, Društvom »Kulturni dom Pliberk«, Koroškim pokrajinskim muzejem Slovenj Gradec, enoto Ravne na Koroškem, Kulturnim društvom Prevalje, Kulturnim društvom Leše, Kulturnim društvom Šentanel, Turističnim društvom Poljana in Turističnim društvom Šentanel.

Namen projekta je predstaviti kulturno in naravno dediščino v Občini Prevalje in Mestni

občini Pliberk, glede na zaokroženost območja in povezanost krajev skozi zgodovino. Projektne dejavnosti zajemajo analizo obravnavanega območja, popis kulturne in naravne dediščine, oblikovanje in izdelavo fotomonografije, monografije, pripovedk, filma in turističnih gradiv (zloženek, razglednic, zemljevida in spletne strani).

S projektom bomo analizirati in proučiti naravno dediščino in še ohranjeno kulturno dediščino na obeh straneh meje, ji določili razvojni moment ter pomen in ju promovirati v obliki kulturnega turizma.

Projekt se bo zaključil avgusta 2006. Ob zaključku bomo pripravili tudi razstavo in predstavili vse produkte. V okviru razstave bomo predstavili tudi film o Občini Prevalje in Mestni občini Pliberk.

Sestanek s partnerji projekta Phare Po poteh koroške kulturne dediščine

(Foto: arhiv Občine Prevalje.)

KRIŽEV POT IN PASIJONSKA MOTIVIKA

Mag. Simona Javornik

Velika nóč je najpomembnejši, največji in najstarejši krščanski praznik, po pomenu mu v Evropi sledita božič in veliki šmaren oziroma Marijino vnebovzetje. Praznovanje velike noči sega že v 2. stoletje našega štetja, kjer so v okviru primarne krščanske skupnosti v Jeruzalemu praznovali pasho. Ob veliki noči se kristjani spominjajo Kristusovega vstajenja, s katerim naj bi svet odrešil večnega pogubljenja, zato je to za kristjane najpomembnejši dogodek odrešenjske zgodovine in križ ali podoba Križanega za vse krščanske skupnosti osrednji up odrešenja. Pasijonska motivika, kot imenujemo upodobitve Kristusovega trpljenja med velikim četrtkom zvečer do jutra velikonočne nedelje, velja za najstarejši del zapisanega evangelijskega gradiva.

Seveda se je predstava o Jezusu in s tem tudi podoba Križanega v stoletjih zgodovine spreminjala. Prve upodobitve prizorov Kristusovega trpljenja lahko najdemo že v antiki, na rimskih pasijonskih oziroma triumfalnih sarkofagih, med letoma 340 in 400, vendar prizori niso nanizani v kontinuirani pripovedi križevega pota, kot je to kasneje v navadi, ampak se pojavljajo prizori Križanega v spremstvu starozaveznih in novozaveznih prizorov. V teh prizorih je Kristus upodobljen kot kralj zmagovalc, namesto trnove krone je njegovo glavo pokrivalo kraljevo pokrivalo – zlata krona in je bil križ prej kraljevo žezlo kot pa orodje njegovega trpljenja. Prvo jasno upodobitev križanja so odkrili šele pri slonokoščenem reliefu iz leta okoli 420 v severni Italiji. V pozno karolinškem obdobju 9. stoletja lahko na podobah Kristusa na križu prvič uzremo trpljenje, po 11. stoletju pa najdemo motiv trnjeve krone v prvih prizorih Jezusa, ki nosi križ. Na splošno pa

lahko razvoj pasijonske motivike v poznejšem srednjem veku povezujemo s kontemplacijo in z molitvami frančiškanov in dominikancev, prvim frančiškanom pa gre tudi zasluga za prve oblike tipa slikanih razpel.

Prehod motiva Kristusa kot vladarja na križu v Kristusa, trpečega do smrti, kakršnega poznamo še danes, se zgodi v 13. stoletju. Upodobitve Kristusa z zlato krono zamenja trpeči Kristus s trnjevo krono in namesto pribijanja na križ s štirimi žebli ga pribijajo s tremi, ki simbolično pomenijo pokorščino, potrpljenje in ponižnost.

Ob na upodobitvah vedno bolj potenciranem trpljenju Kristusa v stoletjih, ki sledijo, na pasijonsko motiviko nastajajo variacije novih motivov in nove pobožnosti: upodobitev arma christi (orodja pobožnosti), s katerimi so Kristusa mučili, potem prizor Svete Nedelje, kjer so ob pasijonskem Kristusu naslikana opravila, povezana z orodji mučeništva iz pasijona, ki naj bi se na praznike ne uporabljala, ker bi njihova uporaba mučila samega Kristusa; dalje čaščenje sv. Rožnega venca, sv. Krvi, Veronikinega prta itd. Vsa ta množica novih motivov in njihovih upodobitev pa je med srednjeveške vernike vnašala zmedo, zato lahko v tem najdemo delni odgovor na

Ena od skulptur križevega pota v Radljah iz leta 1724

(Foto: Andreja Čibron - Kodrin.)

vprašanje, zakaj v tem času nastanejo prve potrebe po urejenih in logičnih upodobitvah Križevega pota.

Križev pot ali lat. *Via Crucis* danes vsebuje 14 postaj. Križev pot simbolizira trpljenje kot temeljno resnico veliko modrosti sveta. Začetki čaščenja križevega pota segajo v Jeruzalem, kjer so verniki začeli gojiti pobožnosti do človeškega trpljenja božjega Odrešenika. Nedvomno so najbolj prispevali k čaščenju trpljenja in popularizaciji motiva križarji med 11. in 13. stoletjem, ko so si ob križarskih pohodih naredili znamenje križa na desno ramo. S tem so simbolično hoteli prehoditi tisti del Jezusovega trpljenja, ki je povezan z nošnjo križa. Istočasno so se v srednjem veku razvijale tudi procesije, ki so z nošenjem križa predstavljale le del celotne pobožnosti, hkrati pa se takrat prvič pojavi dramsko obujanje pasijona.

V srednjem veku so bili predhodniki postaj križevega pota znamenja najrazličnejših oblik: križi, stebri, pokopališki svetilniki. Preproste oblike poti trpljenja, ki se praviloma končajo s kalvarijo, se pojavijo konec 15. stoletja. Najlepše izmed kalvarij v osrednji in zahodni Evropi so nastale v 17. stoletju. Te so s svojimi postajami trpljenja že napovedovale začetek križevega pota v obliki, kot ga poznamo danes. V tistem času so čaščenje trpljenja Kristusa na njegovi zadnji poti popularizirali med ljudmi vedno bolj razširjeni molitveniki, pridigarji tiski in še posebno knjižice, ki so poučevale o bogoslužju na štirinajstih postajah. Cerkev je v 17. stoletju za križev pote celo dajala odpustke, saj je vernik lahko opravil pobožnost, enakovredno pobožnosti v Jeruzalemu, kar doma. Istočasno se za tovrstno pobožnost uvajajo nova pravila, da se v skladu s križevim potom v cerkvi Božjega groba v Jeruzalemu tudi križev pot v evropskih cerkvah začne na evangelijski strani. Vernik mora za odpustke obiskati vse postaje križevega pota po vrsti ter obred zaključiti brez prekinitve. Zagotovo predstavlja v zgodovini križevega pota najpomembnejši dogodek postavitev križevega pota s štirinajstimi lesenimi križi v Koloseju v Rimu. Zasluga za to pripada papežu Benediktu XIV., ob svetem letu 1750.

V Sloveniji se je v 16. stoletju okrepila navada postavljanja križev ob poteh in križiščih. Znamenja, ki poleg pasijonskih kapel in kalvarij sooblikujejo našo kulturno krajino, pričajo o tem, da je čaščenje Jezusovega trpljenja tudi pri nas bilo globoko zakoreninjeno. Prvi ohranjeni križev pot na Slovenskem je iz leta 1653 s petimi poslikanimi kapelicami na prostem pri cerkvi sv. Štefana v Štepanjskem naselju v Ljubljani. Pasijonska obeležja na prostem so danes ohranjena na skoraj celotnem slovenskem ozemlju, razen v slovenskem delu Istre in Prekmurju. Za Koroško najpomembnejša pot Kristusovega trpljenja je nastala v Radljah leta 1724 v obliki skulptur, ki predstavljajo prizore petih skrivnosti rožnega venca in jih je v naravni velikosti izklesal graški kipar Schoy.

Križev pot, ki ga je leta 2005 izdelal Stanko Lodrant in stoji ob vznožju Brinjeve gore.

(Foto: Andreja Čibron - Kodrin.)

V 18. stoletju se je štirinajst postaj križevega pota v obliki tabelnih slik preselilo v notranjščino cerkva, vzporedno pa so zaradi tradicije ohranjala tudi znamenja križevih potov na prostem. Najbolj znameniti slovenski križev pot v obliki tabelnega cikla je naslikal slovenski baročni slikar Fortunat Bergant leta 1766 za cerkev samostana v Stični.

Z jožefinskimi reformami cesarja Jožefa II. se v 18. stoletju prepovejo vse procesije v času štiridesetdnevnega posta, prepoved velja tudi za pasijonske igre in javno nošenje križa. Spremembe so doletele tudi križev pot, saj se nekatere izmed postaj niso ujemale z evangelijskimi besedili, posledica tega je, da so morali križev pot iz cerkva odstraniti. Po smrti Jožefa II. konec 18. stoletja se je vse do začetka 19. stoletja čaščenje križevega pota v cerkvah ponovno uvedlo in se je v klasični obliki ohranilo vse do danes.

Uporabljena literatura

Ferdinand Šerbelj, Križev pot Antona Cebeja v okviru tradicije, Narodna galerija, Ljubljana 1994.

Opomba

Križev pot in pasijonska motivika sta bila predstavljena v »Muzejski zgodbi« na Koroškem radiu 17. 4. 2006.

ŠTEHVANJE (Kufenstechen)

Aljaž Gradišnik

Koliko Slovencev sploh še ve za slovenski običaj štehvavanja v Ziljski dolini? Pravzaprav – ali vemo, kje Ziljska dolina sploh je, in poznamo dejstvo, da smo tam doma tudi Slovenci?

O štehvanju v Ziljski dolini na Koroškem obstajajo zapisi oz. literatura. Prvi zapis je nastal že leta 1813, ko je običaj dokumentiral narodopisec in slavist Urban Jarnik¹. Iz leta 1867 pa je zapis Matije Majarja - Ziljskega, ki je izšel v češkem časopisu *Českeho Museum*.

Običaj je leta 1963 v delu Ziljsko štehvanje in njegov evropski okvir² opisal tudi dr. Niko Kuret. Ugotavljal je, da običaj izginja oz. se je večidel ponemčil, le redko kje je še v slovenščini oz. deloma v slovenščini.

Ziljsko štehvanje

Štehvanje se v vaseh ob Zilji odvija enkrat letno v nedeljo pred ali po godu zavetnika župnijske cerkve. Za ta lokalni cerkveni dan uporabljajo izraz žegnanje, medtem ko se drugod, po Sloveniji, uporabljata še izraza proščenje ali 'lepa nedelja'. Te nedelje Nemci imenujejo Kirchtag.

Rasi (fantje) in rasle (dekleta) se zberejo pred vaško gostilno. Dekleta so oblečena v pisane narodne noše, naškrobljena krila, fantje so opravljeni v 'ledraste' hlače, pisan telovnik z rutico in obuti v visoke škornje, za katerimi imajo zataknjeno štehvansko kapo na cof. Vsi skupaj, z muzikanti na čelu spreveda, se odpravijo skozi vas k maši v cerkev. Po maši se sprevod vrne na vas, na nedeljsko kosilo. Dekleta in fantje se nato ponovno zberejo v središču vasi. Sprevod deklet in fantov, ki jezdijo težke neosedlane tovarne konje, se premakne do stebra, na katerega pritrdijo sod, podoben golidi. Konjeniki eden za drugim jezdijo in s posebnim železnim tolkačem udarjajo – 'pobijajo sod', dokler ga ne razbijejo. Konjeniku, ki je z udarcem razbil sod, pripada čast, da od dekleta dobi venček, krancln. Sledi ples, 'rej', pod lipo, kjer pojejo štehvanske pesmi, najbolj znana med njimi je *Bueh nam dej te duober čes* (Bog nam dajte dober čas). Žegnanje se konča z veselico, ki traja dolgo v noč.

O pesmi rejcev *Bueh nam dej te duober čes* je dr. Kuret davnega leta 1963 zapisal, da še ostaja v slovenščini, medtem ko ostale pesmi po večini že pojo v nemščini. Za slovenski narod žalosten primer ponemčevanja v stilu Hitlerjevega ukaza za slovenski živelj na Koroškem: *Kaernter, sprich deutsch!* (Korošec, govori po nemško!) je, ko o tej slovenski pesmi zapiše: »Šolski ravnatelj Andreas Fischer v Čajni je naposled z lastnim 'prevodom' poskusil

Poziranje turistom (nasmeh na lica in skrivanje cigaret)

(Foto: Aljaž Gradišnik)

izpodnesti še ta zadnji pomnik slovenske starine ter tako dati vsej šegi 'pristno nemško' lice ...» Ugotavlja tudi, da je nemški prevod v nekaterih vaseh že izpodrinil slovenski original in da z zamenjavo poskušajo tudi po drugih vaseh. Kuretova zaključna misel o ziljskem štehanju je, da bo prihodnost pokazala, v kolikšni meri bo germanizacijski valjar uspel ugonobiti slovenski 'prvi rej' pod lipo.

Ziljska dolina 42 let pozneje

Ziljska dolina sega nekako do Beljaka pri izlivu reke Zilje v Dravo, pravi občutek zanjo, kot geografsko obliko, pa dobimo šele pri Podkloštru. Na levem bregu Zilje kipi v nebo mogočni Dobrač, na desnem bregu pa so Karnijske Alpe.

Pred leti mi je znanec, sicer koroški Slovenec iz Roža, razložil, da so v Ziljski dolini na prisojni strani bolj nemške vasi, na osojni pa slovenske. Mene pa je tokrat pot vodila na 'Kirchtag' v vas Wertschach pod vzhodjem Dobrača na prisojni strani doline, torej po znančevi razlagi v nemško vas, za katero pa sem kasneje našel tudi slovensko ime Dvorče.

Štehanja sem se po naključju udeležil skupaj s pisano družino: z Gradčanom, zakonskim parom z Dunaja in s Korošcem iz Labotske doline.

Običaj se je odvijal podobno, kot ga je v svojem delu opisal dr. Kuret. Pred vaško gostilno se je pričela zbirati mladina, oblečena v ziljsko (slovensko) narodno nošo. Ko so se zbrali, se je sprevod, na čelu katerega so igrali muzikantje, odpravil k maši v 10 minut oddaljeno sosednjo vas, saj v Dvorčah nimajo cerkve. Pred cerkvijo so se združili z domačim sprevodom in drugimi, ki so prišli k maši. Vsi skupaj so prepevali odšli k maši. Prva pesem oz. kitica je bila nemška, ob naslednji pa se mi je zazdelo, da slišim slovenske besede, vendar v to nisem bil povsem prepričan.

Na pokopališču, za katerega pogosto pravijo, da je osebna izkaznica kraja, nisem opazil niti enega slovenskega zapisa. Napisi na nagrobnikih so nemški, večina priimkov je nemških, le nekaj jih je, za katere je očitno, da so slovenski oz. slovenskega izvora (Janschitz, Zavodnik, Mejovsek ...).³

Po maši sta obe skupini v narodnih nošah na kratko zaplesali pod lipo, nakar se je dvorška skupina z godci vrnila v svojo vas na nedeljsko kosilo. Ob 14.00 so se dekleta in fantje v narodnih nošah ponovno začeli zbirati v središču vasi, pridružili pa so se jim še ostali prebivalci in tudi nekaj turistov. Sprevod deklet in fantov, ki so jezdili težke neosedlane konje, se je

Tradition versus Trend: 'Aubetna kikla za sedet, čik pa koj paše po maužni ...'

(Foto: Aljaž Gradišnik)

Rasi (fantje) in rasle (dekleta) prineso faslc (sod).

(Foto: Aljaž Gradišnik)

Ziljska noša, neosedlan konj, tolkač ... in obilo poguma

(Foto: Aljaž Gradišnik)

Sod je že dodobra načet od udarcev.

(Foto: Aljaž Gradišnik)

premaknil do stebra, na katerega so pritrčili sod. Konjeniki so počasi odjahali po cesti tako, da so bili od stebra s sodom oddaljeni približno 50 metrov. Pevci so začeli peti. Ko so odpeli, so muzikanti zaigrali hitro polko, konjeniki pa so zdirjali skozi špalir gledalcev proti stebri in s tolkači treščili po sodu. Nato so se vrnili na izhodišče, pevci so zapeli drugo kitico (pesem), muzikanti so zaigrali še bolj glasno, konjeniki pa ponovno v dir ... Petje, igranje muzikantov ter dirjanje konjenikov se je ponavljalo, sod na stebri pa je bil z vsakim udarcem bolj zdelan.

Konji so postajali utrujeni in nemirni, eden je celo podivjal. Jahač je imel srečo, saj mu je uspelo konja usmeriti s ceste na travnik, kjer ga je konj nato stresel na 'mehkejšo' podlago.

Vindiš – slovensko

Par z Dunaja, s katerim sem skupaj opazoval dogajanje, je komentiral petje, rekoč, da v teh krajih govorijo grozno nerazumljivo narečje, saj določene kitice malo še razumejo, druge pa popolnoma nič! Naš pogovor je slišala domačinka. Pristopila je in nam razložila, da je tista 'ta druga', nerazumljiva kitica zapeta po windisch (vindiš). Ko se je Dunajčan začudil, vindiš, kaj pa je to za ena špraha (jezik), je domačinka razložila, da je to stara špraha, ki so jo nekoč govorili ... Nasmehnila se je in vprašala, he, he ... nič ne razumete, kaj? Dunajčan je odkimal, jaz pa sem rekel, da razumem. Aja, sta se začudila dunajski par in domačinka. Pribil sem v narečni nemščini, ja, seveda, saj sem iz Mežiške doline pri Podjuni (Joa froilich, I bin joa von Miesstol neb'n Jaunto!). Aha, je pokimala domačinka in pripomnila, ja ja, v Podjuni pa tako ali tako skoraj vsi še znajo vindiš, sicer pa se tudi tebi sliši, da si od 'tam'. Dunajčanu sem dodatno pojasnil, da na južnem Koroškem veliko ljudi zna slovensko, tj. jezik Slovencev tostran in onstran meje, ki mu pač nekateri rečejo vindiš. In pri tem je ostalo – da sem s spodnje Koroške in da znam tudi vindiš oz. slovensko.

Po sedmem ali osmem udarjanju se je sod razletel po tleh. Štehvanjci so odjahali k stebri, 'dečla' je vsakemu dala obroč razbitega sode, le štehvanje, ki je s tolkačem razbil sod, je dobil 'krancelček'.

Konjeniki so odvedli konje domov in se skupaj z gledalci premaknili pod lipo, bolje rečeno lipico, ki še ne prav dolgo rase na travniku. Plesalci so se razvrstili okoli lipe, pevci so zapeli pesem *Bueh nam dej te duober čes*, nato so muzikanti zaigrali, plesalci pa so 'zarajali' okoli lipe. Pevci so, kot poprej, izmenjaje peli slovenske in nemške pesmi, besedila pa so brali iz majhnih pesmaric. Tokrat sem pristopil k pevcem ter enega poprosil, da mi je pokazal pesmarico, zlepljeno iz fotokopij. Na prvi

'Rej' pod oz. okoli nedavno posajene lipice ob petju štehvanjskih pesmi

(Foto: Aljaž Gradišnik)

strani je bila nemška kitica, na drugi pa ista kitica v slovenščini, domnevam, da v ziljskem narečju (besedilo je bilo tudi brez šumnikov). Ko so pevci naslednjič zapeli slovensko pesem, sem jo primerjal z besedilom v pesmarici. Dva sta lepo in pravilno izgovarjala pretežni del slovenskih besed, le pri težjih se jima je zapletalo, medtem ko so ju preostali bolj z 'la-la-la' nekako poskušali ujeti. Na podlagi tega sem sklepal, da 'tista' dva mogoče le znata slovensko, drugi pa zagotovo ne.

Ples, rej, pod lipico, ki ni nudila nobene sence pred žgočim popoldanskim soncem, je trajal dobre pol ure, nakar smo se vsi skupaj preselili na senčni vrt pri gostilni, kjer se je že širil vonj po 'viršlah in kartofelsat' (klobase in krompirjeva solata) ter pivu, muzikanti pa so 'urezali' Avsenikovo Na Golici oz. z nemškim naslovom 'Trompetenecho'.

Zanimivo se mi je zdelo, da sem slovenske besede slišal le (poleg pesmi), ko je konj vrgel po tleh jahača. Takrat se je nekdo v množici zadržal v različni slovenščini: 'Tito! Partizani, gremo na juriš!' Temu je sledil smeh domačinov, tako da sem sklepal, da je to običajen vzklik posameznika, čeprav nisem imel najmanjše ideje, čemu je bil namenjen. Dečle so se po reju pod lipo preoblekle v moderna oblačila oz. v kratke usnjene hlače, medtem ko so fantje (štehvanjci) ostali v slovenskih nošah (dolge usnjene hlače s škornji in telovnikom). Preostali pa so bili večinoma oblečeni v kratke usnjene hlače z naramnicami, obuti v čevlje in volnene dokolenke, kot običajno vidavamo Avstrijce.

Pa še to. Muzikanti so na 'gaudi' (veselici) igrali skoraj samo polke, saj so po vsakemu zaigranem valčku ali zabavni skladbi sledili jezni vzkliki, Wir wolma Polka tonz'n! (Hočemo plesati polke). Muzikanti so mi nato pojasnili, da pač na Zilji znajo samo polke plesat ...

S Koroškega domov na Koroško

Po 'gaudi' sem po avtocesti odhitel domov z Zilje na Koroškem mimo Vrbskega jezera in Celovca na Koroško – slovensko Koroško, na Ravne na Koroškem, v domačo Mežiško dolino, za kar sem porabil dobro uro. Ob misli na Ziljanko, ki niti pomislila ni, da je Mežiška dolina že 'unten', spodaj (v Sloveniji), kot običajno rečejo avstrijski Korošci, sem se nasmehnil. Sicer se pa tudi nisem nič zlagal. Mežiška dolina je 'ob' ali 'zraven' Podjune.

V naslednjih dneh sem v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah poiskal gradivo o ziljskem štehvanju ..., nato je nastal ta članek.

Z zaključno mislijo pa se vračam k delu dr. Nika Kureta, da bo prihodnost pokazala, ali bo germanizacijski valjar ugonobil slovenski prvi rej pod lipo – v tej (nemški?) vasi ga še ni povsem.

OPOMBE

¹ Zuege aus den Sitten der Gailtaler, Wochenblatte Carinthia, Celovec 1813

² Kuret, Niko: Ziljsko štehvanje in njegov evropski okvir, SAZU, Ljubljana 1963

³ V občini, v katero spada vasica Dvorče, so leta 2001 našli manj kot 1 % ljudi, ki so navedli slovenščino za svoj pogovorni jezik. Vas Dvorče šteje približno 100 ljudi.

DOLINŠKOVE

»ZAUSTAVLJENE PODOBE ČASA« 1:

O novi ambulanti pa o barakah in delavskih hišicah pričajo stare Dolinškove fotografije izpred 55 let

Miroslav Osojnik

Vsi se še dobro spominjamo Maksa Dolinška, učitelja, planinca, športnika, prvega upravnika ravskega Delavskega muzeja in strastnega fotografa. Njegova zasluga je, da je ohranil za nas in za poznejše rodove pisano paleto fotografij neprecenljive vrednosti, ki pričajo o živahnem utripu našega kraja. Kar težko se je na hitro odločiti, kaj izbrati iz njegovih »zaustavljenih podob časa«, ker pa je Koroški fužinar začel izhajati šele konec leta 1951, ni utegnil »priobčiti« tudi teh zanimivih fotografij, saj je mojster Dolinšek tega leta ujel v svoj objektiv tudi novo ambulanto pa Gradisove barake ob njej in novozgrajene delavske hišice v kraju.

Leta 1951 je prvi sneg v Guštanju hitro pobelil okolico in zagrnil sledi pospešene gradnje in obnove. Z drobnimi belimi kristali je prekril tudi ravnico ob Suhi, kjer je zrasla nova ambulanta. Po dolgotrajnih zapletih pa tudi nekajmesečnih prekinitvah – glavni problem je seveda bil denar – so stavbo leta 1951 le dogradili in jo, žal še ne povsem dokončano, že 1. maja svečano predali plemenitemu poslanstvu. Prizidek na južni strani nove ambulante pa je ostal nedograjen. V tem času je kronično primanjkovalo posojil, zato je takratni Okrajni ljudski odbor nedograjeno stavbo leto pozneje odstopil krajevni

reševalni postaji. Novo ambulanto je seveda nujno potrebovala hitro razvijajoča se »fabrika«; potrebovale so jo družine železarjev. Od začetka v ambulanti še ni bilo luči ne tople vode pa tudi centralna kurjava še ni bila dokončana. Proti koncu leta pa je ambulanta že premogla v pritličju dve zdravniški ordinaciji in zobno ordinacijo, za čakalnico pa je služil prostrani hodnik. Desno so bile sobe za ležeče bolnike s sobo za bolničarke. V nadstropju pa so uredili sobo za steriliziranje obvez, sobo za fizikalno terapijo, šok sobo, malo operacijsko sobo, laboratorij ter rentgensko sobo s temnico. Za tiste čase je bila takšna ambulanta pravi podvig!

Tik ob novi ambulanti pa so v tem letu zrasle številne lesene barake. Zgradil jih je »Gradis«, da so lahko v njih našli prostor zidarji in drugi mojstri gradbene obrti. Menda so jih v zelo kratkem času tako uredili, da v majhnih in ličnih sobicah skoraj nič več ni »dišalo« po barakah, kar 22 mladih družin pa je imelo za tisti čas dokaj solidno streho nad glavo.

Aprila 1951 so v Guštanju ustanovili stanovanjsko zadrugo, ki je ponudila nekaj posojil na leto. To možnost, ki se je seveda nasmihala bolj »korajžnim«, so z veseljem izkoristili tisti, ki so želeli zgraditi lastno hišico. Najprej so zrasle tri za novo ambulanto. Druge

Novozgrajena ambulanta na ravnici ob Suhi

(Fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja – enote Ravne št. 19.051, foto: Maks Dolinšek.)

tri so vzniknile ob Suhi, tam, kjer je pot zavila proti Šratneški žagi. Kar pet hišic pa je že bilo pod streho ob Hotuljski cesti, nad nekdanjim »tajhtom«, ki je še

kako leto poprej nudil brezplačne večerne žabje koncerte. Kraj se je torej nezadržno širil in v vseh letnih časih živahno utripal pod košato Uršljo goro.

**»Gradisove«
barake
ob Suhi
na zimo
1951**

(Fototeka KPM
št. 8.281,
foto: Maks Dolinšek.)

**Tri delavske
hišice
ob Suhi
leta 1951**

(Fototeka KPM
št. 19.049,
foto: Maks Dolinšek.)

**Tudi ob Hotuljski
cesti so
zrasli lepi
domovi
železarskih
družin**

(Fototeka KPM
št. 19.053,
foto: Maks Dolinšek.)

Topla – biser iz pozabljenih časov, park raznovrstne narave, prijaznih ljudi ...

Martin Vernik

Za Črno na Koroškem je včasih veljalo prepričanje, da se tam svet konča. A mnogi, ki pridejo v te kraje prvič, zagotovo pridejo še kdaj, saj zanje obvelja prav nasprotno prepričanje – tam se svoboda šele zares začne. Ko te kraje enkrat поблиže spoznaš, te vedno nekaj vleče tja, kjer se na okoliških hribih in gorah svet komaj prav odpre.

Sožitje narave in ljudi

Črno je v preteklosti zaznamovala odločitev, katere breme nosijo domačini še danes. In zaradi tega kar ne moremo verjeti, kolikšen delež neprecenljivega sveta je odnesla želja po naglem napredku in razvoju. A narava se ne da in kljub ranam še zmeraj bogati, navdušuje in pritegne mnoge naravoslovja željne popotnike. Zagotovo je ena najslikovitejših gorskih dolin – dolina Topla, tista, ki še kar vztraja v nekem idiličnem, že zdavnaj pozabljenem preteklem času. Zaradi številnih naravnih lepote, izjemne kulturne krajine in edinstvene etnološke dediščine je s celotnim ovršjem Pece in z obdajajočimi pobočji zavarovana že od leta 1966 kot naravna znamenitost. Je redko poseljena in celoten zaselek zajema pet mogočnih osamelih kmetij, ki jih imenujemo celki in ki so značilni prav za Koroško. Kmetije Burjak, Florin, Kordež, Fajmut in Končnik zaznamuje izjemna arhitektura domačij in kašč iz 16. do 19.

stoletja. Grajene in obnovljene so tradicionalno, iz lesa in kamna, ter pokrite z enodelno skodelno kritino. Nekoč je na kmetijah živelo veliko več ljudi. Poljedelstvo je izgubilo osrednji pomen in osnovni vir dohodka je postal gozd.

Tudi Toplo je v preteklosti zaznamovalo rudarstvo. Rudosledno dovoljenje je za območje Črne že leta 1644 dobil Matevž Ludinger, upravitelj rudnika zlata pri grofu Tattenbacherju. Vse odtlej se je število prebivalcev v Črni večalo. V zgodovinskih zapisih iz začetka 19. stoletja se velikokrat omenja družba Brunner-Kompoš, ki je s pridobitvijo rudarskih pravic zaznamovala razvoj rudarstva v Črni. Prav Simon Kompoš je leta 1835 dobil koncesijo tudi za izkoriščanje rude v Topli. Postavil je drobilnico, mlin za rudo, zraslo pa je tudi rudarsko naselje. Po 1841. zgradijo še stope, talilno peč in orodjarno, saj se je proizvodnja rudnika v Topli večala. Danes je rudnik zaprt, a namenjen turističnemu ogledu.

Alpski endemit zoisova zvončnica (Foto: Martin Vernik.)

Kaj pa narava? Zakaj je Topla naravna znamenitost? Zaradi celote! Zaradi prepletanja življenja ljudi in narave, ki tukaj obstajata v sožitju že mnogo let. Nad dolino Topla se bohota pogorje Pece. To je kompleksno gorsko območje vzhodnih Karavank s Peco, ki je najvzhodnejši dvatisočak v Sloveniji. Pogorje je prepleteno z značilnimi površinskimi in podzemnimi kraškimi pojavi in procesi ter predstavlja tako imenovani visokogorski kras. Znotraj območja je prepoznanih več naravnih vrednot, ki so predstavljene v tabeli.

Zatočišče redkih ptic

Narava se tako kot drugod v Alpah tudi v Topli prebudi z rahlim zamikom, saj sneg ostaja v dolini dlje. A ko zacvetijo travniki in pašniki v uleknenem dnu doline, se Topla pokaže v svojem najlepšem mozaiku. Pisani travniki in pašniki so bivališče redkih vrst metuljev, v Burjakovem močvirju, katerega le del je še ohranjen, pa so našle zatočišče ogrožene rastlinske vrste, med katerimi bomo presenečeni prepoznali tudi kakšno orhidejo. Kjer niso travniki in pašniki, je gozd. Prevladuje smreka z velikim deležem macesna, v enem delu pa so ohranjeni tudi bukovi gozdovi. Sonaravno gospodarjenje z gozdom in prilagojeni način sečnje ohranjata v Topli in sosednji dolini Koprivni izjemno gostoto redkih in na evropskem nivoju ogroženih vrst ptic. Zato je Topla vključena tudi v evropsko ekološko omrežje Natura 2000 po Direktivi o pticah. Nekatere vrste teh ptic poznamo vsi, na primer divjega petelina ali pa ruševca. Ruševca živi za razliko od sicer večjega petelina v pasu ruševja, pasu, kjer smrekov gozd zamenjajo nižji, boru podobni grmički ruševja. Nad pasom ruševja je še pas gorskih travnikov in nato skališč, kjer živi še njuna sorodnica belka. Območje Tople pa je pomembno tudi za ohranjanje četrte koconoge kure, to je gozdnega jereba, ki živi dokaj prikrito in skrivnostno življenje. V Topli najdemo tudi dve vrsti šov, ki sta evropsko ogroženi in redki tudi v slovenskem merilu. To sta koconogi čuk in naša

Dolina Topla — na desni kmetija Fajmut

(Foto: Matjaž Bedjanič)

Ruševje na Peci

(Foto: Martin Vernik)

Peca — pogled proti Raduhi

(Foto: Matjaž Bedjanič)

najmanjša sova, mali skovik. Nad Toplo je večkrat opažen tudi prelet planinskega orla, v stenah pogorja Pece pa gnezdi sokol selec.

Niso pa samo redke ptice tiste, ki so našle v Topli eno zadnjih zatočišč na Koroškem. V dolini Topla je bilo najdenih okoli 30 vrst dnevnih metuljev, kar pa zaradi precejšnje neraziskanosti ne odraža dejanskega stanja pestrosti na tem območju. Pri prvi serpentin ceste v Toplo je bil včasih na meliščih prisoten gorski apolon, ki je bil nazadnje zanesljivo najden leta 1982. Vsaka nova informacija o pojavljanju te vrste je za naravovarstvenike zelo zanimiva. V tem delu Tople najdemo tudi eno močnejših populacij štajerskega rjavčka *Erebia stirijs*, samo tukaj pa na celotnem ozemlju Podravja in Koroške najdemo črnotnega repkarja *Satyrrium spini*, ki je drugod po Sloveniji splošno razširjen in ni ogrožen. Omeniti je treba še raka koščaka, saj se v potoku, ki teče po dolini in ima isto ime kot dolina, torej Topla, redno pojavlja.

Iz botaničnega vidika je kot rastišče alpskih vrst na vzhodni meji območja razširjenosti zlasti pomembno ovršje Pece. Ker je to območje mednarodno prepoznavno in pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, ima ta del danes status potencialnega območja Natura 2000 in bo prav gotovo v prihodnje del omrežja Natura 2000 tudi postal.

Med številnimi zanimivimi rastlinami velja omeniti mali alpski zvonček *Primula minima*, alpsko zlatico *Ranunculus alpestris*, poleglo alpsko azalejo *Loiseleuria procumbens* ter endemite kamniško murko *Nigritella lithopolitana*, skalno smiljko *Cerastium julicum*, peško ovsiko *Helictotrichum petzense* ter zoisovo zvončnico *Campanula zoisii*. Slednje je Slovenija dodala na seznam Natura 2000 in ker je endemit Alp in prvič tudi opisana pri nas, smo lahko nanjo še posebej ponosni.

Projekt za ohranjanje biotske raznovrstnosti in trajnostni razvoj

Danes, bolj pogovorno, pravimo, da je Topla zavarovana kot krajinski park. Ima sicer vse lastnosti krajinskega parka, vendar je do dejanskega statusa treba narediti še nekaj korakov, predvsem pa izdati nov pravni akt. Kljub dolgotrajnemu in nezačetemu postopku pa poteka veliko naravovarstveno usmerjenih aktivnosti znotraj zavarovanega območja. V letih 2001–2004 je Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Maribor, izpeljal projekt »Krajinski park Topla – upravljanje narave s sodelovanjem in partnerstvom«, ki sta ga podprli nizozemska vlada in Komisija za izobraževanje in komuniciranje pri IUCN (Svetovna naravovarstvena organizacija), vodila pa Agencija Republike Slovenije za okolje. Z vsemi domačini in ostalimi deležniki, ki s svojo aktivnostjo

vplivajo na videz Tople, so bile premostene ovire dotedanjega »parka na papirju« in mogoče je bilo postaviti temelje nadaljnjega razvoja zavarovanega območja. Prav sedaj pa v Topli potekajo aktivnosti, ki sledijo tem opornim točkam, saj je občina Črna na Koroškem uspela pridobiti sredstva iz evropskega programa Phare: Čezmejno ohranjanje biotske raznovrstnosti in trajnostni razvoj. Verjamem, da bodo rezultati projekta marsikoga privabili v te kraje, pa je mogoče prav, da že zdaj zapišemo nekaj o tem zahtevnem projektu.

Namen projekta je postaviti dolgoročne temelje ohranjanja biotske raznovrstnosti zavarovanega območja Tople, s poudarkom na vrstah, ki so evropsko ogrožene. To seveda brez vključevanja vseh v prostoru kakorkoli prisotnih ni mogoče udejanjiti. Ciljne skupine so zato predvsem domačini, ki prebivajo na območju, lokalno prebivalstvo in obiskovalci z obeh strani meje. Projekt se posveča tudi osebam s posebnimi potrebami v razvoju ter aktualnim sektorjem, ki so vključeni v »upravljanje« območja.

Uradni partnerji v projektu so še Društvo za razvoj Južne Koroške (Verein Regionalentwicklung SüdKärnten), ki je partner onstran meje, Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Maribor, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenija) in CUDV – Center za usposabljanje, delo in varovanje oseb z motnjami v razvoju. Zagotovo pa projekta ni moč izpeljati brez številnih drugih strokovnih služb, zato je pomembno razširiti krog sodelavcev v projektu na Zavod za gozdove Slovenije, Kmetijsko-gozdarsko zbornico Slovenije, Zavod za varstvo kulturne dediščine in druge. Šele vse strokovne podlage bodo osnova, kam usmerjati posamezne ideje v prostoru in kako načrtovati nadaljnji trajnostni razvoj ob upoštevanju potreb lokalnega prebivalstva, katerim je prvenstveno projekt tudi najbolj namenjen. Njihove želje so najbolj pomembne, saj so njihovi predniki dokazali, kako je treba z naravo živeti. Od njih se lahko naučimo največ in so dejansko tisti, ki bodo ohranili Toplo za zgled tudi našim zanamcem. Želje in ideje je zatorej treba združiti. Tako je eden izmed temeljnih ciljev pripraviti osnutek upravljaljskega načrta z ustreznimi usmeritvami za trajnostno rabo naravnih danosti, ki bo povezoval različna stališča stroke, domačinov, društev in drugih deležnikov v skupno celoto. Vzporedno pa tudi že potekajo promocijske dejavnosti, s katerimi želimo kanalizirati negativne vplive povečanega turizma in prometa v dolini Topla ter promovirati sam proces Nature 2000 (več o Naturi 2000 lahko preberete v prejšnji številki Koroškega fužinarja). V ta namen bo na robu Tople urejeno informacijsko središče, v samem parku pa bo mreža izobraževalnih, sprehajalnih in kolesarskih poti.

Projekt traja 14 mesecev in se konča oktobra. Že zdaj pa vabljeni na spletno stran projekta <http://www.crna.si/> in v Toplo, kjer se ob vsakem letnem času zagotovo naužijemo njenih bogatih skrivnostnih čarov.

Tabela naravnih vrednot znotraj Tople
(povzeto po: Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot, Ur. l. RS, 111/04)

EV. ŠT.	IME NARAVNE VREDNOTE	KRATKA OZNAKA	POMEN	ZVRST
7127	Kordeževo močvirje	habitat ogroženih močvirskih rastlinskih in živalskih vrst pod domačijo Kordež v dolini Topla	državni	botanična, ekosistemska, zoološka
3676	Topla – nahajališče mineralov	nahajališče rudnih mineralov v sedimentnem profilu v rudniku Topla v dolini Topla	državni	geološka
3774	Topla – dolina	krajinsko zanimiva alpska dolina in bivališče ogroženih živalskih vrst v Topli, zahodno od Črne na Koroškem	državni	zoološka, ekosistemska
7190	Zajčja peč	na površju razkrita kamnina na južnem pobočju Pece, kjer je vidna narivna ploskev, imenovana Pecin nariv	državni	geomorfološka, geološka
7191	Topla – nahajališče fosilov	nahajališče fosilnih polžev vzhodno od domačije Burjak v Topli	državni	geološka
7194	Špičasta peč	skalni osamelec na Peci	lokalni	geomorfološka
7195	Topla – spodmol	večji spodmol pri domačiji Burjak v dolini Topla, zahodno od Črne na Koroškem	lokalni	geomorfološka
7196	Burjakova stena	slikovita stena tektonskega nastanka v dolini Topla	lokalni	geomorfološka, geološka
7197	Kordeževa glava – naravno okno	naravno okno pod Kordeževo glavo na Peci	lokalni	geomorfološka
3810	Korančevka	jama v Topli	državni	geomorfološka podzemna
7200	Snežna jama	brezno na Peci pod Končnikovim vrhom	državni	geomorfološka podzemna
3804	Ciganska jama	jama v dolini Topla	državni	geomorfološka podzemna
3805	Matjaževa jama	jama s kipom kralja Matjaža v Podpeci	državni	geomorfološka podzemna
7208	Topla – potok	levi pritok Meže	državni	hidrološka
7209	Burjakovo močvirje	habitat ogroženih močvirskih rastlinskih in živalskih vrst pri domačiji Burjak v dolini Topla	državni	botanična, ekosistemska, hidrološka, zoološka
211	Peca – območje arealne meje visokogorske favne in flore	visokogorska travišča in naskalni habitati na ovršju Pece	državni	botanična, ekosistemska, zoološka
3809	spodmol pri Vranici	spodmol v bližini jame Korančevke v Topli	državni	geomorfološka podzemna
7221	Deseteroglavi očak	smreka izjemnih dimenzij južno od planinskega doma pod Malo Peco	državni	drevesna
7226	Jakobe – smreka	smreka večjih dimenzij v Jakobah	državni	drevesna
7227	Končnikov drevored	drevored gorskih javorov pri kmetiji Končnik v dolini Topla	lokalni	drevesna
7228	Končnikova lipa	lipa večjih dimenzij v bližini kmetije Končnik v dolini Topla	lokalni	drevesna
7229	lipi pri Končnikovi kapelici	lipi večjih dimenzij pri kapelici v bližini kmetije Končnik v dolini Topla	lokalni	drevesna

PLEZALNI VODNIKI KOROŠKE

Pogovor z avtorjem Stankom Mihevom

Mag. Andreja Čibron - Kodrin

Koroška ni več bela lisa pri izdajanju plezalnih vodnikov. Konec lanskega leta so namreč pri Planinski zvezi Slovenije izšli Plezalni vodniki Koroške. Prva knjižica (168 str.) obravnava Raduho, druga (104 str.) se osredotoča na Peco in Uršljo goro, medtem ko v tretji (72 str.) najdemo opise plezališč in zaledenelih slapov ter ideje za turno in alpinistično smučanje. Avtor Stanko Mihev z Raven na Koroškem je s plezalnimi vodniki koroške stene približal domačim in tujim plezalcem ter pomembno prispeval k promociji Koroške; kako je ta večletni projekt potekal, pa je pojasnil posebej za bralce Koroškega fužinarja.

Plezalni vodniki so izšli lani decembra, vsaj zdi se tako, dokaj neopazno. Kakšni so bili prvi odzivi?

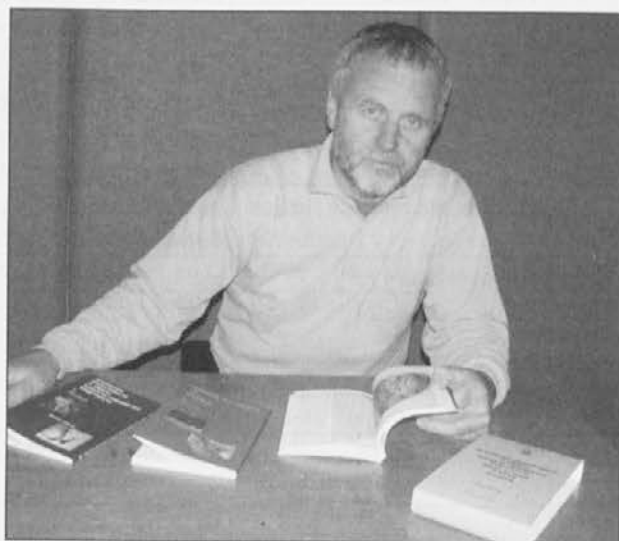
Trije alpinistični vodniki so izšli tik pred iztekom lanskega leta, in to pod okriljem Planinske zveze Slovenije. Ker jaz neposredno nimam s prodajo nič, se pač odvija tako, da je bilo nekaj objav v planinskih revijah in obvestilih. Glede na moj osebni karakter me niti ne moti, da stvari tako potekajo. Meni je pomembno, da sem vodnik pripravil do pomembnih podrobnosti, ki pomagajo uporabnikom, da se znajdejo v področjih, v katera so namenjeni plezati ali smučati.

Odzivi na uporabnost vodnikov so dobri, saj smo poizkušali pripraviti nekoliko drugačen vodnik z velikimi fotografijami, s skicami, kakor tudi z drugimi pomembnimi podatki.

Alpinist si že več kot trideset let, pa vendar, kaj te je spodbudilo, da so se lotil tako obsežnega zaloga?

To je šlo postopoma, kot večina takšnih stvari. Najprej večdesetletno plezanje v različnih letnih časih po vseh stenah, ki so bile opisane v vodnikih.

Andrej Gradišnik mi je povedal, da mu je Tone Golnar dal nekaj listov opisov in skic smeri stene Raduhe in Pece. Ob tem pa je vprašal, če bi se lotil priprave vodnika. Po krajšem premisleku sem privolil.

Stanko Mihev

(Foto: Andreja Čibron - Kodrin)

Mislil sem, da bo priprava do tiskanja trajala največ dolgi dve leti. Naj bo, sem še enkrat potrdil. Trajalo pa je polnih pet let do izida vodnika in opraviti je bilo treba tudi dosti vzponov, ki so mi jih pomagali preplezati starejši in mnogi mlajši člani našega kluba. Ko pa si globoko, moraš stvari pripeljati do konca. Nikoli mi ni bilo žal časa in sredstev, saj sem moral tudi sam še veliko stvari spoznati do podrobnosti. Moj devetletni sin pravi, da sem vodnik pripravljaval vso njegovo mladost, kolikor se pač on spomni. Pa tudi moja mama nas je spremljala na Grohotu in nam pripravljala tople obroke in priboljške.

Če bi te zdaj za nasvet, kako naj se zadeve loti, povprašal nekdo, ki bi tudi nameraval pripraviti plezalni vodnik, kaj bi mu svetoval?

Prvo je potrebno srce za stvar, ki se je misliš lotiti. Če je tega premalo, bo prišlo do izraza potem, ko se boš s problemi spravljal v kot, ko moraš zopet pognati voz navzgor. Veliko težav se pokaže med samim delom. Potem je tu odrekanje stvarjem, ki te še poleg tega veselijo v življenju. Saj, če stvari spoznaš do podrobnosti, moraš veliko dni preživeti v stenah, pa tudi ob prebiranju knjig in preučevanju zemljevidov.

Kot alpinist z bogatimi izkušnjami natančno veš, katere in kakšne podatke potrebuje plezalec. Ali si se zato odločil, da »uporabnikom« vzpone približaš z opisi, s skicami in fotografijami?

Že v vodniku sem napisal, da dobra fotografija in skica povesta mnogo več kot sam opis smeri. Tega sem se vseskozi držal in zato je bilo potrebno veliko dodatnih fotografij in dodatnih informacij, da te pripeljejo do vstopa v smer, ki jo želiš

preplezati. Fotografije in skice morajo biti velike. Pa še to smo poizkušali, da sta bili fotografija z vrisanimi smerni in skica smeri na sosednjih straneh, saj se tako poveča preglednost. Posebno to pride do izraza pri težavnejših dostopih do smeri.

Na Slovenskem je izšlo že kar nekaj plezalnih vodnikov. Ali si se zgledoval po njih ali pa imajo tvoji kakšne posebnosti?

Na Slovenskem izide bolj malo vodnikov z različna področja. Pa še tisti, ki zagledajo beli dan, so od istih avtorjev. Že izdani vodniki so določili velikost in obliko vodnika. V osnovi smo se držali teh oblik. Pri mojem vodniku sem hotel doseči večjo preglednost, zato smo vstavili fotografije in skice na celotno stran. Tudi imena posameznih delov v stenah smo prikazali.

Za teboj je večletno uspešno delo, pa vendar, katere so bile največje težave, s katerimi si se srečeval?

Največja težava je pri pridobivanju podatkov od alpinistov, ki so preplezali nove smeri, vendar niso opravili svojega dela, da bi opisali, narisali smeri. Po daljšem času pa se kaj pozabi, drugače predstavlja in so takoj težave. Potrebno je bilo dosti pisanja in klicanja, da so se pridobili podatki. Nekaterim smerem smo morali temeljito pregledati potek in jih preplezati, da ni bila zmešnjava še večja. Vse smo poskušali rešiti, vendar nikoli ne veš, ali komu delaš krivico.

Potem me je najbolj prizadelo, da se niti eno vprašanje iz starega vodnika ni rešilo. Vprašanja so se nanašala na

Peca – v severnih stenah potekajo lažje plezalne smeri, pozimi pa v žlebovih uživajo turni smučarji.

(Foto: Andreja Čibron - Kodrin.)

starejše, pozabljene smeri. Kot sem že omenil v vodniku, se je sedaj zaključilo eno obdobje, in delo prvih generacij alpinistov ne bo dovolj ovrednoteno. To si morajo pripisati tisti, ki bi morali to narediti, pa so nekako poniknili. Zob časa pa naredi svoje!

Katere plezalne smeri v koroških stenah so najbolj obiskane in zakaj?

Največ obiska imajo smeri v steni Male Raduhe. In še to le pet ali šest smeri. Te so Kamin pri Durcah, ZZ, Zagorčeva, Mihova Prednjači smer Plate. Nekaj takih smeri je še v Srednji Raduhi (Danijeva smer, Burjakova smer in Stanetova zajed), a samo ena smer v Veliki Raduhi je (Lojzetov kamin), ki doseže več obiska.

To ni nič novega, saj skozi vsa obdobja vse generacije alpinistov plezajo le določene smeri. Po mojem največ prispeva to, ker ni stalnih soplezalcev. Dobra naveza se mora poznati psihično in fizično veliko bolje, kot to obsega le navaden dogovor za plezanje ob koncu tedna. Zato je po mojem ostalo toliko prostora v stenah brez smeri. Skozi vsa leta moje alpinistične dejavnosti sem lahko to izkoriščal v vseh stenah na Koroškem.

Ali meniš, da se bo obisk alpinistov na Koroškem po izidu vodnika povečal? Koliko je sploh mogoče slediti dejavnosti alpinistov v koroških gorah? Se vpisujejo v planinskih postojankah in dokumentirajo tudi vzpone ali pa je vpisna knjiga namenjena le planincem?

Po izidu vodnika mislim, da bo obisk alpinistov nekoliko večji. Plezali bodo standardne smeri, za

druge smeri se bodo odločile le posamezne naveze. Od posameznih alpinistov je odvisno, koliko še imajo raziskovalnega duha. Danes je instant doba na vseh področjih. Pogledaš smer, poznaš vse težavnosti plezanja (varovanje na svetrovcih) in se zadovoljen vrneš domov.

Raduha — raj za plezalce (Foto: Miran Kodrin.)

Dejavnost danes sledimo preko lokalnih časopisov (Informativni fužinar) in preko elektronskih medijev.

V planinskih postojankah se večina alpinistov redno niti ne vpisuje ob obiskih v gorah. Alpinistične vzpone pa morajo alpinisti dokumentirati pri Planinski zvezi Slovenije, ko se registrirajo kot aktivni člani alpinističnih klubov. Za to je nekako poskrbljeno.

Čeprav se zdi, da so stene koroških vršacev dokaj gosto prepletene s smermi, se bo gotovo še našel kdo, ki bo utrl nov pristop. Ali spremljaš ta prizadevanja?

Res, da je že skoraj vse preplezano. Vendar za mlade generacije alpinistov to ni bil nikoli problem, saj hodijo čez reko, četudi je v bližini most. Danes je trend v alpinizmu, da preplezaš smeri prosto (plezanje brez umetnih pripomočkov, razen za varovanje), ki imajo težke detajle, prvopristopniki pa so jih preplezali z umetnimi pripomočki. Nikoli ni nič dokončnega. Človek, pač!

V Plezalnih vodnikih Koroške so zbrani opisi 305 plezalnih smeri in variant. Zanima me, ali si že preplezal vse in katera smer ti je najljubša oziroma se ti je katera še posebej vtisnila v spomin?

Vseh smeri ne moreš preplezati. Če bi, bi postal čisti "lokalec" in ne bi plezal še v ostalih stenah v Evropi in tudi drugod po svetu.

Posebno poglavje je bilo plezanje z Rokom Kolarjem v Piramidi – Veliki Raduhi. Bilo je več dogodivščin, in to v naših rosnih alpinističnih letih, ko se kališ. Posebno v Direktni smeri, ki je bila daljša in težavna smer. Izplezala sva ponoči in proti jutru prišla na planino Grohot.

Plezalni vodniki so za zdaj izšli le v slovenskem jeziku, v naših gorah pa pogosto srečujemo tudi tujce. Ali je morebiti načrtovana še izdaja v nemškem ali angleškem jeziku?

Za to se Planinska zveza Slovenije po mojem ne bo odločila. V Sloveniji je težava prodati že 800 vodnikov, kolikor je bila naša naklada.

Zanima me še, kje je vodnike mogoče kupiti in po kakšni ceni.

Vodniki se prodajajo v kompletu in cena znaša 9.800 tolarjev. Vodnike je možno kupiti po pošti na Planinski zvezi Slovenije (telefonska številka 01 4345 684). Kupiš ali naročiš jih lahko tudi v Mladinski knjigi na Ravnah.

Pri pisanju vodnikov si pridobil ogromno izkušenj. Ali že snuješ kakšen nov projekt? Kot vem, te »mikajo« t. i. šance.

Izkušenj sem res dobil veliko. Tako sem občutil, kako nastane vodnik z vsemi problemi in rešitvami. Vendar je bilo pri tem vodniku veliko zbiranja, urejanja in tudi nekaj mojih mnenj, vtisov...

Seveda imam nekaj dolgoročnih projektov – obdelavo imen v stenah Raduhe in mogoče zbiranje pripovedi domačinov in opisov zanimivih dogodkov.

Seveda me laično zanimajo obrambni ostanki dolinske pregrade na Šrotneku pred vdori Turkov na Koroško, imenovani Turške šance. Najbolj me moti, da ti skoraj nikjer v propagandnih akcijah Občine Ravne na Koroškem niso omenjeni in nič se ne naredi, da bi jih obvarovali. Narava in spomin počasi brišeta sledi naše zgodovine.

Najlepša hvala za odgovore in veliko uspehov v prihodnje pri novih projektih ti želim.

Pohodništvo v Društvu upokojencev Ravne na Koroškem

NA OBISKU V JOSIPDOLU

Adi Rauter

Pod pozhrtvovalnim vodstvom našega člana in vodiča Mirka Pušnika smo si pohodniki 9. novembra 2005 ogledali znamenitosti Josipdola. Kot rojeni Pohorec je Mirko kar žarel od sreče, da nam razkaže svoj domači kraj. Mi smo bili druga skupina pohodnikov, prva skupina je namreč obiskala ta zanimivi kraj že septembra lani. Skupaj si nas je ogledalo Josipdol 71 pohodnikov.

Pred vstopom v prijazen kraj Josipdol obiskovalca najprej očara znameniti lipov drevored, ki z urejenostjo in s hortikulturnim poudarkom nakazuje, da bo videl nekaj posebnega, kar je pohorski človek v preteklosti delal ali pa iztrgal času pozabe.

Ob prihodu v vas se takoj srečaš z znamenitim kamnom, s pohorskim tonalitom, ki je vgrajen v sleherno zgradbo, škarpo ob potoku, tlakovane poti okoli hiš, posebej pa še, prepričan sem, v dušo slehernega Pohorca. Za hip pomislim, da bi se moral Josipdol preimenovali v Kamendol.

Član turističnega društva g. Cvetko nas sprejme pri Kulturnem domu. Takoj opazimo, kako je ponosen na rezultate dela kulturno-etnološkega društva, ki je bilo ustanovljeno leta 2002. Z veliko energije in obsežnim poznavanjem zgodovinskega ozadja razstavljenih eksponatov nam predstavi muzej na prostem, ki se prične s prikazom starodavnega transporta lesa za kurjenje steklarskih peči iz pohorskih gozdov. Vodna riža je narejena v naravni velikosti in z malo domišljije obiskovalec vidi, kako so nekdaj splavljali les z vrha Pohorja v dolino.

Prijazni gostitelj nam nato predstavi steklarsko peč z orodji in izdelki. Tukaj vidimo značilne steklenice in razne druge izdelke z različnimi odtenki zeleno-rjave barve, odvisno od osnovne surovine, ki je bila kremenčeva kamenina, barve nianse pa so bile odvisne tudi od vsebnosti železovih oksidov.

Izvemo, da se je s steklarskimi izdelki iz Josipdola in drugih Glažut na območju Pohorja trgovalo širom po največjih evropskih mestih. Po granitnih kockah s Pohorja, s katerimi so takrat tlakovali ceste, pa so vozile imenitne kočije dunajskega cesarskega dvora. V neposredni bližini smo si ogledali kamnoseški plato z eksponati izpred 50 let, kladivo na prosti pad za cepanje kamnitih kock, transportni voziček, ročno kamnoseško orodje, z ročnim kladivom, ki nam je zaradi svoje teže pričalo, kako težak je bil kamnoseški kruh. Razstavljeni plato pregledno predstavlja oglasna tabla, na kateri so napisane vse potrebne informacije.

Po ogledu zunanega muzeja smo odšli v muzej v Kulturnem domu, kjer smo si v preddverju ogledali steklarsko zbirko pohorskih glažutarjev. V muzeju je zelo obsežna razstava fotografij, ki kronološko prikazujejo težaško delo v kamnolomih in glažutih Pohorja. Na eni izmed slik nam je vodič Mirko pokazal svojega brata, ki ga je zgodaj izgubil zaradi težkega in nezdravega dela v kamnolomu. Tudi g. Urnaut je spoznal svojega očeta na eni izmed slik.

Med ogledom josipdolskega kamnoloma (Foto: arhiv DU.)

Udeleženci pohoda k Najevski lipi (Foto: arhiv DU.)

Upokojenci se vedno množično odzovejo na razpisane pohode. (Foto: arhiv DU.)

Ko smo zapuščali muzejski kompleks, smo ugotavljali, koliko požrtvovalnosti, entuziazma in energije je moralo imeti kulturno društvo, da je v tako kratkem času zbralo gradivo in uredilo muzejsko zbirko.

Zatem se je večina pohodnikov napotila navkreber proti petemu pruhu, kot domačini pravijo kamnolomu, nekaj pa nas je naš gostitelj peljal k haus-gradu, kot to stavbo imenujejo domačini. Zgradba je bila prvotno graščina, nakar so jo preuredili v stanovanja. Na grad pa spominja grajski park, v katerem se nahaja mnogo vrst eksotičnega drevja, na nas pa je prav poseben vtis naredilo troje mogočnih sekvoj. Na koncu naše poti po Josipdolu smo po mahoviti stezici prišli do kapele sv. Jožefa, ki je edinstven spomenik pohorskega kamnoseštva, gozdarstva in steklarstva.

Za slovo nam je prijazen vodič povedal anekdoto o izvoru imena kraja Josipdol: »Pred davnimi časi je župnik iz Ribnice prišel maševat v današnji Josipdol, ki ni imel svojega župnika. Župnika je peljal kočijaž s kočijo. V strmem klancu pod vasjo konj ni več mogel vleči voza zaradi prevelike teže, zato reče župnik kočijažu, ki mu je bilo ime Josip: 'Josip, dol!' In tako je kraj dobil ime Josipdol.«

Pohodi v letu 2005

Društvo upokojencev Ravne na Koroškem je pripravilo osem pohodov:

11. 5. 2005 na Strojno in v Šentanel (61 pohodnikov),

25. 5. 2005 v St. Lorenzen in do Sv. Treh kraljev (79 pohodnikov),

13. 6. 2005 k Sv. Antonu na Pohorju (66 pohodnikov),

20. 7. 2005 k cerkvam sv. Petra in sv. Ožbolta ter v Otiški Vrh (64 pohodnikov),

7. 9. 2005 in 9. 11. 2005 v Josipdol, k Pesniku in v Ribnico na Pohorju (71 pohodnikov),

23. 9. 2005 k cerkvi sv. Jakoba v Koprivni (31 pohodnikov),

18. 10. 2005 k Najevski lipi (61 pohodnikov).

Vseh udeležencev na pohodih je bilo 433, najstarejša pohodnika pa sta bila Jože Paradiž in Jože Borstner (82 let).

Društvo je pohode začelo organizirati leta 2000 in nanje takrat pritegnilo 61 udeležencev.

INDIJA – MESTNI BOJ

Petra Štirn

Skoraj dve milijardi ljudi, neznosna vročina, prerivanje na vsakem koraku ter boj za karkoli – košček kruha ali kemični svinčnik iz stevardesinega žepa – so bila prva dejstva, s katerimi sva se morala spopasti in jih sprejeti, ko sva zgodaj zjutraj priletela na letališče v Kalkuto.

Že sam začetek poti od Bangkoka do Kalkute je kazal, da Indija ne bo zgolj navadno pohajkovanje. Še preden smo se vkrcali na letalo, sta pri čekiranju kart nastala neznosna gneča in prerivanje. Midva in sto Indijcev, ki so tekmovali med sabo, kdo bo prišel prvi na letalo. Sprva sva vzela pristop »fuzbalske tekme« bolj za šalo, in se tudi med letom, ki je minil v enako gorečem prizadevanju za hrano, pijačo in kemične svinčnike, prav dobro zabavala. Ko pa smo pristali na realnih tleh barvite, v naših glavah poduhovljene dežele, je šlo zares. Tukaj je boj za obstanek po Darwinovi definiciji še kako aktualen.

KALKUTA – KJER JE BOJ NUJNOST ZA ŽIVLJENJE

Zgodnje jutro, ki sva ga počakala na s klimo preohlajenem letališču, je oznanjalo težek dan. Ob pol štirih zjutraj smo v živo rumenem angleškem taksiju drveli skozi gosto meglo in midva na zadnjem sedežu, presenečena nad hitrostjo in samozaverovanostjo šoferja, sva stiskala pesti in upala, da v Idder street, predel s poceni hoteli, prispemo vsaj brez hujše prometne nezgode. In smo! Vožnja uspešna, manj uspešno pa iskanje poceni sobe, navkljub nepovabljenemu vodiču, ki je na vsak način želel, da se namestiva ali v luksuzno sobo (luksuz pomeni okna) ali v majhno luknjo brez oken in ventilatorja, samo da dobi svojo provizijo. Po približno treh urah skorajda moledovanja, da naj vsaj preverijo možnosti prostega ležišča, nama je uspelo. Soba brez oken, a s kopalnico za 300 rupij (približno 900 tolarjev) in vsaj čistimi stenami, če že ne rjuhami. Najin vodič pa je seveda že po eni uri odnehal in se na bližnjem stopnišču rajši predal hašiševi meditaciji.

Prav takšen je bil tudi preostanek dneva, ki sva ga prebila na spet prepolni železniški postaji z iskanjem pravega okenca za nakup karte Kalkuta-Delhi. Nikogar ni, ki bi ti povedal, da pravzaprav

sploh nisi v pravi stavbi, vsi pa vehementno zatrjujejo, da bo naslednje, pa spet naslednje ... okence zagotovo pravo ... in ni!

Obupava in se greva rajši predajat utripom starega mestnega življenja. V sarije živih barv odete Indijke skrbno izbirajo nakit ali pa bolj pomilujoče gledajo vate z upanjem, da jim pokloniš nekaj rupij, ali pa preprosto ležijo sredi ceste in čakajo, da jim bo kdo namenil vsaj kakšen chapati (indijski kruh). Odvisno pač, v kateri kasti si se rodil. Prav tako je z moškimi, ki nosijo namesto živopisnih sarijev brčice, namesto kupovanja nakita pa pijejo čaj na ulici, perejo obleke in sebe na javnih vodovodih ali pa čakajo ... – spet o tem odloča višina kaste. Otroci pa so tista skupina družbe, katerih usoda te zaradi brezizhodnosti položaja najbolj pretrese, in že sama misel na to, da lahko pravzaprav zelo malo, če sploh kaj, storiš zanje, te vznemiri. Mati Terezija je imela zagotovo veliko dela tukaj in – vsa čast ji za to!

Medtem ko v eni od uličnih čajnic srebava sladek črni čaj z mlekom, naju okupira drug nepovabljen vodič, ki nama po vsej sili želi razkazati bazar, ki ima danes, v nedeljo, še posebej ugodne cene, saj ni davka. Kljub temu da veva oziroma slutiva, da temu ni tako, mu slediva in pustiva, da naju zapelje najprej v svet začimb in okusov, nato v mamljivo pisan svet kašmirja in svile in na koncu še v bogastvo zlata in srebra. Poslušava, kimava in ne kupiva, kar prodajalce sprva precej vznemiri, nato pa privede do neizogibnega barantanja, ki se sicer konča s tem, da jih »oropava« za ceno kupljene rjuhe, a se že s korakom v naslednjo trgovino izkaže, da sva plačala preveč, saj nama sosed že na začetku ponuja nižjo ceno, oropani pa za nama kliče, da je material kupljene rjuhe res čisto drugačen. S

Železniška postaja v Kalkuti (Foto: Sebastjan Janota.)

tem sva nakupovanje tudi zaključila, za dobro ali slabo ceno, pač ne veva.

Zanimivo je, da je kljub preveliki revščini v mestu začutili meščanski utrip. Lepe kolonialne zgradbe, ki se mogočno dvigajo nad prepolne in z reveži postlane ulice, prijetne kavarne in čajnice, ki nudijo zavetje od prerivanja izčrpanemu popotniku in tudi domačinu. Po ozkih ulicah se počasi pomikajo stari tramvaj in že omenjeni rumeni angleški taksiji, tu so tudi majhne bukvarne, kjer se najde knjiga za vsak žep.

Preostanek večera sva preživela v premajhnem, a prijetnem cyber lokalu, kjer nama je prijazen, z upi navdihnjene Indijec Dahli razlagal o njihovih navadah, naju pripravljaj na to, da v Indiji vedno vsi vse vedo in da se nama bo izkušnja z železniške postaje še zagotovo večkrat ponovila. Hindujec je in hindujsko filozofijo v resnici živi. Jezi ga, da se večina okolice zgolj razglaša za hindujce, na strpnost kot tisto držo, ki pripomore k dobremu in omogoča posamezniku višjo, mogočnejšo obliko reinkarnacije in s tem bližino do Boga, pa pozabijo. »Res je, da se hindujec rodiš in da ostaneš v tej kasti vse življenje, vendar moraš s svojo etično držo to tudi pričevati,« pravi Dahli.

Njegova želja je potovanje z motorjem okoli sveta. Prek interneta je pridobil že ogromno informacij in si določil pot. Rad bi obiskal tudi Slovenijo, a ga skrbi, da pri nas pojemo preveč mesa in ne bi našel hrane zase – kot hindujec je strogi vegetarijanec. Težko bo zbral denar, saj njegova družina ni iz višje, premožne kaste, a z željo in voljo mu bo uspelo, verjame, kljub zasidranosti sistema.

VLAK – SREDSTVO DRUŽBENE STIGMATIZACIJE

Vlak in pa voznja z njim sta posebni poglavji indijske družbe. Že sam nakup karte terja ogromen napor, za njim in z njim pa so povezane še odločitve o izbiri razreda, ki je nam tujcem omogočena, pri domačinih pa je vezana na pripadnost kasti – nižja kasta, nižji razred. K sreči imajo zaradi pretirane gneče in zakompliciranosti sistema uveden poseben sektor za tujce, ki ga moraš sicer najprej najti, nato pa se pod usluge in ugodnosti štejejo razlaga sistema razredov, določeno število kart, ki so rezervirane samo za tujce, ter normalno poslovanje brez prerivanja, kar je največ vredno. Nakup karte pa ne pomeni, da boš tudi v kupeju s samimi tujci, kar nama je bilo všeč.

Samo vkrcanje na vlak izgleda šokantno. Ljudje, ki potujejo v tretjem razredu, najrevnejšem in najbolj zasedenem, nimajo niti določenih sedežev, zato se neusmiljeno prerivajo in z vsemi močmi in vnemo potiskajo vse okoli sebe. Pri tem pa padajo na njih težki udarci debelih lesenih palic policajev, ki preprečujejo, da bi se prerivanje ne končalo s prevelikimi žrtvami.

Kastni sistem je bil sicer pravno-formalno ukinjen že 1950. leta, s spremembo ustave, a se je s tem za ljudi bolj malo oziroma nič spremenilo. Vsak ve, kam spada, in kakšni udarci oziroma priložnosti ga čakajo na njegovi poti. In storiti kaj proti temu, je utopično. Nižja kasta pač pomeni

zadnji in najbolj umazan vagon na vlaku in nestrpno prenašanje policijske palice, medtem ko se »državljski kolegi« iz višjih kast bohotijo v prvih vagonih s klimo in za tamkajšnje razmere odlično urejenimi spalniki. A tako pač je, in tega nikakor ni moč skriti in preiti.

NEW DELHI – MESTO ANGELOV IN NETOPIRJEV

Delhi je mesto številnih nasprotij in presenečenj. Nikoli ne veš, s katerega vogala bo vznemirjeno pridvela sveta krava, in baje kar deset ljudi na mesec občuti hujše posledice teh presenečenj, trije trki pa se končajo celo s smrtjo. Indijske oblasti že dolgo obljublajo, da bodo naredile red v zvezi s prostimi sprehodi svetih živali, ki jih srečaš res povsod – sredi obvoznice, ki povezuje Chanakapury z Vasant Viharjem, predelom, kjer se nahaja večina ambasad, ali na ozkih ulicah bazarja Paranganja, ki je zatrpan z vsiljivimi prodajalci, šarlatanskimi bralci aure, avtomobili, rikšami in kravami. Obljube se še niso izpolnile, edino, kar je storjeno, je nekajkratni tedenski sprehod s štiti in palicami oboroženih policajev čez glavni bazar, katerega posledica je trenutni umik prodajalčevih stojnic s ceste, ki se že takoj, ko policaji pokažejo hrbet, spet razlezejo nanjo in jo močno zožijo.

Tudi tukaj je gneča neizogibno dejstvo in prerivanje sredstvo za premagovanje in obstoj, ki se prav tako nemalokrat konča z žrtvami.

Tudi tukaj so žive barve sarijev tiste, ki naredijo pogled po prepolnih cestah prijetnejši.

Zaboli te srce ob pogledu na tisoče obnemoglih mož, žena in otrok, ki so prepuščeni neizprosni razmeram ulice in usmiljenju drugih. Indijci višjih kast večinoma brezbržno stopajo čeznje in jih niti ne opazijo, midva pa se sprašujeva, kje hudiča je tista opevana indijska duhovnost in kaj v njihovi filozofiji sploh je tako duhovnega?! Je res zgolj usmerjenost v onostranstvo in nepomembnost tukajšnjega življenja tisto, kar opraviči brezbržnost do drugih?

Drugi del mestne zgodbe je popolnoma drugačen. Urejene zgradbe, parki, bogata in mogočna predsedniška palača, luksuzne trgovine ... dajejo vtis, kot da se nahajaš v eni zahodnih evropskih prestolnic. Ni videti revežev, so le vsiljivi prodajalci in samoiniciativni vodiči, ki živijo od provizij. Tukaj se ljudje predajajo užitek hitre prehrane, zabave, nakupovanju. Tukaj je prostor za gibanje. Red ohranjajo in nadzirajo pristojni organi. Tukaj je moč meditirati pod košatimi krošnjami dreves v čistem parku in ponavljati svojo mánfro. Zdi se, kot da si daleč od tistega krutega, prenatrpanega mestnega sveta, ki pa je žal bolj resničen in širši.

Stari in novi Delhi, stare in nove zgradbe, stari in novi bazarji, mogoče celo starejši in mlajši ljudje, kaos in navidezni red so nasprotje, ki ga opaziš, ko prestopiš Kashmirska vrata trdnjave, ki je obkrožala prvotno mesto – zdajšnji stari del. Tukaj so v 19. stoletju, ko so Britanci dokončno prevzeli oblast, potekali težki boji med oblastmi ter indijskimi vojaki in kmeti.

Boji tistega časa so po petih mesecih zaradi slabe organiziranosti oziroma nejasne predstave o tem, kaj želijo indijski uporniki doseči, prenehali, boj za preživetje in s tem med bogatimi in revnimi, pa poteka še danes. In ta je tudi skupna lastnost tako starega kot novega dela mesta. Šoferji kolesnih rikš si s pomočjo mladeničev, ki vsaj malo govorijo angleško, prizadevajo pridobiti čimveč strank in se zato spuščajo v hude prepire s konkurenco, ki se pogosto končajo s pretepom. Šoferji avtomobilske rikše, že bolj privilegirani, kričijo drug za drugim, ker si z barantanjem za prevoz odvezemajo stranke. Najhuje pa je, da krut boj poteka celo med tistimi najbolj obubožanimi, iz najnižjih kastnih vrst, ki so pogosto celo prikrajšani zaradi telesne hibe in so prepuščeni usmiljenju ulice. Kdor ima eno roko, vzame tistemu, ki nima nobene, ... in ta boj je najbolj neusmiljen, ljudje v njem pa oropani vsakega dostojanstva.

V ta boj sva ujeta tudi midva, ki se prerivava skozi ulične bazarje, barantava za ceno prevoza, na videz pokončno stopava mimo klečečih in pohabljenih, se spopadava z indijsko birokracijo in misliva na nasvete Dahlja ...

Zgodba indijskih mest je naporna, kruta in neusmiljena. In biti tam je res vse prej kot prijetno. A za naju je bilo neizogibno – zato, ker sva morala iskati in prepričevati

Na cesti

(Foto: Sebastjan Janota.)

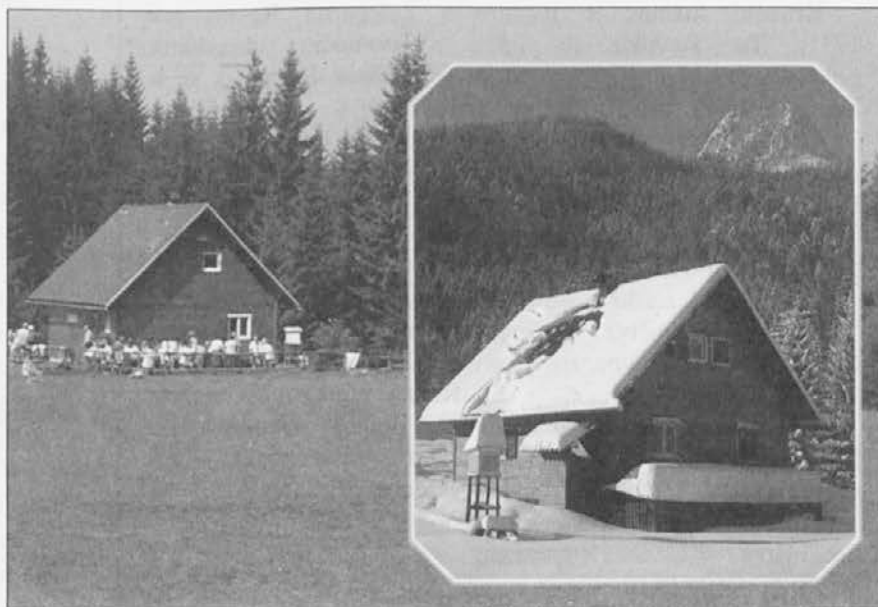
ambasadorje sosedov, da nama dovolijo vstopiti še v njihove dežele, hkrati pa sva si želela občutiti realnost indijskega sveta, v katerem sva že veliko slišala, si nekaj predstavljala in šele sedaj tudi vedela in malo razumela. Čisto drugačna je zgodba vasi, kjer toplo sprejmejo izmučenega tujca, kjer je boj drugačen, bolj human in ljudje v njem imajo več dostojanstva. Tja sva odšla, da si urediva misli in popraviva vtis o prenatrpani deželi. Tudi lepa in prijazna je barvita Indija, a tako kot ima rumeno, rdečo, zeleno, ima tudi črno in sivo plat. In na žalost sta ti barvi pogosto pretemni in svetlejšje barve zakrjeta.

Listnica uredništva

V uredništvu Koroškega fužinarja smo se razveselili razglednice Koče nad Arihovo pečjo (stoji 1060 m visoko na Bleščeči planini v Karavankah in je last Slovenskega planinskega društva Celovec, op. ur.) in naslednjega sporočila:

Nedelja, 19. 3. 2006
14 planincev iz
Mežiške in Mislinjske
doline se je v prekrasnem
vremenu udeležilo
28. zimskega pohoda
Arihova peč in
pošilja bralcem glasila
planinske pozdrave
izpod Kepe.
Naslednji
29. pohod bo že
11. februarja 2007.

**Jovo Đurić
Miro Žolnir**

**Avtorjem,
bralcem,
sponzorjem
in vsem
prijateljem
Koroškega fužinarja
se zahvaljujemo
za naklonjenost
in upamo,
da se bomo
ponovno srečali
decembra.**

Uredništvo

Koroški fužinar je ustanovila Železarna Ravne leta 1951. Ta številka je izšla s pomočjo objavljenih pokroviteljev. Izdal in založil jo je Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška cesta 14, Ravne na Koroškem.

Uredništvo: glavna in odgovorna urednica mag. Andreja Čibron - Kodrin, tehnična urednica Jelka Jamšek. Lektoriranje: Miran Kodrin, prof.

Fotografija na naslovnici: Stanko Mravljak.

Tel.: (02)-82-870-6441 Faks: (02)-82-23-013

Elektronski naslov: Andreja.Cibron@metalravne.com

Naslov uredništva: Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška cesta 14, 2390 Ravne na Koroškem.

Tisk: ZIP center, d. o. o., Ravne na Koroškem.

Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Ur. list RS, št. 89/98) sodi časopis med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 %.

Ponatis prispevkov ni mogoč brez dovoljenja uredništva.

ISSN C500-0610

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

- Mag. Andreja Čibron - Kodrin, urednica Koroškega fužinarja
- Dragica Dervodel Moškon, prof., Gimnazija Ravne na Koroškem, vodja projekta Voda
- Aljaž Gradišnik
- Mag. Simona Javornik, univ. dipl. indoevropska primerjalna jezikoslovka in profesorica umetnostne zgodovine
- Alojz Krivograd, prof., upokojeni direktor Delavskega muzeja, Ravne na Koroškem
- Stanko Kumprej, vodja projekta Po poteh koroške kulturne dediščine
- Franček Lasbaher, upokojeni predstojnik koroškega zavoda za šolstvo in strokovni publicist
- Dr. Avguštin Malle, Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu
- Mag. Karla Oder, vodja ravenske enote Koroškega pokrajinskega muzeja
- Miroslav Osojnik, sodelavec Koroškega pokrajinskega muzeja – Enota Ravne na Koroškem
- Adi Rauter, Društvo upokojencev Ravne na Koroškem
- Mitja Šipek
- Petra Štirn, univ. dipl. pedagoginja in sociologinja kulture
- Simona Šuler Pandev, univ. dipl. soc., bibliotekarka v Domoznanskem oddelku Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem
- Mag. Marija Vačun Kolar, upokojena profesorica Pedagoške akademije in fakultete v Mariboru
- Martin Vernik, Zavod RS za varstvo narave
- Simona Vončina, univ. dipl. bibl., prof. um. zgod., bibliotekarka v Domoznanskem oddelku Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem

POKROVITELJI

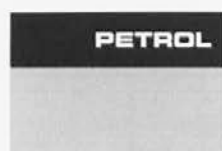

Koroška c. 14, 2390 Ravne na Koroškem

**SISTEMSKA
TEHNIKA d.o.o.**
SKUPINA **VIATOR & VEKTOR**

Koroška c. 14, 2390 Ravne na Koroškem, Slovenija

Energetika

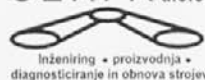
Koroška cesta 14
2390 Ravne na Koroškem
Tel.: 02 870 6100
Fax: 870 6106

TRANSKOR
PREVOZI - SERVIS - TRGOVINA

styria
v z m e t i

Styria Vzmeti d.o.o.
Koroška c. 14 - 2390
Ravne na Koroškem - Slovenia
Tel.: +386(0)2 82 17 691
Fax: +386(0)2 82 20 793
E-mail: ravne@styriagroup.com

SERPA d.o.o.

Inženiring • proizvodnja •
diagnosticiranje in obnova strojev
Koroška cesta 14, 2390 Ravne na Koroškem
Tel.: +386 (0)2 870 63 06, Fax: +386 (0)2 870 63 03
prodaja@serpa.si
www.serpa.si
info@serpa.si

Biro za Varnost pri Delu - Ravne, d.o.o.

Koroška c. 14 / 2390 Ravne na Koroškem / tel.: (02) 82 15 566, fax: (02) 82 15 567

POOBlašČENO PODJETJE ZA IZVAJANJE STROKOVNIH NALOG
S PODROČJA VARSTVA PRI DELU IN VARSTVA PRED POŽAROM

SLO-MEC
Podvinci 96
2250 PTUJ

AKERS
VALJI RAVNE

Koroška cesta 14, Ravne na Koroškem

KOROŠKI
97,2 FM Radio
SLOVENJ GRADEC

